

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİ VE KOSOVA
SORUNU**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Selçuk BAĞLAR

Ankara-2010

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİ VE
KOSOVA SORUNU**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Selçuk BAĞLAR

Danışman

Prof. Dr. Çınar ÖZEN

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİ VE
KOSOVA SORUNU

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Çınar ÖZEN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİNİN TARİHSEL

KÖKENLERİ.....	10
----------------	----

A. Prizren Birliği ve Büyük Arnavutluk Projesi.....	20
B. 1908 Reval Görüşmeleri Firzovik İsyanı ve II. Meşrutiyet'in İlanı.....	25
C. Balkan Savaşları.....	29
D. Milliyetçilik İdeolojisi ve Arnavutluk'un Bağımsızlığını Kazanması.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ARNAVUT

MİLLİYETÇİLİĞİ.....	38
---------------------	----

A. Soğuk Savaş Döneminde Arnavutluk ve Enver Hoca'nın Kalkınmacı Milliyetçiliği (1945-1985).....	38
B. Soğuk Savaş Döneminde Kosova ve Arnavut Milliyetçiliği.....	45
C. Tito Döneminde Kosova Sorunu ve Arnavut Milliyetçiliği.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİ.....	52
---	----

A. Tito Sonrası Dönemde Kosova Sorunu ve Arnavut Milliyetçiliği.....	52
B. YSFC'nin Dağılması ve Etnik Milliyetçiliklerin Dönüşmesi.....	54

C. YSFC'nin Dağılması ve Kosova Özelinde Gelişen Arnavut Milliyetçiliği...55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI KOSOVA SORUNU VE ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİ.....62

A. Kosova Sorunu.....62

B. Kosova Sorunu'nun Yayılması ve Uluslararasılaşması.....68

1. Kosova Sorunu ve Yayılma Alanı Olarak Makedonya.....68

2. Kosova Sorunu'nun Uluslararasılaşması.....77

a. Sorunun Yayılma Riskinin Yüksekliği.....77

b. Bosna Hersek Savaşı'nın Kosova Sorunu'nun Algılanmasına Etkisi.....78

c. Gerginliğin Sürekli Artması.....79

ç. ABD ve Kosova Sorunu.....83

d. Rusya Federasyonu ve Kosova Sorunu.....87

e. AB ve Kosova Sorunu.....93

f. Türkiye ve Kosova Sorunu.....105

BEŞİNCİ BÖLÜM

KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİ..... 111

A. Uluslararası Müdahale Süreci.....111

1. Rambouillet Görüşmeleri ve NATO Operasyonu (Allied Harmony).....111

2. Operasyonun Sonuçları.....	113
B. Uluslararası Misyonlar ve Bağımsızlık Süreci.....	120
1. BM ve UNMIK.....	120
2. NATO ve KFOR.....	126
3. AB ve EULEX (Avrupa Birliği Hukuk Misyonu).....	128
4. UAD ve Kosova'nın Bağımsızlık Kararı.....	133
SONUÇ.....	138
ÖZET.....	149
ABSTRACT.....	150
AYNAKÇA.....	151
EKLER.....	161

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AEP	: Partia e Punës e Shqipërisë (Arnavut Emek Partisi)
AKP	: Arnavut Komünist Partisi
AT	: Avrupa Topluluğu
BK	: Balli Kombetar (Ulusal Cephe)
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
çev.	: Çeviren
DB	: Dünya Bankası (World Bank)
der.	: Derleme
EU-LEX	: European Union Rule of Law Mission (Avrupa Birliği Hukuk Misyonu)
IMF	: International Monetary Fond (Uluslararası Para Fonu)
ibid	: Bir önceki referansa atıf
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
KDİ	: Kosova Demokratik İttifakı
KFOR	: Kosova Force (Kosova Gücü)
KGK	: Kosova Güvenlik Konseyi
KYDL	: Kosova'nın Yeni Demokrasi (Ligi New Democratic League of

Kosovo)

- MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
- NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
- ODGP : Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (Common Foreign and Security Policy)
- SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TG : Temas Grubu (Contact Group)
- TİKA : Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
- TÜSİAD : Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği
- UAD : Uluslararası Adalet Divanı
- UÇK : Ushtria Çlimitare e Kosoves (Kosova Kurtuluş Ordusu)
- UKC : Kosovo Liberation Army (Kosova Kurtuluş Ordusu)
- UNHCR : United Nations High Commissioner for Refugees (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği)
- UNMIK : United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (BM Kosova Geçici Yönetimi)
- UNSCR : United Nations Security Council Resolution (BM Güvenlik Konseyi Kararı)
- YFC : Federativna Republika Jugoslavija (Yugoslav Federal Cumhuriyeti)
- YSFC : Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti)

GİRİŞ

Sosyal bilimciler milliyetçiliğin Fransız İhtilali ile başladığı ve yayıldığı konusunda hemfikirdirler. Aydınlanma felsefesinin bir ürünü olan Fransız pozitivismi daha çok dili ve kültürü merkez alan bir milliyetçilik anlayışı geliştirmiş ve bu milliyetçilik formülasyonu sayesinde Fransa'da bir ulus devletinin temelleri atılmıştır.¹ Aynı süreç diğer Batı Avrupa ülkeleri içinde söz konusu olmuştur. Almanlar, İngilizler ve diğer Avrupalı halklar farklı felsefi görüşlerle de olsa kendi milliyetçiliklerini inşa etmişlerdir. Bu inşa süreci Aydınlanma düşüncesinin sonucunda gerçekleşmiştir. Aydınlanma düşüncesiyle temelde bilginin ve toplumsal örgütlenmelerin dinsel referanslardan arındırıldığı bir süreç yaşanmış, boşalan alanı mitoloji, akıl, ulusal dil ve ulusal kültürler doldurmuştur. Bu da yeni bir milliyetçilik döneminin başlamasına neden olmuştur.

Ne var ki milliyetçiliğin daha erken dönemlerdeki izlerinden de söz edilebilir. En azından günümüzde milliyetçiliği besleyen bazı unsurların eski toplumlar içinde önemli olduğunu söylemek mümkündür. Yunanlıların, Yunan dili ve kültürüne

¹ Aydınlanma felsefesi Fransa'da Pozitivist bir temelde işlerken, İngiltere'de Ampirik, Almanya'da ise Romantik düşüncelerin kökleşmesine ve her bir düşüncenin kendi milliyetçilik görüşlerini üretmesine neden olmuştur. Bu nedenle Aydınlanma sonrası dönemde tek tip bir milliyetçilikten söz etmek mümkün değildir. Aydınlanma ve İngiliz, Fransız ve Alman Aydınlanma deneyimleri ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Ahmet Çiğdem, **Aydınlanma Düşüncesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009. Fransız Pozitivismi, Alman Romantizmi ve İngiliz Aydınlanmasının tarih algısı üzerine daha fazla bilgi için bkz. Robin George Collingwood, **Tarih Tasarımı**, Kurtuluş Dinçer (çev.), Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2007.

yabancı kabileleri *barbar* olarak adlandırması, eski toplumlarca da dilsel ve kültürel farklılıkların kendilerini tanımlamakta önemli olduğunu gösteren erken dönem örneklerindedir. Yine eski Mısır'da dilsel ve kültürel anlamda benzer olmalarına rağmen Kuzey ve Güney Mısır'ın dinsel ayrılıklar nedeniyle çatışmaları, günümüz milliyetçiliklerinin temel referansları olan dil, kültür ve din gibi kurumların eski dönemlerde de toplumların kimliklerinin oluşturulmasında önemli olduğunu göstermektedir.² Erken dönemlerde bazı toplumlar kendilerini konuştukları dille tanımlarken bazıları ise sahip oldukları kabile dinine atfen kendi kimliklerini inşa etmişlerdir. Homeros'un *İlyada*'sı eski kabilelerin kendi dilleri, kültürleri ve tanrılarıyla ne kadar övündüklerinin örnekleri ile doludur. Homeros, eserinde Troia savaşının tarafları olan Anadolu kabileleri ile Akha'lar arasında geçen Troia savaşını her iki toplumun tanrılarını, dilleri ve farklı kültürleriyle birlikte ele alarak betimler. Homeros, *İlyada*'sında Troyalıları güzel atlar yetiştiren bir halk olarak över, Pelasglar³ ise tanrı soyundan olarak anılır, Zeus bir Pelasg tanrısıdır, Thraklar

² Eski Mısır'da Kuzey'de İsis (anne), Osiris (baba) ve Horus (oğul), Güney'de ise Amon (Güneş) kültüne inanılmaktaydı. İlkinin teslis inancını içermesi ikincisinin ise tek bir tanrı inancını barındırması nedeniyle bu iki dinin inananları uzun süre çatışmışlardır. bkz. Plutark, **İsis ve Osiris**, Muammer Tuncer (çev.), Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 2006.

³ Pelasglar Ege Adalarının ve Akdeniz havzasının en erken hâkimleri olarak anılırlar. Öyle ki "Filistin" isminin "Pelasg" adından türediğini kabul eden görüşler mevcuttur. Daha fazla bilgi için bkz. Martin Bernal, **Kara Athena**, Özcan Buze (çev.), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998. Thraklar ise Pelasglardan sonra Ege bölgesinin tamamına yayılan ikinci bir kavim olarak anılırlar. Thrak kabilesi olan "Sind"ler aynı adla Ege bölgesinde, Batı Kafkasya'da, Kuzey Hindistan'da ve Mezopotamya'da göze çarparlar. Daha fazla bilgi için bkz. Aytek Namitok, **Çerkeslerin Kökeni II. Kitap**, Kaf-Dav Yayınları, Aysel Çeviker (çev.), Ankara, 2008. Ömer Büyüka'ya göre "Ege" ismi Pelasg dilinde

asaletleri ve ödün vermedikleri gururlarıyla birlikte anıla gelmişlerdir.⁴ İlyada efsanesi Anadolu'nun eski kabileleri ile Yunan adalarını ve tüm Ege'yi işgal eden Akhalar arasındaki savaşları aktarırken kendilerini nasıl övdüklerini gösteren örneklerle doludur. Ve bu örnekler günümüz milliyetçi söylemlerinde kullanılan öykümelere hayli yakındır.

Fransız İhtilali ile birlikte İmparatorluklar çağının kapanmasına işaret eden yeni bir döneme girilmiş ve çok dilli çok dinli imparatorluklar yıkılırken, toprak hukuku yerine ticaret hukukunu temel alan, milli dil ve dinlerin merkez alındığı yeni ulus devletlerin kurulduğu görülmüştür. Fransa'da dil ve kültürün, Almanya'da tarihi romantizmin İngiltere'de ise Sanayi Devrimi'nin tetiklediği farklı milliyetçilikler dönemi başlamıştır.⁵

Söz konusu olan bu farklı toplumlar kendi içlerinden çıkan düşünürlerle çok farklı millet ve milliyetçilik tanımları yapmış olsalar da açıkça görülen bir şey vardır; oda antik çağlardan beri felsefenin bize sunduğu temel düşünce kalıpları olan ampirizm, materyalizm, idealizm gibi düşünce ekollerinden birisi ile üretilen millet ve milliyetçilik tanımlarıdır. Bununla birlikte birden fazla felsefi ekolden hareketle

“sahil” anlamına gelen “Aga” kelimesinden gelmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Ömer Büyüka, **Abhaz Mitolojisi Anaç mı?**, Abhazoloji Yayınları, İstanbul, 1971.

⁴ Tanrısal Pelasglar, at yetiştiricisi Troyalılar ve gururlu Thraklar ve diğer kabileler hakkında bkz. Homeros, **İlyada**, Azra Erhat, A.Kadir (çev.), Can Yayınları, İstanbul, 2005.

⁵ Bu farklılığın temelinde Aydınlanma Felsefesinin Fransa'da Pozitivizmi, Almanya'da Romantizmi, İngiltere'de ise Ampirizmi doğurmasının etkisi büyük olmuştur. Dolayısıyla Jakoben bir Fransız milliyetçiliği, Romantik bir Alman milliyetçiliği ve Liberal bir İngiliz milliyetçiliğinin doğmasına şahit olunmuştur.

millet ve milliyetçilik tanımları yapan düşünürlere de rastlanmıştır. Örneğin Kant idealizm ile rasyonalizmi birleştiren eklektik bir düşünür olarak öne çıkar ve ona göre doğanın uyduğu kurallar gibi insanlar ve toplumlarda belli kurallara göre yaşarlar. Ne var ki bu kuralları anlamak zordur ve deneysel gözlemlerle mümkündür. Ancak yinede insanlık, doğanın ve tarihin bu anlaşılması zor planına göre gelişir.

Öte yandan Herder toplumları çok daha farklı bir şekilde ele alır ve toplumların doğanın ya da coğrafyanın etkisiyle oluşmadığını aksine aynı yerde ve aynı şartlar altında farklı toplumların farklı medeniyetler ürettiklerini bu nedenle de her toplumun kendisine has bir doğası olduğu tezini savunur. Herder'e göre ırklar birbirlerinden farklı doğalara sahiptir. Hem Kant hem de Herder toplumların kaçınılmaz apriori kurallara uyarak var olduklarını düşünmüşlerdir. Bu da felsefi rasyonalizmin doğası gereğidir.⁶

Pozitivistler ise toplumları ya da milletleri birer olgu olarak ele almış ve aralarındaki ilişkilere odaklanmışlardır. Örneğin Toynbee milletlerin ya ilkel ya da uygar olduklarını ancak uygar milletlerin sayıca az olduğunu söylemiştir. Spengler ise toplumları canlı organizmalara benzetir. Toplumlar doğar, büyür ürünler verir ve ölürler. Bu döngü sabittir ve değişmez. Dolayısıyla biz bir toplumun hangi aşamada olduğunu tespit edebiliriz. Spengler bu görüşleriyle tipik bir Pozitivisttir.⁷

Stalin'e göre "*Millet, tarihsel olarak evrilmiş istikrarlı bir dil, toprak, ekonomik yaşam ile kendini kültür ortaklığıyla dışa vuran psikolojik yapıdan oluşan bir topluluktur*". Renan'a göre ise "*bir millet, her gün yenilenen bir plebisittir*".

⁶ Herder'in konuyla ilgili görüşleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Robin George Collingwood,

Tarih Tasarımı, s.136–223.

⁷ Daha fazla bilgi için bkz. Robin George Collingwood, **Tarih Tasarımı**, s.136–223.

Millet, “apriori” tanımlanamaz, millet “aposteriori” tanımlanır. Çünkü milliyetçiliğin akla getirdiği belli bir millet geleceğe dönük olarak tanınabilirken, gerçekte millet ancak “aposteriori” tanınabilir. Marksistlerin adlandırdıkları biçimiyle milli mesele politika teknoloji ve toplumsal dönüşümün kesişme noktasında bulunmaktadır.⁸

Tüm bu farklı görüşler ve milliyetçilikler Balkanlar'a da zamanla ulaşmıştır. Ne var ki hukukun hala toprak hukukuna dayandığı, ticaretin gelişmediği, burjuvazinin yok denecek kadar az olduğu Balkanlar'da ne Fransız tipi dil ve kültürü öne çıkararak ve bir ulus devlet yaratan Jakobin milliyetçiliğe, ne Almanların yüzden fazla derebeyliği birleştirip ulus halinde örgütleyen Romantizmi'ne ne de İngiltere'de olduğu gibi, güçlü sanayi kurumlarına dayanarak emperyal bir güç haline gelen Liberal milliyetçiliğe rastlamak mümkün olmamıştır. Balkanlarda karşımıza çıkan milliyetçilikler dinsel ayrımlardan beslenen, dilsel ve kültürel farklılıkları tam olarak netleşmemiş⁹ coğrafi sınırları hayli tartışmalı, iç içe geçmiş birçok halkı çatışmalarla

⁸ Eric J. Hobsbawn, **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, Osman Akınhay (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 19–26.

⁹ Sırp Devlet kurucusu Vuk Karadzic ile Hırvat soydaşları Ljudevit Gaj ve İvan Mazuraniç'le ilgili bir öykü, Avrupa'da eğitim görmüş, ulusal yönelimli seçkinler ile cahil köylüleri ayıran uçurumu açıkça gözler önüne serer. Bu üçlü Dalmaçya'yı geziyorlarmış. Bir adamın yanına gidip, kim olduğunu söylemesini istemişler. Adam “Dalmaçyalı” olduğunu “ve 'bizim dilimizi konuştuğunu söylemiş”. Daha sonra bunu değiştirerek “Slavca” konuştuğunu söylemiş. Karadzic bunu duyunca öfkelenmiş ve adama hiç Sırpça işitip işitmediğini sormuş. Adam işitmediğini söyleyince Karadzic bu sefer konuştuklarını anlayıp anlamadığını sormuş, adam anladığını söyleyince, Karadzic de adama konuşmakta oldukları dilin Sırpça olduğunu söylemiş. Sonra Mazuraniç adama Hırvatça diye bir dil duyup duymadığını sormuş. Adam şu anlamlı cevabı vermiş: “Ha, unutmuşum; biz Hırvat'ız ve Hırvatça konuşuruz.” Andrew Baruch Wachtel, **Dünya Tarihinde Balkanlar**, Ali Cevat Akkoyunlu

ayrıştırılan yeni bir milliyetçilik türü olarak ortaya çıkmıştır. Bu milliyetçiliği, etnik milliyetçilik olarak adlandırmak mümkündür. Etnik milliyetçilik, isimden de anlayacağımız gibi, milli unsurları ortak kan bağı, ortak dil ve ortak ülke olan milliyetçilik tipidir. Hırvat, Sırp ve Arnavut milliyetçiliği de bu tür milliyetçiliktir.¹⁰ Ancak Balkan milliyetçiliklerini etnik milliyetçilikler olmasının dışında birer dinsel milliyetçilik olarak kabul eden bu tür milliyetçilikleri dinsel cemaatleri çağrıştıracak şekilde cemaat milliyetçiliği olarak adlandıran araştırmacılar da mevcuttur. Karpat, Balkan milliyetçilikleriyle ilgili şu tespitte bulunur:

“Balkan milliyetçiliği, onu Batı Avrupa'daki benzerlerinden ayıran özel nitelikler içermektedir. Bu tür milliyetçilik için kullandığım kavram “cemaat milliyetçiliğidir”; çünkü dinsel ve etnik niteliklerin karışımıyla oluşmuş bulunan bu milliyetçiliği, ayakta kalışının nedeni olan yaşamsal popüler bir cemaat birlikteliğiyle bir ortak yaşam içinde var olmaktadır. Bu popüler unsur ona başvurmayı düşünen herhangi bir önder için bitmek tükenmek bilmez bir destek kaynağı sağlayacak kadar güçlüdür... Dolayısıyla bu devletler, Batı'ya laik oldukları güvencesini verdikleri zamanlarda dahi uygulamada ısrarla dinsel-etnik milliyetçiliği benimsemişlerdir.”¹¹

(çev.), Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s. 101.

¹⁰ Baskın Oran, **Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Modeli**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 19.

¹¹ Kemal H. Karpat, **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, Recep Boztemur (çev.), İmge Yayınları, İstanbul, 2004, s. 13.

Karpat'a göre Balkan milliyetçilikleri bu özelliklerini Osmanlı döneminde edinmişlerdir. Bu bağlamda Arnavut milliyetçiliği de Balkan milliyetçilikleri içerisindeki yerini almıştır. Ticaretin gelişmediği, tarımsal üretimin insanların karnını zor doyurduğu,¹² hukukun toprak hukukuna dayandığı, kan davalarının sıradan olduğu, dil ve kültürün yazı yoluyla değil de söylencelerle aktarıldığı ve dolayısıyla da güçlü bir sözlü kültürün yaşatıldığı, milli sınırları hayli tartışmalı bir halk olarak Arnavutlar tüm bunların üstüne iki ayrı dine (İslamiyet ve Hıristiyanlık) ve beş ayrı mezhebe (Katolik, Ortodoks, Protestan, Sünni ve Bektaşî) mensupturlar. Tüm bu karmaşık yapının üstüne uluslaşmak ve kendi milli sınırlarında kendi egemen devletini kurmak için yeterli zamana sahip olamadan Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan Arnavutlar, milliyetçiliklerini hızlı bir şekilde formüle etmek zorunda kalmışlardır. Arnavutların yaşadığı tüm toprakları içine alan bir ülke kurmak için kolları sıvayan Arnavut milliyetçiliği bu hedefine günümüze dek ulaşamamıştır.

Bu çalışma “Soğuk Savaş Sonrası Arnavut Milliyetçiliği ve Kosova Sorunu” başlığı altında hazırlanmıştır. Bu nedenle Arnavut milliyetçiliğinin tarihsel kökleri göz önünde tutulsa da asıl odaklandığı dönem Soğuk Savaş sonrasıdır. Soğuk Savaş sonrasında Arnavut milliyetçiliği bazı dönüşümler yaşamıştır. Bir anlamda Soğuk Savaş öncesi eylem kalıplarına dönmüş ve yeniden silahlı örgütler kurmuştur. Bu

¹² O dönemde Arnavutluk nüfusunun neredeyse tamamı tarımla geçiniyordu. 1930'lu yıllarda Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'nın % 80'i, Yunanistan'ın % 60'ı tarımla uğraşıyordu. Aynı dönemde bu oran İngiltere de % 5, Almanya'da ise % 20 civarındaydı. Balkanların o dönemki ekonomik durumuyla ilgili olarak bkz. Andrew Baruch Wachtel, **Dünya Tarihinde Balkanlar**, s. 117–120.

dönüşüm uluslararası kamuoyunun bölge için geliştirdiği politikadan etkilenmiştir. Çalışma için Kosova örneğinin seçilme nedeni, sorunun hızla yayılma riskini içermesi ve Balkanların tamamını etkisi altına alma potansiyeli taşımasıdır. Kosova Sorunu, uluslararası kamuoyunun Soğuk Savaş sonrası dönemde karşılaştığı görünüşte bölgesel sonuçları itibariyle küresel etkileri olan bir sorundur. Bu nedenle etkisi günümüzde de devam etmektedir.

Bu tez beş ana bölümden oluşmuştur. Birinci Bölümde “Arnavut Milliyetçiliği'nin Tarihsel Kökenleri” başlığı altında Arnavutların kökeni, Osmanlı dönemi ve bağımsızlığa gidilen süreç ele alınıp incelenmiştir. İkinci Bölüm “Soğuk Savaş Dönemi'nde Arnavut Milliyetçiliği” başlığı altında tartışılmıştır. Üçüncü Bölüm “Soğuk Savaş Sonrası Arnavut Milliyetçiliği” başlığı altında tartışılmıştır.

Dördüncü Bölümde ise “Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu ve Arnavut Milliyetçiliği” başlığı altında Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılması ve ardından ortaya çıkan Kosova Sorunu'nun Arnavut milliyetçiliğine etkisi, sorunun uluslararasılaşması tartışılmıştır. Çalışma salt kronolojik bir yaklaşımı benimsememiştir. Bu nedenle ilk bölümde Arnavutluk ve Kosova özelinde gelişen Arnavut Milliyetçilikleri eşzamanlı olarak irdelenmiştir. Beşinci ve son bölüm ise “Kosova'nın Bağımsızlık Süreci” başlığı altında tartışılmıştır.

Bu tez hazırlanırken konuyla ilgili kitaplar, makaleler, gazeteler ve bilimsel tezler taranmış soruna müdahil olan tarafların yaklaşımları, çatışan tarafların söylemleri ve lider kadroların sorunun çözümünde ya da çözümsüzlüğündeki etkilerine odaklanılmıştır. Çalışma sosyal bilimlerin doğası gereği tümevarımsaldır. Bununla birlikte hazırlanan tez, Arnavut milliyetçiliğinin bölgesel ve uluslararası

konjoktüre bağlı olarak Őekillendięini ileri sürmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yeniden Şekillenen ve örgütlenen Arnavut Milliyetçiliği hedeflerine ulaşmak için seçtiği araçları kendisi öngörmemiŐ aksine çözümsüzlüğün getirdiği radikalleŐmeden etkilenererek yeni mücadele stratejileri geliŐtirmek zorunda kalmıştır. Bu da uluslararası kamuoyunun bölge politikasını hem etkilemiş hem de Arnavut milliyetçiliği bu politikadan büyük oranda etkilenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİNİN TARİHSEL KÖKENLERİ

Arnavutlar Balkan coğrafyasının büyük bir kısmında yerleşmiş ve kökleri İlliryalılara kadar uzandığı kabul edilen bir kavimdir. Bu nedenle de Balkanların ilk yerleşikleri arasında yer almışlardır. Balkanların ilk sakinleri Pelasglar, Thraklar, İlliryalılar ve Keltlerdir.¹³

Türkçedeki Arnavut kelimesi bir güney Arnavut (Tosk) aşiretinin adı olan 'Arnavit' kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Arnavutların (Albanya) asıl sakinlerinin bugünkü yurtlarına nereden geldikleriyle ilgili mesele için birçok fikir ortaya atılmıştır. Kafkaslarda 'Albanya'¹⁴ adlı başka bir yerin varlığı, 'Albanya' adının

¹³ Pelasglar, Thraklar, Keltler ve İlliryalılar hakkında geniş bilgi için bkz. Aytek Namitok, **Çerkeslerin Kökeni II. Kitap**, Kaf-Dav Yayınları, Aysel Çeviker (çev.), Ankara, 2008.

¹⁴ Kafkas Albanyası ile ilgili tarihi hak iddiasında bulunan Kafkas kabilesi Lezgilerdir. Bununla birlikte Albanya isminin mitolojik kökleri olduğu ve "Beyaz" anlamına geldiği de iddia edilmektedir. Namitok, Alba ve Albanya isimlerinin eski çağlarda sıkça kullanıldığını ve yaklaşık 14 kadar Alba ve Albanya adlı kent bulunduğunu kaydetmiştir. bkz. Namitok, **Çerkeslerin Kökeni II. Kitap**, s.75. Yine Rene Guenon Albanya ismi ile ilgili olarak şunları yazmıştır: "...beyazlık fikrini veren bölgelerin, memleketlerin veya şehirlerin isimlerini de eklemek gerekir. Bunların sayısı bir hayli kalabalıktır: Albion, Albanie (Arnavutluk), Roma'nın anası olan Uzun Albe (Albe la Longue) kenti ve aynı adı taşımış olması muhtemel diğer antik kentler gibi. Yunanlılarda Argos kentinin adı aynı anlama gelir." Rene Guenon, **Agarta**, Ruh ve Madde Yayınları, Haluk Özden (çev.), İzmir, 2008, s.67. Argos kenti ise Epir bölgesinde yer alır. Arnavutlar Epir bölgesinin ataları Pelasglar dolayısıyla kendilerine ait olduğunu savunurlar. Hem Albanya hem de Argos'un Pelasglar ve Arnavutlar ile ilgili olması ve her

nereden kaynaklandığının bilinmezliğini sürdürmesi ve bu ismin Arnavut halkı tarafından kullanılmaması ayrı ayrı cevabını bekleyen sorular olarak durmaktadır.¹⁵

İllirya'nın en eski kavimleri Geg, Tosk,¹⁶ Dardan¹⁷ ve Daç'lar¹⁸ aynı isimlerle Kafkasya'da göze çarparlar.¹⁹ Roma İmparatorluğunun nüfuz alanının bölgeye

iki isminde “Beyaz” anlamına gelmesi dikkat çekicidir.

¹⁵ Mustafa Balcı, Yüksel Özgen, Necip Karaevli, “Arnavut Edebiyatı Tarihi”, **Balkanlar El Kitabı Cilt III**, Osman Karatay-Bilgehan A,Gökdağ (der.), KaraM&Vadi Yayınevi, Çorum/Ankara, 2007, s. 57.

¹⁶ Arnavutların Tosk ve Geg kabileleri aynı isimlerle Batı Kafkasya'da da karşımıza çıkmaktadır. Tosk lehçesi ile Adıge dili arasındaki ilk sözlük çalışması için bkz. Namitok, **Çerkeslerin Kökeni II. Kitap**, s. 192–193.

¹⁷ Kosova'nın antik isimlerinden birisi Dardanya'dır, bu isim aynı zamanda Troya şehrinin bulunduğu bölgenin de adıdır. Troya ve Dardanya bölgesi Pelasg kavmiyle de anılırken aynı kavim yani Pelasglar Arnavutların ataları olarak kabul edilmektedir. Dardanya ismi antik dönemde Kosova, Troya, Batı Kafkasya ve Ege Denizindeki Semendirek (Samothrake) adalarında karşımıza çıkmaktadır. Pelasg'lar, Arnavutlar ve Troya ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Aytek Namitok, **Çerkeslerin Kökeni II. Kitap**, Aysel Çeviker (çev.), Kaf-Dav Yayınları, Ankara, 2008. Homeros İlyada'sında Dardanya kenti hakkında şunları söyler. “*Bulut devşiren Zeus, baba oldu ilkin Dardanos'a, Dardanos kurdu Dardanie'yi,...*”. Homeros, **İlyada**, 20:215.

¹⁸ Daç kabilesi aynı isimle ve Dak ve Lak telaffuzlarıyla Kafkasya'da da karşımıza çıkar. Ömer Beyüka Dağıstan isminin Dak'istan kelimesinden galat olduğunu Dak kabilesine izafeten konulduğunu belirtir. Daha fazla bilgi için bkz. Ömer Büyüka, **Kafkas Gerçekleri**, Cilt I, Abhazoloji Yayınları, İstanbul. 1985. Daç kabilesinin eski Yunanistan'da Lak ismiyle bilindiği ve Lakonya kentinin bu kabile isminden doğduğuna dair bkz. Met Çünatıko Yusuf İzzet, **Kafkas Tarihi II**, Doğan Erdin (çev.), Kaf-Dav Yayınları, Ankara, 2009. Antik dönem Balkan toponimlerinin Kafkas

ulaşması üzerine Daçlar, Dardanlar, Keltler²⁰ ve diğer İlliryalı kabileler Roma'yla uzun süren savaflara girmişlerdir.²¹ Roma cihangirliği Makedonya'yı da, Kartacalıları da hatta Asya'nın bu ana kadar yerli hükümdarları tarafından yönetilen çeşitli krallıklarını da tehdit etmiştir. Şüphesiz Thrakya da bu tehditle karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle Thrakyalılar ve İlliryalılar, Roma aleyhine oluşan ve Asya ile Avrupa'yı içine alan genel ittifaka katılarak Roma ile savaşmağa başlamıştır. Fakat sonuç olarak, Roma'nın ezici gücü karşısında, Thrakyalılar (ve İlliryalılar) boyun

_____ toponimleri ile yakınlığının yanı sıra sonraki dönemlerde de toponimlerin benzeştiği görülmektedir. Örneğin Kıpçakça olduğu kabul edilen "Balk" ve bu kelimedenden türetilen "Balkan" kelimesine karşılık Kafkasya'da "Balk" vadisi ve bu vadi de yaşayan Kıpçak kökenli "Balkar" halkı dikkat çekmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Mustafa Balcı, Yüksel Özgen, Necip Karaevli, "Arnavut Edebiyatı Tarihi", **Balkanlar El Kitabı**, Cilt III, Osman Karatay-A.Gökdağ Bilgehan (der.), KaraM&Vadi Yayınevi, Çorum/Ankara, 2007.

¹⁹ Met Çünatıko Yusuf İzzet, **Kafkas Tarihi I**, Adıge Yayınları, Ankara, 2002, s. 18.

²⁰ Avrupalı Keltler ve Anadolu'daki soydaşları olan Galatlar Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'yu istilasında da bu İmparatorluğa karşı yürütülen savaflara katılmışlardır. Anadolu'nun Roma tarafından işgalini önlemek için savaşan İmparator Mitridates VI Eupator'un ordusunda Ankara civarında yaşayan Keltler (Galatlar), Kilikya bölgesine yerleşen İlliryalılar ve Kafkasyalı kabileler de yer almaktadır. Daha fazla birliği için bkz. Murat Aslan, **Roma'nın Büyük Düşmanı Mitridates VI Eupator**, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2007.

²¹ İtalya'da bulunan bazı kent isimleri Arnavut kabilelerini akla getirmektedir. Arnavut "Tosk" kabilesi Kuzey İtalya'da bulunan "Toskana" kentini akla getirmektedir. Ayrıca Arnavutluk'un Albanya olarak bilinmesine karşın İtalya'da Alba Longue (Roma) kenti ve "...İtalyan Liguria'sında Alba Pompeya, Etruria ırmağı Albania, Alabos -Sicilya'da bir kent ve ırmak-..."dikkat çeken diğer kent ve ırmak isimleridir. Ayrıca İskoçya'nın Kemurkoy dilindeki adı da Albanya'dır. bkz. Namitok, **Kafkas Tarihi II. Kitap**, s. 76.

eğmek zorunda kalmıştır.²²

Romalılar tarafından bölgenin tamamen işgal edilmesine rağmen İlliryalı kabileler tam anlamıyla asimile olmamışlardır. İllirya tarihe birçok devlet adamı kazandırmayı başarmıştır. Roma İmparatorluğuna 8, Bizans İmparatorluğuna ise 6 İmparator veren İlliryalı kabileler Osmanlı İmparatorluğuna da 28 sadrazam vermişlerdir.²³

Ortaçağ Kosova'sı ise daha çok Sırplarla birlikte anılmıştır. Bulgar hanları ve çarları, 9. Yüzyılın ortalarından başlayıp 11. Yüzyıl başlarına kadar Kosova'yı ellerinde tutmuşlardır. 12. Yüzyılın son döneminde bölgeye Bizans İmparatorları hâkim olmuştur.²⁴ Roma kilisesi, Dalmaçya ile Diokleia (Karadağ) üsleri aracılığıyla Arnavutluk'un kuzeyinde varlık göstermeyi sürdürmüştür.²⁵ Ancak yine de Sırp lar 1389 yılına kadar Kosova'da varlıklarını her zaman hissettirmişlerdir. Temelde Kosova'yla ilgili en güçlü bağları Başpiskoposluğun, arkasından da patrikliğin merkezinin buradaki Pec (İpek) kentinde yer alması olmuştur.²⁶

6.Yüzyıldan itibaren Balkanlar Türklerin yerleşimlerine şahit olmuştur. Kuzey'den Kafkasya ve Kırım üzerinden gelen bu kavimler, genellikle yerel halk olan Slav, Daç ve Thraklar'a karışmış ve asimile olmuş ve bazen de egemen hale gelebilmiştir. Bulgarlar bu Türk boyları arasında yer alırlar ve Balkanlar'da

²² Met Çünatıgo Yusuf İzzet, **Kafkas Tarihi I**, s. 201.

²³ Aytek Namitok, **Çerkeslerin Kökeni II. Kitap**, s. 45.

²⁴ Noel Malcolm, **Kosova Balkanları Anlamak İçin**, Özden Arıkan (çev.), Sabah Kitapları Yayınları, İstanbul, 1998, s. 68.

²⁵ **ibid.**,s. 69.

²⁶ **ibid.**,s. 78.

varlıklarını hissettirmişlerdir.

Yine Hıristiyan dinine geçmiş Kıpçak/Kumanlar da 14. Yüzyılda bölgede beylik kurmuşlardır. Kuzeyden gelen gruplar asimile olup, yerel halka adapte olmalarına rağmen Anadolu tarafından gelen Türkler kendi kültür ve dinlerini kaybetmemişlerdir. Anadolu'dan Balkanlara ilk yerleşme, 1260'lı yıllarda Moğollardan kaçıp Bizans'a sığınan Türkmenler ile olmuştur.²⁷

Arnavutların Osmanlı devletinin egemenliği altına girmeleri I. Kosova Savaşı (1398) ile gerçekleşmiştir. Arnavutlar Osmanlı sistemi ile en fazla bütünleşen Balkan halklarından birisi olmuşlardır. 1444–1468 yılları arasında İskender Bey ayaklanmasının ardından Osmanlı egemenliğine girmek istemeyen bazı gruplar İtalya'ya kaçmışlardır.²⁸ İsyanın sonrasında ise bölge tamamen Osmanlı'nın egemenliğine girmiştir.

Arnavutların büyük bir çoğunluğu 16. yüzyıl sonuna kadar büyük oranda Müslümanlaşmışlardır. Orta ve Kuzey Arnavutluk'ta yaşayan Katolik Geg kabilesi kitlesel olarak İslam dinine geçmiştir. İşkodra'da (Scutari) ve daha kuzeyde, Karadağ sınırına yakın bölgelerde yaşayan daha az nüfuslu Malisör ve Mirdita Kabileleri Katolik olarak kalmışlardır.²⁹

Arnavutlar arasında bağımsızlık ve milliyetçilik düşünceleri diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi Aydınlanma düşüncesinin bölge ülkelerinde yayılması ve eğitimli sınıflar arasında kabul görmesiyle başlamıştır. 19.Yüzyılda Balkanlar'da ve

²⁷ Halil Akman, **Paylaşılmayan Balkanlar**, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.42'den
François, W, Carter, **An Historical Geography of the Balkans**, London: Academic Pres, 1977, s. 3.

²⁸ **ibid.**,s. 46.

²⁹ **ibid.**,s. 46.

Avrupa'da yaşanan gelişmeler nedeniyle, Arnavut halkının tamamında olmasa bile az sayıdaki Arnavut aydın arasında kültürel kimliklerinin tanınması istekleri uyanmıştır.

Arnavut kimliği bilinci, Ortodoks papazların İncil'i Arnavutçaya çevirme çabaları, Yunanca-Arnavutça sözlük denemeleri ve bir Arnavut alfabesi icat etme gayretleri gibi nedenlerle güneydeki Ortodoks Arnavutlar arasında daha erken bir safhada uyanmıştır.³⁰ Bununla birlikte bu ilk alfabe çalışmalarının aynı anda hem Latin hem Osmanlıca hem de Kril alfabeleri üzerinden yürütülmesi de tek bir alfabenin erken dönemde ortaya çıkmasını önlemiş bu da Arnavut uluslaşmasında bir sorun olarak uzun süre etkisini göstermiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun devlet teşkilatlanmasında giriştiği bir dizi eylem aynı dönemde Arnavutlar arasında sorunlara neden olmuştur. Tanzimat Fermanı'nın (1839) ilanı ile girilen dönemde başlayan modernleşme ve merkezileşme çabaları Arnavut halkı ve feodallerin şiddetli reaksiyonuna ve direnişine neden olmuştur.³¹

³⁰ Saçit Kutlu, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.122.

³¹ Osmanlı Devleti'nin devlet yönetimindeki reform hareketleri genelde savaş alanlarında yaşanan yenilgilerin sonucu olarak başlatılmıştır. 1783 yılında Kırım'ın kaybedilmesi üzerine III. Selim döneminde bir dizi sosyal ve askeri reform yapılmış bunun sonucu olarak da ülke 28 bölgeye taksim edilmiştir. 1821 yılında Yunanlıların bağımsızlık elde etmeleri Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması (1826) ve yeni bir ordu sisteminin kurulması sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde II. Mahmut Tanzimat Fermanı'nı (1839) ilan ederek Yunanlıların bağımsızlıklarına kavuşmalarıyla Osmanlı ülkesinde giderek etkisini hissettiren milliyetçi ayrışmaları önlemeye çalışmıştır. Aynı ferman 1856 Islahat Fermanıyla genişletilmiştir. 1864 yılında çıkarılan Vilayet Kanunu ile merkezi yönetimin taşrada ki denetimi arttırılmıştır. Tüm bu gelişmeler Arnavutların ortaçağlardan bu yana sahip oldukları imtiyazları tırpanladığı için Arnavutlar arasında hoş karşılanmamıştır. Üstelik Arnavutlar arasında

Osmanlının ilk modernleşme hamlelerinin bir sonucu olarak Yeniçeri ocaklarının ve onun doğal uzantısı olan Bektaşî tekkelerinin kapatılması Arnavutlar arasında yaygın olan bu örgütün zayıflamasına neden olmuştur. Arnavutların çoğu Bektaşîlerin takibe uğramasından, Osmanlı geleneksel devlet yapısının kendilerine sağladığı imtiyazlı konumlarını kaybetmekten ve merkezi yönetimin denetimi altına girecek olmaktan rahatsız olmuştur. Bektaşîliğin II. Mahmut döneminde hızlı bir şekilde lağvedilmesi Arnavutların Osmanlı devletine karşı mesafeli davranmalarına neden olmuştur. Arnavut milliyetçilerine Bektaşî tekkelerinin sahip çıkması ileriki dönemde oluşan Arnavut milliyetçiliğinin dini anlamda İslami bir kimlik edinmesine engel olmuştur. Bu dönem Arnavutlar ile Osmanlı arasında yaşanan sorunların temelinde Arnavutların başlangıçtan beri yarı bağımsız bir şekilde Osmanlı Devletine tabi olmaları ancak II. Mahmut döneminde başlatılan modernleşme çabalarıyla bazı bölgesel imtiyazlarının azaltılması etkili olmuştur. Ancak Osmanlı Devletinde başlatılan modernleşme çabalarından ilk etkilenenler daha çok İstanbul'da çeşitli devlet görevlerinde çalışan Arnavut devlet adamları ve aydınları olmuştur. Bu kişiler Osmanlı Devleti'nde yaşanan modernleşmeye koşturucu olarak Arnavut milliyetçiliğinin de temellerini atmışlardır.

Abdül, Şemsettin ve Naim Fraşeri kardeşlerin Arnavut milliyetçiliğinin inşasında çok önemli yerleri olmuştur. Faik Koniça, Ekrem Vlora gibi Arnavut aydınları da bazı aile ve kabilelere verilen imtiyazlar yerine, bütün Arnavutluk'ta genel ve adil bir idare sistemi kurulmasını, dil özgürlüğü tanınmasını, iktisadi hayli önemli yeri olan Bektaşî Tekkelerinin yasaklanması da bu sorunları çok daha hissedilir bir hale getirmiştir. Düzenli vergilerin gelmesi, zorunlu askerlik hizmetleri ve sıkı denetimlerde bu problemlere eklenen diğer sorunlar olmuştur.

durumun düzeltilmesini arzulamışlardır.³² Bu beklentilerin temel nedeni Osmanlı Devleti'nin geleneksel bir politika olarak nüfuz sahibi Arnavut ailelerine ayrıcalıklar vermesi buna karşılık Arnavut halkına dil, kültür ve örgütlenme gibi alanlarda izin verilmemesi olmuştur.

Arnavut milliyetçiliğinin ilk temsilcileri, Arnavutlar arasındaki millî bilincin gelişmemiş olmasını Osmanlı Devleti'ndeki din tekeline bağlamışlardır. Bu aydınların Arnavut dili (alfabesi), edebiyatı ve folkloru üzerine yapmış oldukları çalışmalar, Arnavut milliyetçiliğinin laik çizgideki gelişiminde önemli rol oynamıştır. Başta Şemsettin Sami³³ (Fraşeri) olmak üzere Osmanlı sınırları içinde yaşayan birçok Arnavut aydınını da etkilemiş olan bu kültürel hareket, bir süre sonra Arnavutça eğitim taleplerinin yükselmesine yol açmıştır.³⁴ Yine İstanbul'daki Arnavutlarda “Cemiyet-i İlmiyye-i Arnavudiyye” isimli bir dernek kurarak Arnavut kültürüyle ilgili çalışmalarda bulunmuşlardır. Bunun için İstanbul'da bir matbaa açmaya karar vererek zengin Arnavutlardan yardım talep etmişlerdir. 1879'da Fraşerli Abdül Bey ve kardeşi Şemsettin Sami, İşkodralı Paşko Vaso ve Jani Vreto bir dernek kurmuşlardır. Derneğin ilk işi Şemsettin Sami'nin meydana getirdiği Arnavut alfabesinin kabulü olmuştur. Bu alfabe daha sonraları “İstanbul Alfabesi” adıyla şöhret bulmuştur. Derneğin nizamnamesinden anlaşıldığına göre maksatları:

³² Kutlu, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, s.123.

³³ Şemsettin Sami Osmanlıca üzerine yaptığı çalışmalarla da (Kamus-i Türk-i) bilinen bir aydındır. Sami, Arnavut milliyetçiliğine olan katkılarının yanı sıra Osmanlıcaya da büyük katkıları olan bir aydındır.

³⁴ Banu İşler Sönmez, **II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 51.

Arnavutlara Arnavutçayı öğretmek, Arnavutların yaşadığı bölgede mektepler açmak ve kendi lisanlarında kitaplar neşretmek olmuştur.³⁵

II. Abdülhamit dönemine gelindiğinde ise Arnavut aydınları Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sosyal ve siyasal şartlardan da etkilenererek sonraki dönemlerde etkisini gösterecek bir örgütlenmeye gitmişlerdir. Bu örgüt ilk toplantısını yaptığı Prizren kentinin adıyla anılmış ve Prizren Birliği olarak adlandırılmıştır.

Prizren Birliğinin ortaya çıkmasına neden olan faktörler temelde Arnavutların doğrudan tehdit altında olduğu ve ülkelerinin doğrudan paylaşılacağı sinyalinin veren bir dizi uluslararası gelişme nedeniyle ortaya çıkmıştır. 93 Harbi olarak bilinen ve 1877–1878 yıllarında Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında yaşanan savaşta Rus Çarlığı'nın Balkanlarda Osmanlı Devleti'ni yenilgiye uğrattığı görülmüştür. Savaş'ın ardından iki devlet arasında imzalanan antlaşmalar ise Arnavut için kabul edilemez maddeler içermiştir.

Osmanlı-Rus savaşının ardından imzalanan Ayastefanos (1878) anlaşması hükümlerinden rahatsız olan Arnavut aydınlar topraklarının başka devletlere verilmesini önlemek amacıyla Berlin Kongresi'ni (1878)³⁶ etkilemek üzere, Arnavut Halkları Savunma Komitesi'ni kurmuşlardır. Komite, Abdül Fraşeri Bey'in

³⁵ Yücel Yiğit, “Milliyetçilik Çağında Prizren İttihat Cemiyeti”, **Turkish Studies**, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/8 Fall 2009, s. 2465.

³⁶ Ayastefanos Anlaşması 1877–1878 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile Rus Çarlığı arasında yaşanan savaşı bitiren anlaşmadır. Bu anlaşma ve sonrasında yapılan Berlin Kongresi'nde yeni duruma göre Balkan toprakları taksim edilmiştir.

öncülüğünde 10 Haziran 1878'de Prizren'de bir kongre toplamıştır. Prizren Arnavut Birliği adı altında birleşen Arnavutlar devlete ve padişah-halifeye sadık olduklarını ilan etmişlerdir.³⁷ Prizren Birliği Arnavutların Osmanlı Padişahına bağlı kalacağını ifade etse de temelde Arnavutluğun her türlü işgaline karşı milli bir birlik oluşturmayı gerekirse bir ordu ve hükümet kurmayı hedeflemiştir. Öte yandan bu dönemin Balkan ulusları için giderek önem kazanan milli dil, milli alfabe ve milli kültür gibi konularda Prizren Birliği'nin ilgilendiği konular olmuştur.

Osmanlı gayrimüslim unsurlarına getirilen ana dilde eğitim hakkının Arnavutlara da tanınmasını isteyen Arnavut aydınlar bu taleplerini daha erken dönemde 1871 yılında Sultan'a bizzat iletmışlerse de hem Ortodoks Fener Rum Patrikliği'nin, hem de Osmanlı yöneticilerinin muhalefeti yüzünden bir sonuç alamamışlardır. Başka bir deyişle ıslahatların gayrimüslim unsurlar için dinsel aidiyete göre eğitim zorunluluğunu ortadan kaldıran düzenlemelerden Arnavutlar yararlanamamışlardır. Bu açıdan dinsel bölünmüşlük Arnavut milliyetçilerinin karşısına önemli bir engel çıkarmıştır.³⁸

Tanzimat dönemi boyunca yönetimin merkezileştirilmesi uygulamalarına karşı Arnavutlar iki farklı kanaldan tepkilerini göstermişlerdir. İlki geleneksel ayaklanmalar biçiminde, ikincisi ise aydınlar öncülüğünde kültürel hareketler şeklinde ortaya çıkmıştır. 1878 yılında Prizren Birliği'nin kurulması ile birlikte bu hareketler siyasal, sosyal ve kültürel istekleri olan bir programa dönüşmüştür. Prizren Birliği'nin kurulmasına yol açacak gelişmeler esasen 1875–1876 yıllarında henüz

³⁷ Sönmez, **II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti**, s. 51.

³⁸ **ibid.**,s. 52.

birer Osmanlı toprağı olan Bosna-Hersek ve Bulgaristan'da patlak veren ayaklanmalarla başlamıştır. Bu ayaklanmalar bölge devletlerinin (bağımsız Yunanistan, özerk Sırbistan ile Karadağ) yanı sıra Batılı devletler ile Rusya'nın bölge üzerindeki çatışan çıkarlarını karşı karşıya getirmiştir. Bunlar, Sırbistan'ın "Büyük Sırbistan" idealii, Avusturya'nın "Bosna-Hersek'e yerleşme" planı, İtalya ve Fransa'nın "Yugoslavya Devleti" ideali ve Rusya'nın bölgeye yönelik "Panslavist" emelleri olmuştur.³⁹

A. Prizren⁴⁰ Birliğı ve Büyük Arnavutluk Projesi

Aynı tarihlerde Arnavut aydın ve yurtseverlerin 1877 yılında Osmanlı Arnavut aydınlardan Abdul Fraşeri liderliğinde yaptıkları toplantıyla Babiâli'ye sunulmak üzere hazırladıkları muhtırada aslında kendilerini bekleyen tehlikeden haberdar olduklarının bir ifadesi olmuştur. Osmanlı-Rus savaşının arifesinde hazırlanmış olan bu muhtırada Osmanlı devletinin Arnavut topraklarını koruyamaması durumunda, bölgede özerk bir idare kurularak bu toprakların bizzat Arnavutlar tarafından korunacağı dile getirilmiş ve bu amaçla, Arnavutluk

³⁹ *ibid.*,s. 52.

⁴⁰ 1455 tarihinde Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı hâkimiyetine giren Prizren, Balkan Savaşları sonrasına kadar yaklaşık dört buçuk asır Osmanlı idaresinde kaldı. Prizren doğuda Tuna nehri, kuzeyde Sırbistan ve Bosna, batıda Karadağ ve İşkodra, güneyde Yanya ve Selanik Vilayetleri öyle mahdut olup takriben 19.900 kilometrekarelik bir mahalden ibaretti. Prizren ve Prizren Birliğı ile ilgili olarak daha fazla bilgi için bkz. Yücel Yiğit, "Milliyetçilik Çağında Prizren İttihat Cemiyeti", *Turkish Studies*, s. 2464.

bölgesinin tek bir vilayet altında birleştirilerek özerk bir yapıya kavuşturulması talep edilmiştir.⁴¹ Arnavutların bu talepleri reddedildiği gibi önlenemeyen Osmanlı-Rus savaşını bitiren 1878 Ayastefanos Antlaşması'nın hükümleri Arnavut Aydınlarının korkularının yersiz olmadığını göstermiştir. 3 Mart 1878 Ayastefanos Antlaşması önemli bir Arnavut nüfusunun yaşadığı Makedonya'yı da içine alan Büyük Bulgaristan Prensiği'nin kurulmasının yanı sıra yine Arnavutlarla meskûn bir kısım toprakların Karadağ ile Sırbistan'a terk edilmesi koşullarını hükme bağlamıştır. Rusya'nın bölgede fazlasıyla güçlenmesine yol açacak olan bu hükümler, Batılı devletlerin müdahalesi neticesinde 1878 Berlin Kongresi kararları ile değiştirilmiştir.⁴²

Ancak daha çok devletlerarası güç dengesinin korunması kaygısıyla yapılmış olan bu değişiklikler Arnavutlar açısından gelecek kaygısını azaltmadığı gibi daha da artırmıştır. Bir kere, Berlin Anlaşması neticesinde Sırbistan Karadağ ve Romanya bağımsız birer devlet olurken, Arnavut yerleşimli Gosina, Ülgün ve Plava kazalarının Karadağ'a ilhakına karar verilmiştir. Öte yandan Büyük Bulgaristan Prensiği'ne dâhil edilmiş olan topraklar küçültülerek, geri kalan kısmı Makedonya ve Doğu Rumeli vilayeti olarak Osmanlı Devletine bırakılmıştır.⁴³

Tüm bu düzenlemeler Arnavutlar açısından oldukça rahatsız edici gelişmeler olmuştur. Nitekim Berlin Kongresi'nin toplanmasından üç gün önce 10 Haziran 1878'de 300 Arnavut ileri geleninin katılımı ile toplanan Prizren Birliği bu türden gelişmelerin önüne geçme amacını taşıyan bir Arnavut direniş hareketinin başlangıcı

⁴¹ A.Necip Alpan, **Prizren Arnavut Birliği**, Çağdaş Basımevi, Ankara, 1978, s. 116.

⁴² **ibid.**,s. 31-32.

⁴³ **ibid.**,s. 116.

olmuştur.

Birlik ilk toplantısında bazı kararlar almıştır, bunlardan ilki “Prizren İttihat Cemiyeti” adıyla bir cemiyet kurulmasıdır. Görüşmeler iki hafta devam etmiş ve altmış kişilik bir “Merkez İdare Kurulu” oluşturulmuştur. Yine Arnavutluğun her yanında cemiyetin şubeler açması, vergi ve asker toplanması, askerler için silah ve mühimmat tedarik edilmesi, kan davalarının yasaklanması ve her aileden bir kişinin askere alınması da bu toplantı da kararlaştırılmıştır. Kongre sonrası üyeler şu sözlerle besâ (yemin) etmişlerdir: “*Vatan bizi hizmete çağırdığı zaman kendi menfaatlerini düşünenlere lanet olsun. Biz besâmızda dinin mevzû-ı bahsolmadığına ve her şeyden önce Arnavut olduğumuza karar verdik.*”⁴⁴

Ulusal topraklarını korumak amacıyla silahlı mücadeleyi de programlarına alan Birlik üyeleri aldıkları kararları Berlin Kongresi'ne katılacak olan devlet temsilcilerine muhtıralar yoluyla bildirmişlerdir. Bununla birlikte Berlin Kongresi'nde Ülgün, Plava ve Gosina kazalarının Karadağ'a terkine engel olamamışlardır. Üstelik Arnavutların söz konusu bölgelerin ilhakının milliyetler prensibine aykırı olduğu yolundaki tüm itirazlarına karşın Bismark'ın “Arnavut diye bir millet yoktur” şeklindeki açıklaması Birliğin ne kadar zor bir görev üstlendiğini göstermiştir. Prizren Birliği birçok unsurun katıldığı bir yapıya sahip olmuştur; Arnavut milliyetçileri, Osmanlı yönetimine razı olanlar, Hıristiyanlar ve Müslümanlar gibi farklı unsurlar Birlik çatısı altında toplanmıştır. Birliğin paşalar, beyler ve Müslüman din adamlarından oluşan muhafazakâr üyeleri bu hareketle Arnavut olmayan bütün Müslüman Balkan unsurlarını da kapsayan İslami bir hareket

⁴⁴ Yiğit, “Milliyetçilik Çağında Prizren İttihat Cemiyeti”, **Turkish Studies**, s. 2468.

kazandırılmasından yana olurken, Abdül Fraşeri liderliğindeki milliyetçi kesim, din ayrımı gözetmeksizin bütün Arnavutların yer aldığı milliyetçi bir karakter kazandırılması yönünde çaba göstermiştir.⁴⁵ Söz konusu olan bu ikili durum, özellikle bu birliğin milliyetçi bir harekete dönüşmesini istemeyen Sultan II. Abdülhamit tarafından iyi kullanılmış ve bu amaçla Birlik içindeki muhafazakâr üyeleri her anlamda desteklemiştir. Daha çok milliyetçi fikirleri ile ortaya çıkan Abdül Fraşeri ise Bektaşî tekkelerinin desteğini alarak, Prizren Birliği'ne milliyetçi bir kimlik kazandırmak için çalışmıştır. Prizren Birliği yaşadığı bu ayrımlara rağmen ilk etapta II. Abdülhamit tarafından sert tedbirlerle bastırılmamıştır. Buna karşın Berlin Kongresi'nin imzacı devletlerinin söz konusu bölgelerin ilhakına yönelik baskıları devam etmiştir. II. Abdülhamit direnişçilere karşı nispeten yumuşak davranarak, bir yandan Arnavutların düşmanlığını çekmekten kurtulmuş öte yandan ise imzacı devletler karşısındaki sorumluluğundan kendini kurtarmıştır. II. Abdülhamit bu politikasını Arnavutlar açısından bir başka önemli tepki konusu olan Yunan sınır meselesi çözülene kadar sürdürmüştür. 1881'de Prizren Birliği kendisini "Geçici Arnavut Hükümeti" olarak ilan ettiğinde bile bu oluşuma karşı hemen harekete geçmemiştir. Aynı yıl içinde Yunanistan'la sınır meselesinin çözülmesiyle birlikte II. Abdülhamit'in bu politikası bütünüyle değişmiş ve Prizren Birliği ordu gücü kullanılarak ortadan kaldırılmıştır. II. Abdülhamit'in bu politikasını sürdürebilmesinde kuşkusuz Birlik içindeki muhafazakâr kesimlerin varlığı büyük rol oynamıştır. Başka bir deyişle birlik içinde fikir ayrılığından doğan bu zafiyet,

⁴⁵ Nuray Bozbora, "Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu Gelişimi ve Günümüze Etkileri," **Avrasya Dosyası**, Cilt I, Sayı 1, 2008, s. 148.

milliyetçi kesimin en büyük özlemi olan özerk Arnavutluk'un kurulması çabalarını sonuçsuz bırakmıştır. Bu açıdan, 1881 bastırma harekâtı sonrasında Birliğin Abdül Fraşeri gibi milliyetçi önderleri etkisiz hale getirilirken, muhafazakâr üyelerinin Osmanlı yönetimi tarafından mevkii ve makamla ödüllendirilmesi anlamlıdır. Öte yandan özerk bir Arnavutluk'un kurulmasının önüne geçilmiş olması Batılı devletlerin statükocu politikaları ile de oldukça uyumlu olmuştur. Prizren Birliği'nin ortadan kaldırılması sonrasında II. Abdülhamit Arnavutların sadakatini tekrar kazanmak için dinsel geleneksel hassasiyetleri kullanmıştır.⁴⁶

Prizren Birliği'nin kapatılması bölgedeki milliyetçi hareketleri sonlandırmamıştır. Prizren Birliği'nin temel sorunlarından birisi az sayıdaki aydınlar tarafından deklere edilmesi buna koşut olarak hedeflediği amaçlara ulaşacak zamana sahip olamaması ve askeri, ekonomik ve toplumsal anlamda örgütlenmeye başlamasından kısa bir süre sonra ordu kullanılarak dağıtılması olmuştur. Bununla birlikte sonraki dönemlerdeki Arnavut milliyetçileri için temel bir referans olan Birlik ve yayımladığı bildirge Arnavut milliyetçiliğinin en somut argümanı olarak kendisini göstermiştir. Ne var ki Prizren Birliği başlangıçta Osmanlı Devletine ve Padişaha sadakat yemini etmiş ancak zamanla Osmanlı Devleti'nin Arnavutları koruyamayacağını anlaşılmaya başlanması üzerine Birlik içerisinde Arnavutlar için özerklik talepleri dile getirilir olmuştur. Bundan sonraki aşamada ise Birlik, milliyetçi bir karakter kazanmış ve sonraki dönemlerde de Arnavut milliyetçiliğinin temel referanslarından birisi olmuştur.

“Büyük Arnavutluk” fikri düşünsel temellerini “Prizren Birliği”nde

⁴⁶ **ibid.**, s. 132.

bulmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde daha çok İstanbul'da eğitim almış, bürokrasi ve orduda görevli bir grup Arnavut aydını tarafından formüle edilen bu görüş, eski Arnavut toprakları olarak kabul edilen bütün bölgelerin bir ve tek Arnavutluk devleti çatısı altında birleştirilmesini öngörmüştür. Prizren Arnavut Birliği, 1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda, Arnavut ve Türk halklarıyla meskûn o zaman ki Kosova, İşkodra, Manastır ve Yanya illerini kimi önemli, hayati ve stratejik değeri büyük yer ve yörelerin Bulgarlara, Sırlara, Karadağlılara ve Yunanlılara vermek isteyen 3 Mart 1878 Ayastefanos Antlaşması ile 13 Haziran- 13 Temmuz 1878 tarihlerinde toplanan Berlin Kongresi kararlarını uygulatmamak maksadıyla 21 Nisan 1878 de kurulmuş 1881 yılı sonuna kadar devam eden siyasal, askeri, ulusal, kültürel, idari, ekonomik ve yasal bir örgüt olarak kendisini göstermiştir.⁴⁷

B. 1908 Reval Görüşmeleri Firzovik İsyanı ve II. Meşrutiyet'in İlanı

İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II.Nikola, 1908 yılı Haziran ayında Reval'de bir araya gelmişler ve o dönem güçlenen Almanya ve müttefiki Avusturya'ya karşı alacakları önlemleri görüşmüşlerdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları bu durumu Osmanlı devletine karşı yapılmış bir toplantı olarak değerlendirmiştir.⁴⁸ Toplantının ardından yaşanan bir dizi olay Osmanlı devletinde II. Meşrutiyet'in ilanına ve padişahın azledilmesine neden olmuştur. 1908 Reval

⁴⁷ Alpan, **Prizren Arnavut Birliği**, s. 8.

⁴⁸ Kutlu, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, s. 222.

görüşmeleri sürecinde II. Meşrutiyet'in ilanına yol açacak olaylar aslında iki ayrı koldan gelişmiştir. Bunlardan biri Reval görüşmeleri karşısında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yabancı ülke temsilciliklerine gönderdiği protesto bildirimleri ile başlayıp ordu içinde Resneli Niyazi'nin başlattığı isyanlarla devam eden harekettir.⁴⁹ Temmuz 1908 sonlarına doğru Resne garnizonundan birkaç genç subayın, reformların gerçekleştirilmesi ve meclisin toplanması için çeteler oluşturdukları ve protesto eylemlerinde buldukları haberi gelmiştir.⁵⁰

Diğeri ise, bundan tamamen bağımsız olarak gelişen ve yine Reval görüşmeleri karşısında genel Arnavut isyanını başlatan Firzovik toplantısı olmuştur. Binlerce tepkili Arnavut'u Firzovik'te bir araya getiren bu ayaklanmanın İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri tarafından II. Meşrutiyet'in ilanı için ustaca kullanması olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Firzovik'te toplanmış bulunan Arnavut isyancılara hürriyetler (anadilde eğitim gibi) ve bir takım geleneksel ayrıcalıklara (silah taşıma izni gibi) konusunda vaatlerde bulunarak, hatta muhafazakâr kesimleri kazanmak için özellikle bu kesime karşı toleranslı davranmış olan Sultan II. Abdülhamit'e dokunulmayacağı sözü vererek, bu isyanı II. Meşrutiyet'in ilanı için kitlesel bir desteğe dönüştürmüştür.⁵¹ İhtilalin daha hemen başında bile olayların gidişatını belirleyen Jön Türk çeteciliği değil, Arnavutların Sultanın yumuşamasını ve meclisi toplamasını sağlayan girişimi olmuştur.⁵²

⁴⁹ Avlonyalı Ekrem Bey, **Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885–1912)**, Atilla Demir (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 123.

⁵⁰ **ibid.**,s. 231.

⁵² **ibid.**,s. 123. "Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu Gelişimi ve Günümüze Etkileri,"s. 123.

II. Meşrutiyet II. Abdülhamit'in uzun yıllardır uyguladığı baskı ortamını ortadan kaldırmış ve bir özgürlük ortamının doğmasına neden olmuştur. Arnavutlar bu dönemde kültür dernekleri kurmuş basın ve yayın faaliyetlerine başlamışlardır. Bu dönemde Arnavutça kitap ve gazeteler bastırılmıştır. Ancak bu gelişmelere rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti bu dernekleri denetim altında tutmak için çeşitli önlemlere başvurmaktan da geri durmamıştır. Örneğin, Arnavutluk bölgesinde, içinde az sayıda İttihatçı Subayların yer aldığı çoğunluğu Arnavut üyelerden oluşan Osmanlı İttihat Cemiyetleri kurulmuştur, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri ile yerel Arnavut ileri gelenlerden oluşan karma komisyonlar teşkil edilmiş, Arnavutça eğitime muhalif olan Müslüman tutucu muhalif Arnavutlar desteklenmiştir.⁵³

İttihat ve Terakki Cemiyeti başlangıçta Arnavutlara kültürel anlamda özerk bir yapı vaat etmiş ve Arnavutları İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etki alanında tutmaya çalışmıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Meclis-i Mebusan seçimlerine gidilmiştir. İki dereceli Meclis-i Mebusan seçimleri ülkenin her yerinde büyük coşku ve sevinç gösterileri altında yapılmış ve Aralık ayında tamamlanmıştır. Seçimlerde Ahrar Fırkası İttihat ve Terakki Fırkası karşısında başarısız olmuştur. Hemen her yerde Cemiyetin listesinden giren adaylar kazanmıştır. 147 Türk, 60 Arap, 27 Arnavut, 15'i Konstantinopolis Cemiyeti üyesi olan 26 Rum, 14 Ermeni, 10 Slav ve 4 Yahudi Mebus seçilmiştir.⁵⁴ Arnavut mebuslarının çoğu yerel güçleriyle etkili olan toprak sahibi derebeyleri olmuştur. Birincisi 1908 yılında yapılan Osmanlı Mebusan Meclisi

⁵³ *ibid.*,s. 124.

⁵⁴ Fevzi Demir, **Osmanlı Devletleri'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908–1914)**, İmge Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 160.

seçimlerinin ikincisi de 1912 yılında yapılmıştır. Bu seçimler hem merkezi Osmanlı yönetimi için hem de yarı bağımsızda olsa halen Osmanlıya bağlı olan diğer halkların tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur.

1908 seçimlerinden sonraki yaklaşık üç yıl içinde Osmanlı Devleti büyük iç ve dış sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Başkentteki 31 Mart İsyanı ve Padişah değişikliği orduyu yönetim üzerinde daha etkili bir konuma getirmiştir. Muhalefet 31 Mart Olayı'ndan sonraki ortamda; sıkıyönetim, divan-ı harb'ler ve siyasal baskılar içinde şekillenmiştir. Yeni rejim mevcut durumda büyük bir değişiklik yapamadığı için, İmparatorlukta yaşayan çeşitli cemaatler arasındaki ilişkiler de kötüye gitmiştir. Ermeni Taşnaklar Doğu Anadolu'da yeni bir terör hareketi başlatarak Avrupa'nın ilgisini çekmeye çalışmıştır. Makedonya'daki Yunan çetecileri de benzer eylemler içine girmiştir.⁵⁵

Bir başka huzursuzluk kaynağı da Arnavutluk olmuştur. Arnavut halkına karşı, İstanbul'dan alınan kararların pek de uygulanmadığı vergilerin toplanmadığı, zorla askere alma işlemlerinin yerine getirilmediği ve yerel reformların yavaş işletildiği görülmüştür. Bölgenin derebeyleri çeşitli yollardan elde edilerek güvenlik sağlanmaya çalışmışlardır. Bu ise İttihat ve Terakki'nin çağdaş yönetim politikası anlayışına uygun görünmemiştir.⁵⁶ Bu şartlar altında 1912 yılındaki seçimlere Arnavutlarda katılmıştır. I. Dönem'de görev yapan Arnavut mebuslardan hiçbiri 1912'de seçilememiştir. Üstelik 1908 seçimlerinde 25 Arnavut mebusun seçilmesine karşın 1912'de bu sayı 17'ye inmiştir.⁵⁷

⁵⁵ *ibid.*,s. 165.

⁵⁶ *ibid.*,s. 166.

⁵⁷ *ibid.*,s. 230.

Bu dönemde Jön Türklerin uyguladığı Türkleştirme politikaları Arnavutlar arasında büyük tepkilere yol açmış ve sonunda Arnavutların Osmanlıyla olan bağlarını kopartmıştır. Üstelik çıkan isyanlarda Osmanlı ordusunun gösterdiği zafiyetler diğer Balkan devletlerinin gözünden kaçmamış ve Balkan Savaşları'nın tetikleyicisi olmuştur. 1912 yılı Arnavutların geleceği ve Osmanlı'nın Balkanlardaki istikbali adına kaçırılmış büyük bir fırsat olmuştur. İttihatçıların Arnavutlara karşı takındığı hoşgörüsüz tavır bunun en büyük nedeni olmuştur.

Balkanlar'da Arnavutların ayaklanması Osmanlı'nın bölgedeki en eski ve güvenilir müttefikini kaybetmesine neden olmuştur. Arnavutlar genelde Kürtlere benzetilmiştir. Bu iki halk, imparatorluğun Avrupa ve Asya topraklarında aynı rolü oynamışlardır. Sultan Abdülhamit, Kürtleri Asya'da ki Hıristiyanlara Arnavutları da Avrupa'daki Hıristiyanlara karşı denge unsuru olarak kullanmıştır. Doğuda kurulan Hamidiye Alayları bölgede Osmanlı'nın vurucu gücü olurken Arnavutların her dönem "Besa"⁵⁸ yeminleri ettirilerek Osmanlı askerlerine yardıma çağırılmaları bu politikanın bir ürünüdür. İki toplumda hemen aynı imtiyazlardan yararlanmışlardır. Fakat şimdi hem Padişah tahttan düşürülmüş hem de yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde ise Arnavutlar Osmanlı'nın kendilerini koruyabileceğinden emin olamamışlardır.

Bu dönemde Arnavut elitlerinin iki farklı kutupta yer aldıkları görülmüştür.

⁵⁸ "Besa Yemini" Arnavutlara has bir ant içme ritüelidir. Kelimenin kökeni ve anlamı bilinmemekle birlikte hayli eski bir uygulamadır. Eski dönemde Thrak'ların bölgedeki ağırlığı düşünüldüğünde Thrak kavmi olan "Besa"lara ait olduğu varsayılabilir. Nitekim Kosova, eski adıyla "Dardanya" bir Thrak ülkesi olarak bilinmektedir.

Prizren Birliği etrafında örgütlenen milliyetçi grup yaklaşan tehlikeler karşısında Arnavutların bir ülkede bağımsız ve egemen olarak yaşamaları için çaba sarf etmiş ve bağımsızlıktan yana tavır almışlardır. İkinci grup elitler ise Osmanlı'ya olan bağılılıklarından vazgeçmemişler ve bağımsızlık isteklerine karşı mesafeli durmuşlardır. Arnavutların Padişaha olan bağılılıkları her zaman önemli olmuştur.

C. Balkan Savaşları

İttihat ve Terakki döneminde Arnavutlar neredeyse her yıl farklı nedenlerle yerel isyanlar çıkartmışlardır. Arnavutların isyanı ve Osmanlı birliklerinin gösterdiği zayıflıklar diğer Balkan ülkelerinin gözünden kaçmamıştır. Balkan ülkeleri Osmanlı'nın Balkanlar'da kalan topraklarını paylaşmak için harekete geçmiştir.⁵⁹ 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlıya savaş ilan etmesiyle I. Balkan Savaşı başlamıştır. Bu savaşta Bulgarlar en fazla toprağı kazanan ülke olmuştur. Bu arada Arnavutlar İtalya'nın da desteğıyle bağımsızlıklarını ilan etmiş ve I. Balkan Savaşı bittiğinde Osmanlı, Edirne dâhil bütün Balkan topraklarını kaybetmiştir. Ancak Balkan ülkeleri elde ettikleri topraklarla yetinmemiştir. Bu durum ise II. Balkan Savaşını tetiklemiştir. Bu kez en çok toprağı elde eden Bulgarlara karşı Sırlar ve Yunanlılar ittifak kurmuştur. Osmanlı Edirne'yi geri almış ve İstanbul Antlaşmasıyla

⁵⁹ Balkan milliyetçiliklerinde Osmanlı dönemi genelde negatif özellikleri ile vurgulanır ve Osmanlı'nın Balkanları işgal eden, sömüren ve geri kalmasına neden olan bir yönetim olduğu vurgusu sıkça yapılır. Bu teze karşı farklı tezlerde ileri sürülmüştür. Osmanlı'nın Balkan milletlerini koruduğı ve asimile olmaktan kurtardığı yönündeki tezler için bkz. Kemal H. Karpat, “**Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**” Recep Boztemur (çev.), İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

Bulgaristan'la Meriç nehrini sınır olarak kabul edilmiştir.

Sırbistan'ın I. Balkan Savaşı'yla birlikte Adriyatik kıyılarına kadar inmiş olması Avusturya-Macaristan devletini rahatsız etmiştir. Bu durum Sırp'ların Avusturya-Macaristan hegemonyasından çıkması olarak kabul edilmiştir. Bölgede etkisi olan büyük devletlerin Büyük Elçileri Londra'da bir araya gelmişlerdir. Avusturya-Macaristan olabildiğince küçük bir Sırbistan ve olabildiğince büyük bir Arnavutluk isterken, Sırp'lar ve Ruslar buna razı olmamışlardır. Sonuçta Büyükelçiler Konferansı'nda Arnavutluk'un, Protestan bir prensin yönetimine bırakılması fikri kabul görmüştür. 1914 yılına kadar Arnavutluk bir Alman Prensi olan Prens Wilhelm von Wied tarafından yönetilmiştir. Ancak Arnavutluk'un sınırları kesinleşmemiştir. Kosova Sırbistan'a, Manastır Sırbistan ve Bulgaristan'a, Yanya ise Yunanistan'a bırakılmıştır. Bu bölüşüm Arnavut milliyetçiliğinin "Büyük Arnavutluk" idealine büyük bir darbe indirmiştir. Çünkü Prizren Birliği bu paylaşılan toprakların Arnavut toprakları olduğunu kabul ederek yola çıkmıştır. Ancak bu görüşmelerde Arnavutların üzerinde hak iddia ettikleri topraklar Sırp'lar ve Karadağlılar başta olmak üzere diğer Balkan ülkelerine verilmiştir.

D. Milliyetçilik İdeolojisi ve Arnavutluk'un Bağımsızlığını Kazanması

Fransız İhtilali ile ortaya çıkan toplumsal dönüşüm sonucunda ilk önce Fransa'da aristokrasinin otoritesinin ve kralın gücünün azaldığı buna bağlı olarak Fransız burjuvazisinin ve ticaret hukukunun hâkim olduğu görülmüştür. Ekonomik alt yapıdaki ve hukuk alanındaki bu dönüşüm kendisini her alanda göstermiş

kilisenin otoritesinin hayli zayıfladığı bilginin seküler bir dille ve Ansiklopedistler⁶⁰ tarafından yeniden tanımlanıp sınıflandırıldığı Fransız dili ve kültürünün seküler bağlamda yeniden tanımlandığı bir döneme girilmiştir. Bu dönüşüm temelde Fransız toplumunun kentlileşmesiyle paralel olarak şekillenmiş ve süreç içerisinde Kıta Avrupası'nın tamamında kralın, aristokrasinin ve kilisenin gücünün zayıfladığı görülmüştür. Yaşanan bu dönüşüm en çok imparatorlukları etkilemiş ve Balkanlar özelinde Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun egemenliğine karşı duran bağımsızlık amacıyla örgütlenen etnik milliyetçilikler doğmuştur. Bu nedenle Batı Avrupa milliyetçilikleri egemen ulusların kendi kültürleri ve dilleriyle kendilerini tanımlamalarına neden olurken Balkanlarda bu oluşum aynı zamanda birde bağımsızlık hareketlerini beslemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Yunan ve Sırp isyanları zamanla tüm Balkanlara yayılan bir etnik milliyetçilik dalgası başlatmıştır. II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ve ardından Balkanlardaki tüm kiliselerin barıştırılması⁶¹ geçici bir süreliğine de olsa Balkanlarda

⁶⁰ Ansiklopedistler Aydınlanmacıların Kilise'ye karşı verdikleri mücadelede bilginin sekülerleşmesi ve dinsel tanımların dışında tanımlanıp sınıflandırılmasında önemli rol oynamışlardır. Fransız Ansiklopedistlerin hazırladığı bu Ansiklopediler sonraki dönemde kurulan her devletin ilk önce model alıp kendi ulusal bilgi kaynaklarını oluşturdukları kaynaklar olmuştur. Fransız Ansiklopedistlerin bazıları Diderot, de Lambert ve d'Holbach'tır. Daha fazla bilgi için bkz. Ahmet Çiğdem, **Aydınlanma Düşüncesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

⁶¹ II. Abdülhamit genelde Balkanlardaki ulusal kiliselerin aralarındaki tartışmaların çözümsüzlüğü üzerine bir denge kurmuştur. Buna karşılık İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk icraatlarından birisi Balkan kiliselerini barıştırmak olmuştur. Kiliselerin arasındaki sorunların çözülmesi ve Balkanlardaki milliyetçiliklerin canlanması hakkında daha fazla bilgi için bkz. Sacit Kutlu, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzylında Balkanlar ve Osmanlı**, s. 283-279.

yaşayan halkların bağımsızlıklarını kazanmak istedikleri Osmanlı İmparatorluğuna karşı birleşmeleri sonucunu doğurmuştur.

Balkan kiliselerinin Balkanlardaki etnik kimliklerin oluşması sürecinde etkili olduğu tarihsel bir vakadır. Ne var ki Arnavutlar farklı dinlerden ve farklı mezheplerden oldukları için bu dönemde milli bir kiliseye sahip olamamışlardır. İlginç bir şekilde Arnavutlar Batı tipi milliyetçiliği besleyen her türlü alt yapıdan yoksun oldukları gibi Balkanlarda milliyetçiliği besleyen ve örgütleyen merkezi kiliselerden herhangi birisine de tamamen tabi olmamışlardır. Aynı anda hem Katolik hem Ortodoks kiliselerine tabi olan ve üstelik nüfusun %70'i Müslüman olan bu halkın ilk milliyetçi kadroları yaşanan bu bölünmüşlüğü aşmak için dinsel bir referans kullanmaktansa Arnavut dili ve kültürünü merkeze alan bir örgütlenmeye gitmiş bu eylemden de Prizren Birliği doğmuştur. Prizren Birliği Arnavutların içinde bulunduğu dinsel bölünmüşlüğü aşmak için ortak Arnavut kültürüne ve antik tarihine göndermelerde bulunmuştur. İlliryalılık ve Pelasg soyu önem kazanmıştır. Bu başlangıç sonraki dönemlerde de Arnavut milliyetçiliğinin her zaman seküler bir çizgide devam etmesine neden olmuştur.

Bu sorunların dışında Arnavutların bağımsızlığa hazırlıksız yakalandıklarını söylemek mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu ile kurulan bağların koparılması ve her anlamda kendine yeten bir Arnavutluk'un kurulması kolay olmamıştır. Eğitimli kadroların azlığı, sanayileşmenin yok denecek kadar zayıf kaldığı ve alabildiğine feodal bir hayat yaşayan, merkezi bir ordu ve yönetimden mahrum olan Arnavutlar, bağımsızlıklarının hemen ardından işgallerle karşı karşıya kalmışlardır.

Bununla birlikte dönemin Arnavutlarının feodal bir hayat yaşıyor olması

gerektiğinde toplumsal anlamda örgütlenmelerine ve kendi ulusal sorunları hakkında kararlar almalarına engel olmamıştır. Feodalizm sosyal bilimlerde genelde olumsuzluklarıyla birlikte kullanılır ve Arnavutların feodal olmaları da bir eksiklik olarak yorumlanır. Buna karşın feodal davranış kalıpları ve kuralları uygulamada birçok ulusal konuyu tartışmaya açmaya ve çözüme giden yolda karara bağlamaya engel değildir. Yine Arnavutların okuma yazma oranı düşük bir halk olması yaşanan olaylar hakkında bilgilenme kanallarının kapalı olduğu anlamına gelmemektedir. Okuma yazma oranının düşük olmasına karşın Arnavut sözlü kültürü çok güçlüdür. Bu nedenle sıradan halkın ihtiyaç duyduğu politik ve siyasi bilinci besleyecek birçok veriyle doludur. Örneğin Prizren Birliği ve Birlik önderleri hakkında yakılan türküler ve şiirler konu üzerine yazılmış geniş bir araştırma kitabının vereceği kadar bilgiyi dinleyiciye aktaracak düzeydedir.⁶²

1912 yılında bağımsızlığa kavuşan Arnavutluk toplam nüfusunun yarıya yakını ülke sınırlarına alamadan kurulmuştur. 1881 yılında Prizren Birliğinin II. Abdülhamit tarafından bastırılması ve dağıtılması,⁶³ 1912 yılında Osmanlı ülkesinde çok partili sistemde yerini alan Arnavutların İttihat ve Terakkinin baskıcı politikaları nedeniyle küstürülmeleri ve en sonunda Balkanlardaki yüzlerce yıllık iki müttefik olan Arnavutlarla Osmanlının savaşarak ayrılmaları her iki taraf içinde ciddi

⁶² Prizren Birliği ve Arnavut ozanlarının dönemin olayları ve karakterleri hakkında okudukları şiir ve türküler hakkında bkz. A.Necip Alpan, **Prizren Arnavut Birliği**, Çağdaş Basımevi, Ankara, 1978.

⁶³ Başlangıçta II. Abdülhamit Prizren Birliğine karşı tavır almamıştır. Bunda o dönemde Yunanistan'la sınır ihtilaflarının yaşanması etkili olmuştur. Ancak 1881 yılında bu sorunun çözülmesi üzerine silahlı güç kullanarak Prizren Birliği'ni dağıtmıştır. bkz. A.Necip Alpan, **Prizren Arnavut Birliği**, Çağdaş Basımevi, Ankara, 1978.

sonuçlar doğurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu 400 yüzyıl kadar yönettiği Balkanlardan birkaç hafta içerisinde çekilirken, Arnavutlar ise nüfusunun büyük bir kısmını yaşadıkları topraklarla birlikte başka halklara bırakmak zorunda kalmıştır. Bu fiili durum Arnavut milliyetçiliğinin idealindeki Büyük Arnavutluk'un kurulmasının beklenenden daha zor olacağını göstermiştir. Böylece, Arnavutların büyük bir kısmı Kosova'da Sırpların egemenliği altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Yine Makedonya, Yunanistan ve Karadağ'da da Arnavutlar kalmıştır. Arnavutluk bağımsızlığın ardından önce prens, Wilhelm von Wied tarafından vekâleten yönetilmiş ardından ise Kral Zog (1924–1939) tarafından Krallık altında yönetilmiştir. Sonra ise Enver Hoca'lı (1945–1985) döneme geçilmiştir. Kosova ise önce I. Yugoslav devletine sonrada II. Yugoslav Devletine (YSFC) bağlı kalmıştır.

Balkan Savaşları sonrasında Balkanlarda Osmanlı'nın ani ve kesin bir yenilgiye uğraması kısa zamanda bölgede bir güç boşluğunun oluşmasına neden olmuştur. Arnavutlar ise hızlı gelen bağımsızlığa alt yapısı gelişmemiş, nüfusunun büyük bir bölümü köylerde yaşayan, sanayisi neredeyse yok denecek kadar az bir ülke elde ederek kavuşmuşlardır. Bu hızlı dönüşüm bağımsız Arnavutluk'un bundan sonraki tüm dönemlerde etkisini hissedeceği bir kalkınamamışlık gerçeğiyle yüz yüze kalmasına neden olmuştur. Sonraki dönemlerde özellikle Enver Hoca döneminde Arnavutluk özelinde Arnavut milliyetçiliğinin en büyük hedefi Büyük Arnavutluk'u kurmak değil sanayi alanında gelişmiş ve kendisine yeten bir ülke yaratmak olmuştur. Buna karşılık Kosova Arnavutları bağımsızlık için Pirizren Birliği'ni model alan örgütlenmelere gitmişler ancak kendilerini destekleyecek güçte bir Arnavutluk'un var olmaması onları yeni kurulan Sırp-Hırvat ve Sloven krallığı

yani I. Yugoslav Devleti'nin sınırları içinde kalmaya mahkûm etmiştir.

Sırp lar, genel olarak kendilerini güney Slavların koruyucusu olarak görmüşlerdir. Bütün güney Slavlarının bir arada yaşayacağı bir “Yugoslavya” fikri başlangıçta Sırp lar arasında canlanan bir düşünce akımı olarak doğmuştur. Buna karşılık bu milliyetçi düşünce akımları çok farklı yönlerde cereyan etmiştir. Örneğin Hırvatlar bütün Slavların tarihi olarak bir arada yaşamalarını meşrulaştıracak ideolojik milliyetçi teoriler kurgulamışlardır. Bunlardan en ilginç “İlliryalılık” teorisidir. Ancak Hırvat aydınların yarattığı bu düş Sırp lar arasında muhatap bulmamıştır. Sırp lar Ortaçağdaki “şanlı” geçmişlerini, Kosova (1389) savaşını ve Slavların koruyucusu olma avantajını ne olduğu belli olmayan antik “İlliryalılık” uğruna feda etmek istememişlerdir.⁶⁴ Aslında bu ayrımı Balkan milliyetçiliklerinin kurmaca olduğunu gösteren önemli bir ayrıntıdır.⁶⁵

Başlangıçta milliyetçi grupların ideolojik kurguları olarak yürütülen “Yugoslavyacılık” hayalleri I. Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yenik düşmesiyle ilk defa gerçekleşme fırsatı bulmuştur. Yugoslavya çok uluslu bir devlet olarak 1918 yılında kurulmuştur. Bünyesinde aynı dile, dine ve kültüre sahip olmayan milletleri barındırmıştır. Politik haklarına dayanarak, Karayorgiyeviç döneminde Yugoslavya'da milletler üç kategoriye

⁶⁴ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi I 18 ve 19 Yüzyıllar**, Cilt I, İhsan Durdu, Haşim-Gülçin Koç (çev.), Küre Yayınları, İstanbul,2006. s.198.

⁶⁵ Nitekim böylesi ortak bir mitolojik ve tarihi köken Soğuk Savaş sonrasında Yunanistan'ın Makedonya'nın bağımsızlığını tanımamasına neden olmuştur. Yunanlılar kendilerine melettikleri Büyük İskender, İskender Güneşi ve Makedon isimlerinin üçüne birden sahip çıkan Makedonya'nın birden bire bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasını uzun süre kabullenememişlerdir.

ayrılmıştır: Sırlar, diğer Slav milletler, Slav olmayan milletler.⁶⁶

1918–1928 arası yıllarda Krallığın yönetim yapısı bir yandan federatif tartışmalara açık tutulurken, diğer taraftan ordu ve bürokrasi Sırların baskın rolünü pekiştirmek üzere biçimlendirilmiştir. Hırvatistan ve Slovenya'da bulunan kısmen gelişmiş iş dünyası, Sırların etkinliğini arttıracak politikalara imkan verecek desteği sunmaktan kaçındığı gibi, özellikle Katolik Hırvatların sadakati bu krallığa olmaktan çok, kendilerini destekleyen Vatikan yönetimine yönelmiştir.⁶⁷

1929 yılında Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığının adının Yugoslavya Krallığına dönüşmesi sadece bir isim değişikliği ile sınırlı değildir; üniter bir devlet oluşturma anlayışını da ifade etmiştir. 1929 sonrası dönemde anayasal Krallığın hızla diktatörlüğe dönüşmesi bu devletin kuruluş ideolojisi, toplumsal ve idari yapısında ciddi sorunların varlığını hızla su yüzüne çıkarmakla kalmayarak ülke içinde farklılıkların çatışmaya dönüşmesi ve bu farklılıkların önce Vatikan, sonra Nazi Almanyası tarafından kullanılması, Yugoslavya Krallığının ülke bütünlüğünü ancak zor kullanarak sağlamaya çalışması da tarafların daha da sertleşmesine neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı ise Almanların Belgrat'ı bombalamasıyla Yugoslavya Krallığına ulaşmış ardından yüz binlerce Sırp, Hırvat Ustaşa birlikleri tarafından katledilmiştir. Savaşın ardından Yugoslavya Krallığı ve II. Dünya savaşından dersler

⁶⁶ Erjada Progonati, “Arnavutluk Devleti'nin Dış Politikasında Arnavut Azınlıklar (Kosova, Makedonya, Yunanistan)”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 66.

⁶⁷ Mustafa Türkeş, “Yugoslav Devleti'nin Kuruluşu ve Krallık Dönemi”, **Balkanlar El Kitabı**, Cilt II, Osman Karatay-Bilgehan A.Gökdağ (der.), KaraM& Vadi Yayınları, Çorum/Ankara, 2007, s. 5.

çıkaran Tito, II. Yugoslavya'yı federatif bir yapı üzerine kurmuştur.

Kosova Arnavutları 1914 sonrasında kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının içerisinde yer almışlar ancak hukuki bir statüye sahip olamamışlardır. Tito döneminde ise Arnavutlar aşamalı olarak da olsa bazı hukuki haklar elde etmişler son olarak 1974 Anayasası'yla da özerk bir bölge olarak kabul edilmişlerdir. Tito sonrası dönemde Arnavutlar Kosova'nın "Yedinci Kurucu Cumhuriyet " statüsünü elde etmesi için uğraşmışlardır. Ancak Belgrad yönetimi bu dönemde Kosova'nın özerklik statüsünü kaldırmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİ

A. Soğuk Savaş Döneminde Arnavutluk ve Enver Hoca'nın Kalkınmacı Milliyetçiliği (1945–1985)

Soğuk Savaş dönemi, biri Kapitalist bir diğeri Komünist iki karşıt kutbun belirleyici olduğu, lider ülkelerin dışındaki diğer ülkelerin taraf tutmak dışında fazlaca bir seçeneğinin olmadığı, üstelik nükleer tehdit dâhil her türlü silahın masada olduğu çift kutuplu bir dönem olmuştur. Bu dönemde Arnavutluk başlangıçta Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti ile birlikte hareket etmiş ancak sonra ortaya çıkan ideolojik yorum farkları nedeniyle bu dayanışmadan çekilmiştir.⁶⁸

1941 yılında kurulan Arnavut Komünist Partisi (AKP) Enver Hoca'nın liderliğinde örgütlenmiştir. Savaş süresince önce İtalyanların sonrada Almanların

⁶⁸ Soğuk Savaş dönemi her ne kadar iki kutuplu bir sistem üzerine işlese de üçüncü bir grup daha ortaya çıkmıştır. Bazı devletler ABD ve SSCB'ne aynı mesafede olduklarını ilan etmişler ve bu ülkelere de bağlantısızlar adı verilmiştir. Bağlantısızlar içerisinde YSFC gibi komünist rejimle yönetilen ülkeler yer aldığı gibi Mısır ve Cezayir gibi komünist rejimle yönetilmeyen ülkelerde yer almıştır. Bağlantısızlar hareketi en temelde Soğuk Savaşı reddeden ve SSCB ile ABD'ye barışı öneren bir hareket olarak doğmuştur. Hareket 1961 (Belgrat), 1964 (Mısır) ve 1970 (Zambiya) yıllarında farklı ülkelerde toplanarak bazı kararlar almıştır. Son toplantısı 2006 yılında Küba'da gerçekleştirilmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Yasemin Okur, Akın Sever, Ertan Aydın, **Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi**, M.E.B Devlet Kitapları İkinci Baskı, Ankara, 2010, s. 132-133.

işgali altında bulunan Arnavutluk'ta birisi milliyetçi, diğeri ise komünist ağırlıklı iki silahlı güç ortaya çıkmıştır. Milliyetçi cephe de Bali Kombetar (BK)⁶⁹, komünist cephede ise Kosova Kurtuluş Ordusu (UKC) yer almıştır. Taraflar II. Dünya Savaşı süresince bazen işbirliği yaparak bazen de çatışarak kendilerini göstermişlerdir. II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ve Mihver Devletlerin yenilgisiyle Arnavutluk'taki güç mücadelesi daha da gün yüzüne çıkmıştır. Daha çok Enver Hoca'nın etkisinde bulunan ve Yugoslav direnişçilerle de iletişim halinde bulunan UKC, Balli Kombetar'ı 1944 yılında yenilgiye uğratmış ve bundan sonraki süreç içerisinde Enver Hoca'nın otoritesi giderek güçlenmiştir. Sonraki aşamada ülkedeki tüm Balli Kombetar taraftarlarının ve Kralcı olarak kabul edilen kişilerin 'Halk Mahkemeleri'nde yargılanıp infaz edildikleri görülmüştür.

II. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından Arnavutluk bağımsızlığına kavuşurken Kosova yeni kurulan Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin sınırları içerisinde yer almıştır. Bu fiili durum iki bölgede farklı eğilimlerin doğmasına neden olmuştur. Enver Hoca yönetimindeki Arnavutluk bu dönemde, sanayileşmeyi amaçlayan kalkınmacı bir ideolojiyi benimsemiştir. Enver Hoca Arnavutluk'u kalkındırmak için uğraşmış bu nedenle de Sovyet bloğunda yer almasına rağmen farklı dönemlerde farklı komünist ülkelerle ittifaklar kurmuştur. Bu dönem Arnavut milliyetçiliği bir Arnavutluk milliyetçiliği olarak düşünülürse bu hareketin en büyük temsilcisi hiç şüphesiz Enver Hoca'dır. Enver Hoca başlangıçtan itibaren bir "uydu" ülke olmayı kabul etmemiş ülkesini kalkındırmak ve kendisine

⁶⁹ Bali Kombetar milliyetçi olmakla birlikte parlamenter sisteme göre kurulu bir devleti amaçlamakta ve krallık karşıtlığıyla dikkat çekmektedir.

yeten bir ülke olmak için programlar geliştirmiştir. Enver Hoca Stalinist ve milliyetçi özelliklerinden sonuna kadar taviz vermemiş ve Soğuk Savaş döneminde Arnavutluk kendisine has bir süreç yaşamıştır. Enver Hoca'nın Stalinci bir çizgide olması onun milliyetçi olmasına engel olmamıştır. Esasen Balkanlar, Ortadoğu ve Afrika gibi bölgelerdeki kimi milliyetçilikler aynı zamanda sosyalist söylemleri de içermişlerdir. Örneğin Arap lkelerindeki Baascılık hareketi aynı anda hem sosyalist hem de milliyetçi söylemlerle ortaya çıkmıştır. Enver Hoca'nın milliyetçiliği de bu tarz bir milliyetçiliktir. Zaten dönemin Arnavutluğu'nun etnik yapısı göz önüne alındığında Enver Hoca'nın etnik milliyetçi söylemler geliştirmesine gerek olmadığı anlaşılacaktır. Nüfusunun %95'inden fazlası zaten Arnavut olan Arnavutlukta asıl sorun ülkenin kalkınmamış olmasıdır. Bu nedenle Enver Hoca daha çok bu temel soruna yönelmiş ülkenin iç ve dış politikası ağır sanayisi olan kalkınmış bir Arnavutluk yaratmak amacıyla oluşturulmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından Enver Hoca ve UKC'nin Arnavutlukta otoritesini sağlaması ancak 1946 yılında gerçekleşmiştir. 1946'dan 1948 yılına kadar Enver Hoca ülkede her alanda komünist yönetimi fiilen hakim kılmış ve 1946'da da anayasayı yürürlüğe koymuştur. Enver Hoca'nın bundan sonraki programı Arnavutluk'un bağımsızlığından bu yana aşamadığı en önemli sorun olan ekonomik kalkınmanın sağlanması ve tam bir sanayi devletinin yaratılması hamlesi olmuştur.⁷⁰ Enver Hoca bu dönemde ngrdğu sanayi hamlesini

⁷⁰ Enver Hoca'nın tavizsiz bir şekilde uyguladığı sanayileşme hamleleri içerisinde neredeyse hiçbir dış pazarı olmayan elik fabrikaları da mevcuttur. Oysa ki aynı dönemde Arnavutluk Sovyetler Birliği'nden tahıl yardımı almaktadır.

gerçekleştirmek için çeşitli ülkelerle ittifaklara gitmiştir. Bu ülkeler sırasıyla Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti olmuştur. Aynı zamanda Enver Hoca ülkedeki sosyalist devrimi hızlandırmak amacıyla toprakları kolektifleştirmiş, özel mülkiyete hatta özel hayvan yetiştiriciliğine bile karşı kurallar koymuştur. Bu yeni kurallar toplumsal hayatın her alanında göze çarpar olmuştur. Kadınların toplumdaki statüsünden, çocuklara İslami isimler takılmasının önlenmesine kadar hemen her alanda Enver Hoca bir dizi yasaya imza atmıştır. Arnavutluk'un başlangıçtan beri en temel sorunu nüfusunun %90'ından fazlasının köylü olması ve sanayi üretimine imkân verecek yetişmiş elemanlardan mahrum olması olmuştur. Bu yetersizlik ise dış desteklerle kapatılmaya çalışılmıştır. Enver Hoca bu dönemde ilk olarak Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti'yle yakın ilişkiler kurmuştur. Sanayinin her alanında iki ülke arasında anlaşmalar imzalanmasına ve Arnavutluk'un belli bölgelerinde yatırımlara başlanmasına rağmen Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin Sovyetler Birliği ile yaşadığı sorunlar ve 1948'de Tito ile Stalin arasındaki liderlik kavgaları nedeniyle koyu bir Stalinist olan Enver Hoca, Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti ile arasındaki ilişkileri durdurmuş ve Stalin'in tarafında yer aldığını deklare etmiştir.

1948 ile 1956 arasındaki dönemde Arnavutluk kalkınması için ihtiyaç duyduğu dış yardımı Sovyetler Birliği'nden almıştır. Tahıl yardımları, kurulan tesisler için danışmanlar, mühendisler ve mamul mallar dahil ihtiyaç duyulan hemen her ürün Sovyetler Birliği'nden alınmıştır. Üstelik bu dönemde Stalin ile koyu bir Stalinist olan Enver Hoca arasında ideolojik çatışmalarda yaşanmamıştır. Ancak iki ülke arasında kurulan ilişkinin dengesizliği süreç içerisinde ortaya çıkmıştır.

Arnavutluk'ta birinci sınıf petrol yataklarının bulunması buna karşılık kendi petrolünü karşılayan Sovyetler Birliği'nin kendisine bağlı bir 'uydu' ülkenin de petrol pazarında yer almasını istememesi iki ülkenin ilişkilerini gözden geçirmesine neden olmuştur. Stalin döneminin sona ermesi ve 1956 yılında Kruşçev'in Politbüro'nun başına geçmesiyle birlikte Enver Hoca'nın yönetimindeki Arnavutluk ile Sovyetler Birliği arasında bazı sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Kruşçev'in Arnavutları tahıl üretiminden vazgeçirmeye çalışması onun yerine narenciye ekmelerini önermesi ve başta petrol ve çelik üretimi gibi ihtiyaçlar olmak üzere sanayi ürünlerinin de Sovyetler tarafından karşılanacağını dolayısıyla Arnavutluk'un bu alanlarda yatırım yapmalarına gerek olmadığını belirtmesi Arnavutluk için yeni bir dış destek aramanın zamanının geldiği şeklinde okunmuştur.

Enver Hoca kendi ülkesini kalkındırmak için bir kez daha yeni bir dış destek aramaya başlamıştır. Bu arada ülke içinde Sovyetler Birliği ile yapılan birçok anlaşma fes edilmiş, Sovyet danışman ve mühendisler Arnavutluk'tan çekilirken Sovyetlerdeki Arnavut öğrenciler geri çağırılmıştır. Bunu Arnavutlukta yaşanan bir siyasi temizlik dönemi izlemiştir. Buna benzer bir siyasi temizlik dönemi Arnavutluk'un Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti ile arasındaki ilişkileri bitirdiği dönemde de yaşanmıştır.

Kruşçev ile koyu Stalinci Enver Hoca arasında yaşanan bu görüş ayrılıklarına rağmen Sovyetler Birliği 1961 yılına kadar Arnavutluk'a destek olmuştur. Ancak, Enver Hoca'nın Çin Halk Cumhuriyeti ile başlattığı temaslar ve Arnavutluk ile Sovyetler Birliği arasındaki çıkar çatışmaları ve ideolojik farklılıkların sona ermemesi üzerine iki ülke arasındaki dayanışma aynı yıl sona ermiştir.

Enver Hoca'nın üçüncü ve son müttefiki Çin Halk Cumhuriyeti olmuştur. Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti'yle başlayan, Sovyetler Birliği ile devam eden bu yolculuk Çin Halk Cumhuriyeti'ne ulaşmıştır. Bu kez aynı sanayi alanlarında Çinlilerle anlaşmalar imzalanmış tahıl yardımları dâhil danışmanlar ve mühendisler bu kez Çin Halk Cumhuriyeti'nden getirilmiştir. Arnavutluk kalkınmak için ihtiyaç duyduğu dış yardımı bu kez Asya'nın bu büyük ülkesinden elde ederken Çin tarafı da kendi sosyalist kalkınma modellerinin Doğu Avrupa'da yayılacağını ummuştur. Arnavutluk ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler 1978 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Enver Hoca sanayileşmenin yanı sıra toplumsal alandaki devrimlerine de hız vermiştir. Ordu'daki tüm rütbeler bu dönemde ortadan kaldırılmış ve her kes ordu eğitimi almaya mecbur tutulmuştur. Böylece Genel Kurmay'ın ordu üzerindeki yetkisi sonlandırılırken partinin denetimi daha da arttırılmıştır. Toprakların kolektifleştirilmesi bu dönemde bitirilmiştir. Hızlı sanayileşme bu dönemde güçlü bir toplumsal kontrole sağlanmaya çalışılmıştır.

1968 yılında Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi Arnavutlukta güvenlik kaygılarını arttırmıştır. Bunda Genel Kurmay'ın tasfiyesi anlamına gelen ordudaki tüm rütbelerin kaldırılması da etkili olmuştur. Ancak aynı olay Çin Halk Cumhuriyeti'nin Arnavutluk'un güvenliğini sağlayamayacağı yönündeki gerçeğinde görülmesine neden olmuştur. Bu nedenle Arnavutluk kalkınma dışındaki en önemli sorunu olan güvenlik konusunda Çin Halk Cumhuriyeti'nin kendisine faydalı olmayacağını görmüştür. Ancak iki ülke arasındaki asıl sorun ABD başkanı Nixon'un Çin Halk Cumhuriyetine 1972'de

yaptığı ziyaretle ortaya çıkmıştır.⁷¹ Hemen ardından Çin Halk Cumhuriyeti'nin Arnavutluk'un dış politikasına eleştiriler getirmesi ve Yugoslavya ile sorunlarını gidermesini önermesi iki ülke arasındaki bağların zayıflamasına neden olmuştur. Sonrasında ise Çin Halk Cumhuriyeti'nin biriken borçları faiziyle birlikte istemesi üzerine iki ülke arasındaki bağlar tamamen kopmuştur. Bunu mühendisler ve danışmanların geri gönderilmesi ve öğrencilerin geri çağırılması izlemiş devamında Arnavutluk'ta yeni bir siyasi temizlik dönemi yaşanmıştır.

Genel olarak Enver Hoca döneminde Arnavutlukta laik, milliyetçi bir çizgi izlenmiş, örneğin dinsel kurumların yasaklanmasının yanında çocuklara Arnavutça isimler verilmesi konusunda bile kurallar getirilmiştir. Sanayileşmeyi sağlayacak imkânların yokluğu Enver Hoca'yı dış ülkelerden yardımlar aramaya itmiş ancak bu yardımlar Enver Hoca'nın ideolojik tercihleri ve “uydu” bir ülke olmayı kabullenememesi gibi nedenlerle hep yarım kalmıştır.

Sürekli olarak kendisinden çok güçlü ülkelerle ittifaklar kuran ve Arnavutluk'un bu ülkelerle aynı oranda etkili bir ülke olmasını hedefleyen Enver Hoca bu tavırları ve tavizsiz milliyetçi karakteri nedeniyle yalnız kalmıştır. Sonuç olarak Arnavutluk tahıl ve enerji üretiminde kendisine yeterli hale gelse de sanayileşme hamlesi neredeyse hiçbir dış pazara sahip olmadığı için amacına ulaşamamıştır. Kültürel alandaki reformlar etkili olsa da örneğin çocuklara İslami isimler takılmaması, ya da kadınların statüsü gibi alanlarda istenen düzeye

⁷¹ Bu dönem ABD ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilk temaslar Amerikalı Pinpon oyuncularının Çin Halk Cumhuriyetine davet edilmesi üzerine başlamış bu nedenle söz konusu diplomatik ilişkilere de “Pinpon Diplomasisi” adı verilmiştir.

ulaşılamamıştır.

Öte yandan Enver Hoca'nın uyguladığı katı izolasyonist politikalar nedeniyle ÷lkede yaşanan toplumsal gerilimler ve son dönemlerde ortaya çıkan ekonomik sorunlar 1997 yılında yaşanan ekonomik çöküşünde temel nedenleri arasında yer almıştır. Soğuk Savaş döneminin sonlarına yaklaşıldığında Arnavutluk hala Balkanların en fakir ÷lkesi olarak kalmıştır.

B. Soğuk Savaş Döneminde Kosova ve Arnavut Milliyetçiliği

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya'nın yeniden kurulması sürecinde Arnavutluk lideri Enver Hoca ve Yugoslavya'nın lideri Tito arasındaki ilişkiler önemli sonuçlar doğurmuştur. Enver Hoca Kosova'yı Arnavutluk'a katmak gibi bir politika gütmemiş bunun karşılığında da II. Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya'dan destek almıştır. Tito ise savaş sonrasında önce I. Yugoslav Krallığıyla hesaplaşmış sonrasında ise hızla ÷lke içerisindeki gücünü sağlamlaştırmıştır. Tito Yugoslavya'sı 6 Cumhuriyetten (Karadağ, Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna Hersek ve Makedonya) ve 2 özerk bölgeden (Voyvodina ve Kosova) oluşturulmuş merkezi yönetimin zayıf merkez kaç güçlerinin ise güçlü tutulduğu özgün bir yönetime sahip olmuştur. Ancak Kosova Arnavutları başlangıçtan itibaren Kurucu Cumhuriyet statüsüne kavuşamamışlardır. Tito döneminde her 10 yılda bir yapılan Anayasa değişiklikleriyle sorunlar çözülmeye çalışılsa da Kosova hiçbir zaman Kurucu Cumhuriyet statüsünü elde edememiştir.

Kosova Sorunu'nun temelinde yatan asıl etken nüfusunun büyük bir bölümü Arnavut olan bölgenin Kurucu Cumhuriyet statüsüne yükseltilmemesi olmuştur. Ancak sorun süreç içerisinde ekonomik geri kalmışlık ve etnik milliyetçilikle de beslenerek yeniden gündeme gelmiş ve Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası kamuoyunun da gündemine oturmuştur. Yugoslav hükümeti Kosova Sorunu'nda gerilimlerin arttığı her dönemde Arnavutluk'u irredentis emeller beslemekle suçlamıştır. Arnavutluk ise temelde Kosova üzerinde irredentis bir emel beslememekle birlikte Kosova Arnavutlarının kültürel değerlerinin korunmasına ve Kurucu Cumhuriyet hakkının verilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Başlangıçta Arnavutluk ile Yugoslavya arasında ideolojik bir dayanışma görülürken özellikle Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin Kominform'dan⁷² ihraç edilmesiyle (1948) iki ülke arasındaki ilişkiler zayıflamıştır.

Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgalinden sonra, Yugoslavya ile düzenli olarak gelişen ilişkiler, 1981'de Kosova'da çıkan karışıklıklarla yeniden bozulmuştur.⁷³ Yugoslavya'nın karizmatik lideri Tito 1980 yılında ölmüştür. Tito ölümünden sonra da kurduğu devletin bütünlüğünü devam ettirebilmesi için daha yaşarken devlet

⁷² YSFC temelde SSCB ile kurduğu ilişkilerde Tito'nun öngördüğü gibi eşit bir ilişki istiyordu. Buna karşılık hem ideolojik nedenlerle hem de güç mücadelesi nedeniyle Tito ile Stalin arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. 1948 yılında anlaşmazlıklar su yüzüne çıkmış ve YSFC Kominform adı verilen ve Sosyalist partiler arasındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla kurulan Komintern'in ortadan kalkmasıyla 1947 yılında kurulmuş aynı işlevli yapıdan çıkarılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. İrfan Kaya Ülger, **Yugoslavya Neden Parçalandı?** Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003.

⁷³ R. J. Crampton, **İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar**, Emel Kurt (çev.), Yayın Odası, İstanbul, 2000, s. 159.

yönetimine yeni bir yapılanma getirmiş, yeni dengeler kurulmuştur. Ülkenin Tito'dan sonra başkanlık konseyi tarafından yönetilmesi kararlaştırılmıştır. Konsey Cumhuriyetlerin başkanlarından ve özel bölgelerin temsilcilerinden oluşmuştur. Ancak 1980'de ölümünden sonra yönetimde ciddi aksaklıklar başlamıştır. Yugoslavya'da dış borca dayanarak kalkınma imkânsız hale gelmiştir. Bu durum cumhuriyetlerle özerk bölgelerin arasındaki ihtirasları arttırmıştır. Bu çekişmeden en çok zarar gören ekonomik anlamda hayli geri kalmış bir bölge olan Kosova olmuştur. Bu ekonomik durum Kosova'nın kendisine has şartlarından doğan sorunlarıyla birleşmiş ve 1981'de Priştine'de öğrenci gösterilerine yol açmıştır. Gösteriler dalga dalga Kosova ve Arnavut halkı arasında yayılmıştır. Kosova Yugoslavya'nın 7. Cumhuriyeti olma arzusunu bildirmiş, kalkınmasını bu şekilde hızlandırabileceğini düşünmüştür. Fakat Sırp Cumhuriyeti bunu reddetmiş ve Arnavutluk'u Kosova'yı kışkırtmakla suçlamıştır.⁷⁴

Yaşanan gelişmeler Arnavutluk için olduğu kadar Enver Hoca içinde sıkıntılar yaratmıştır. Arnavutluk'un Kosova'yı kendi sınırları içine katmak gibi bir hedefi olmamıştır. Gerçekte bu Enver Hoca içinde bir ikilem olmuştur. Hoca, Kosova'daki Arnavutları tahrik etmek istememiştir, diğer yandan Enver Hoca Arnavut ulusunun kültürel bütünlüğünü savunmuştur. Bu yüzden AEP'nin Kasım 1981'deki 8. kongresinde, Yugoslavya'da hiçbir toprak iddiasında bulunmadığını, mevcut sınırların dokunulmazlığını tanıdığını fakat Kosova'nın Yugoslavya içerisinde cumhuriyet statüsü elde etme çağrılarının haklı bir çağrı olduğunu belirtmiştir.

⁷⁴ Mustafa Selver, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, IQ Yayınları, İstanbul, 2003, s. 90.

Soğuk Savaş döneminde Kosova Arnavutlarının temel problemlerinden birisi Kurucu Cumhuriyet statüsüne kavuşamamış olmasıdır. 1963 ve 1974 anayasalarında Kosova'nın özerklik hakları artırılrsa da bu sorun varlığını korumuştur. Bu dönemde özellikle 1968 olaylarının Priştine üniversitesinde okuyan Arnavut gençler üzerinde derin etkiler bıraktığı görülmüştür. Bu kuşak sonraki dönemlerde Arnavut milliyetçiliğinin liderliğini üstlenen İbrahim Rugova gibi kişileri de yetiştirmiştir. Arnavut diliyle eğitim veren Priştine Üniversitesi aynı zamanda Arnavut milliyetçiliğine kadrolarda yetiştirmiştir. Örneğin UÇK lideri Haşim Taci üniversite yıllarındaki eylemleriyle daha erken dönemlerde kendisini gösteren bir kişi olmuştur. Sonraki dönemlerde özellikle 1995 ve sonrasındaki Milosevic döneminde Priştine Üniversitesi mercek altına alınmış ve Arnavut gençlerin buradan başlattıkları ve sonrada tüm Kosova'ya yayılan eylemlerin önlenmesi amacıyla üniversiteye Arnavut gençlerin girmesi yasaklanmıştır.

Soğuk Savaş döneminde kültürel hakların sosyalist bir içerikle de olsa elde edilmiş olması, Kosova'nın 1974'te özerklik statüsüne kavuşması Kosova'daki Arnavutların kimlikleri ve toprakları ile ilgili hassasiyetini arttırmış kazanılan hakların ilerletilmesi yönünde olumlu etkide bulunmuştur.

C. Tito Döneminde Kosova Sorunu ve Arnavut Milliyetçiliği

Tito'nun Arnavutlar arasındaki huzursuzluğu gidermek konusundaki ilk adımı Kosova'nın özerkliğini tanımak olmuştur. Ancak YSFC'nin 1946 tarihli

anayasası yapılan bu değişiklik ile Kosova Arnavutlarının 1912 yılından bu yana Sırbistan'ın yönetimi altında olduğu gerçeğini değiştirmemiştir. 1946 anayasasına göre Sırbistan'a bağlı bir özerk bölge statüsünde olan Kosova'nın yetkileri, 1963 ve 1974 yıllarında daha da genişletilmiştir. Ancak bu değişiklik Arnavutları tatmin etmemiştir.⁷⁵ Ekonomik bakımdan Yugoslavya'nın en geri kalmış bölgesi olan Kosova'da nüfusun ezici bir çoğunluğu Arnavutlardan oluşmuştur. Yıllar itibariyle Kosova'da Arnavutların toplam nüfus içindeki oranı artmış, buna karşılık Sırların ki ise azalmıştır. Bu durumun gerisinde yatan nedenlerden birincisi, Arnavutların doğurganlık oranlarının Sırlardan yüksek olması olmuştur.⁷⁶

İkinci olarak, Sırlar, Yugoslavya'nın en geri kalmış bölgesi olan Kosova'yı ekonomik nedenlerle terk etmişlerdir. Sırbistan'da veya diğer Cumhuriyetlerde yaşam standardının Kosova'nın çok üstünde olması, bölgeden Sırp nüfusun ayrılmasının temel nedenini olmuştur. 1938 yılında Arnavutların Kosova genel nüfusu içerisindeki oranı % 68 düzeyine çıkmıştır. Yukarıda ifade edilen faktörlerin etkisiyle Arnavutların bölge nüfusu içindeki oranı, 1981'de % 77'ye, 1991'de ise % 85'e ulaşmıştır.⁷⁷ Hızlı nüfus artışı, ekonomik anlamda geri kalmışlıkla birleşince Arnavutların 1968 olaylarından etkilenmeleri kolay olmuştur. 1968 yılında Avrupa genelinde yaygınlık kazanan öğrenci gösterilerinin dalgası Kosova'ya da ulaşmıştır. Aslında Paris'te ki öğrenci yurtlarının şartlarının iyileştirilmesiyle ilgili olarak başlatılan bir dizi eylem önce Fransa'da sonra Avrupa'da ve diğer dünya ülkelerinde

⁷⁵ Ülger, **Yugoslavya Neden Parçalandı**, s. 71.

⁷⁶ **ibid.**,s. 72.

⁷⁷ **ibid.**,s. 72.

yankılar uyandırmıştır. Söz konusu öğrenci olayları Kosova'da üniversiteli öğrenciler arasındaki milliyetçi duyarlılığı arttıran bir etki göstermiştir.

Çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu Kosova'lı Arnavutların Priştine kentindeki gösterilerinde Kurucu Cumhuriyet statüsü talepleri dile getirilmiştir. Tito Arnavutların bu isteklerini dikkate alarak bazı iyileştirmeler yapmıştır. Yugoslavya'nın Tito yönetimi altındaki bu yeni versiyonu, devlete şeklini veren sosyalist ilkeler ile halkların ulusal amaçları ile uyumlu bir Yugoslavya yaratmak düşüncesinden doğmuştur. Böylece eski Yugoslavya toprakları federatif yapı altında idari ve siyasi açıdan yeniden taksim edilmiştir. Yosip Broz Tito'nun liderliğindeki Yugoslavya Antifaşist Konseyi 29 Kasım 1943'te kendi hükümetini ilan etmiş, bu çerçevede, Yugoslavya Krallığı'nın Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Karadağ ve Bosna-Hersek olmak üzere, altı federal birimden oluşan devlete dönüştürülmesi tasarlanmıştır.⁷⁸

Özellikle Kosova Arnavutlarını memnun etmeyen bu yeni yapılanma aslında Sırp unsurların daha fazla tepkisini çekmiştir. Çünkü bu yeni yapı Sırp hâkimiyetli "Yugoslavizm" düşüncesiyle uyumlu bir siyasi yapılanma olan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'ndan çok farklılaşmıştır. Kosova ve Makedonya gibi Sırp milliyetçiliğinin tarihsel toprakları olarak görülen bölgelerin yeni siyasi ve hukuki düzenlemelerle Sırp'ların doğrudan hâkimiyeti altından çıkarılmış olması, Sırp'lar arasında bu yeni yapılanmada en çok kaybeden ulus olma hissiyatı yaratmıştır. Yaklaşık kırk yıl sonra Miloseviç liderliğinde yükselen aşırı Sırp milliyetçiliği de aslında Yugoslavya'nın Tito versiyonuna karşı beslenen bu kaybeden ulus olma hissiyatının yarattığı

⁷⁸ Bozbora, "Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu Gelişimi ve Günümüze Etkileri", s. 147.

düşmanlıktan beslenmiştir. Nitekim Sırp Bilimler Akademisi'nin 1986 tarihli memorandumunu aslında bunun düşünsel temellerini ortaya koymuştur. Bu belgede özetle Sırpların Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti (YSFC) içinde maruz kaldığı haksızlıklar dile getirilmiştir.⁷⁹

Tito dönemi Arnavut milliyetçiliği için bir kuluçka dönemi olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya'daki Sırp Çetnik ve Arnavut Bali Kombetar gibi milliyetçi unsurların yok edilmesi, sonraki dönemlerde Komünizmin ülkedeki iktidarının sağlamlaşmasına neden olsa da Kosova özelinde yaşanan Kurucu Cumhuriyet statüsü probleminin varlığı ve 1968 olaylarının Arnavut gençleri arasında yarattığı dalgalanma yeni kadroların oluşmasına ve Kosova'nın statü sorununa odaklanmalarına neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın sonuna doğru Yugoslavya'daki ekonomik sorunların daha da belirginleşmesi üzerine daha çok üniversiteli olan bu kadrolar çeşitli eylemlerin odağında yer almışlardır.

⁷⁹ Noel Malcolm, **Kosova Balkanları Anlamak İçin**, Özden Arıkan (çev.), Sabah Kitapları, 1999, s. 374–385.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİ

A. Tito Sonrası Dönemde Kosova Sorunu ve Arnavut Milliyetçiliği

1980’de Tito’nun ölümünün ardından yaşanan Arnavut-Sırp gerginliğinin temelinde Kosova Arnavutlarının YSFC’nin yedinci kurucu cumhuriyeti olma özlem ve talepleri yatmıştır. Tito dönemi boyunca Kosova’nın 1946 Anayasası ile tanınan özerklik haklarını genişleten bir takım düzenlemeler (1966 ve 1968 anayasal düzenlemeleri) olmakla birlikte (1946 Anayasası’nın tanıdığı hakları gerileten 1963 anayasal düzenlemeleri hariç) 1974 Anayasası bu konuda varılan en ileri noktayı temsil etmiştir. Kosova’yı birçok alanda kurucu cumhuriyetlerle eşit hale getiren 1974 Anayasası, Arnavutlar arasında “yedinci cumhuriyet” olma yolunda önemli bir adım olmuş, bundan sonraki dönemlerde Arnavutların söz konusu talepleri artarak devam etmiştir.⁸⁰ Yapılan reformlarla birlikte Kosova Arnavutlarına şu haklar verilmiştir:

- a) Kosova Yugoslavya Federasyonu'nun bir parçasıdır.
- b) Kendi sınırları ve toprakları vardır, bunlar kendisinin izni olmadan değiştirilemez.
- c) Anayasada taahhüt edilen otonom eyalet yönetiminin kendi

⁸⁰ Mustafa Selver, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, s. 115.

Cumhurbaşkanı vardır.

d) Kosova yönetiminin organları, Yugoslavya Cumhuriyeti'ndekilerle aynı haklara sahiptir.

e) Sekiz federe üiteden biri olarak Kosova Federasyon'un çıkarları doğrultusunda hareket edecektir.

f) Değişik milletlerden insanlar eşit olacaktır.

g) Kosova Bankası tek para sistemi benimseyerek Yugoslavya Meclisi'nin kararlarına uyacaktır.

h) Vergi konusunda diğer cumhuriyetlerle birlikte hareket edecektir.

i) Dış politika çerçevesinde milletler arası organizasyonların liderleri ve devlet başkanlarıyla işbirliği yapabilecektir. Kanunların uygulanmasında diğer Cumhuriyetlerle ortak hareket edecektir.⁸¹

1981 yılında Kosovalı Arnavut öğrencilerin başlattığı ayaklanmaların ve cumhuriyet taleplerinin yarattığı Arnavut-Sırp gerginliği 1991 yılında Sırbistan Cumhuriyeti'nin, 1974 Federasyon Anayasası'na aykırı bir biçimde Kosova'nın özerklik statüsünü tek taraflı olarak kaldırması ve bölgeyi fiilen Sırbistan Cumhuriyeti'nin denetimi altına alması ile sonuçlanmıştır. Bu gelişmelerin ardından, önce Hırvatistan ve Slovenya Cumhuriyetleri'nin bağımsızlaşması ile başlayan ardından diğer cumhuriyetlerin bağımsızlaşması ile devam eden sancılı dağılma süreci Kosova Arnavutları arasındaki bağımsızlaşma arzusunu kamçılamıştır.⁸²

Kosova Arnavutlarının Sosyalist dönemde giderek artan bir şekilde birçok

⁸¹ Bozbora, "Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu Gelişimi ve Günümüze Etkileri," s. 148.

⁸² **ibid.**, s. 148.

alandaki haklar elde ettikleri görülmüştür. Özellikle 1974 yılında elde edilen Anayasal haklar sonraki kuşaklardaki kimlik bilincini de etkilemiştir. Esasen Kosova'da sonraki dönemlerde yaşanacak çatışmaların temelinde söz konusu bu hakların geriletilmesi yatmaktadır. Bu dönemde Kosova'da üniversiteli kadroların oluştuğu kendi ulusal sorunlarıyla ilgilendikleri üstelikte sorunu gündemde tutacak eylemlere imza attıkları görülmüştür.

B. YSFC'nin Dağılması ve Etnik Milliyetçiliklerin Dönüşmesi

Sırbistan'ın denetimindeki yeni Yugoslavya, aslında tarihsel açıdan, yalnızca Balkanlar'daki son gelişmelerin değil, hem Balkanları hem de dünyayı etkileyen diğer birçok önemli olayın da patlak verdiği bir ülke olmuştur. Örneğin, Osmanlı yönetimine karşı Balkanlar'da ilk önemli ayaklanmayı 1804'te Sırlar başlatmıştır. Yine, Birinci Dünya Savaşı Saraybosna da Avusturya-Macaristan İmparatorunun öldürülmesi sonucu patlak vermiş, Balkanlar'daki en büyük anti-faşist mücadele Yugoslavya'da verilmiş, Soğuk Savaş döneminde Sovyet denetimine ilk karşı koyan ve bunu başaran ilk ve tek ülke Yugoslavya olmuştur.⁸³

Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti Tito'nun karizması çevresinde kurulmuş bir devlettir. Ayrıca her on yılda bir yapılan anayasal değişiklikler sayesinde oluşan yeni durumlara göre ülke yönetimi yasaları yeniden gözden geçirmiştir. Ancak Tito'nun 1980 yılındaki ölümüyle ülke yönetimi kilitlenmiştir.

⁸³ İlhan Uzgel, "Balkanlarda Sokak Gösterilerinden İç Savaşa" **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt XXI, Sayı 197, 1997, s. 41.

Merkezi yönetimin zayıf bırakıldığı buna karşılık merkez kaç güçlerin güçlü kılındığı bir devlet yapısında merkezdeki boşluğu kendi kişisel karizmasıyla dolduran Tito'nun ölümü ülkeyi yönetilemez kılmıştır. Aynı zamanda, ekonomik durgunluk ve yüksek enflasyona etnik gerginliklerin eklenmesi ve Sovyet Bloku'nun çökmesiyle birlikte Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti de dağılma tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir. Bu süreç içerisinde ülkedeki milli ve etnik unsurlar kendi kaderlerini belirlemek adına hareket etmişler bu da bir dizi iç çatışmayı ve ardından yaşanan bağımsızlık olaylarını getirmiştir. Yugoslav modelinin Arnavutlar açısından en büyük açmazı da Arnavutların Slav olmamaları olmuştur. Bu etken Yugoslavya döneminde bile Arnavut-Slav karışmasını ve evliliklerini en alt düzeyde tutmuştur. Buna Kosova'nın ekonomik geri kalmışlığı ve Miloseviç döneminde tüm anayasal özerklik haklarının geri alınması da eklendiğinde Arnavutlar için yeni arayışlar kaçınılmaz olmuştur.

YSFC'nin dağılmasının ardından bölge halkları sanki daha önce hiçbir sosyalist deneyim yaşamamışlar gibi kaldıkları yerden etnik milliyetçi programlarını uygulamaya koyulmuşlardır. Bu döneme damgasını vuran etnik milliyetçilik YSFC'nin doğal mirasçısı olarak sahneye çıkan ve merkezi otoriteyi güçlendirmeye çalışan hegemon Sırp milliyetçiliği olmuştur. Buna karşın diğer etnik gruplar Sırpların egemen olduğu bu merkezi yönetime karşı her alanda örgütlenmişlerdir.

C.YSFC'nin Dağılması ve Kosova Özelinde Gelişen Arnavut Milliyetçiliği

Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte Yugoslavya'da komünist ideolojinin yerini

ayrılıkçı ve hegemon milliyetçilikler almıştır. Balkan halkları kendi kimliklerini oluşturmak, kendi ulusal sınırlarını çizmek kültürel ve dinsel kodlarını belirginleştirmek için harekete geçmişlerdir. Anca kendi ulusal sınırlarını çizme gayretleri hemen yanı başlarında yaşayan bir başka etnik grubun idealindeki sınırları ihlal ettiği an çatışmalar yaşanmıştır. Bu bağlamda nüfusunun %90'ından fazlası Arnavut olan Kosova'da yaşanan çatışmalar bir tarafın özgürlükçü ve mümkünse bağımsızlıkçı taleplerine karşılık diğer tarafın özgürlükleri yok eden eylemlerinden beslenmiştir. Bununla birlikte Soğuk Savaş sonrasında yaşanan etnik çatışmaları en çok besleyen etken hemen bütün etnik grupların farklı bölgelerde azınlık haline düşmeleri olmuştur. Sırp Hırvatistan ve Kosova'da, Hırvatlar Bosna-Hersek'de azınlık konumuna düşmemek için etnik temizlik dâhil farklı stratejiler geliştirmişlerdir. Belgrad yönetiminin bu dönemde Kosova'nın taleplerini reddetmesi ve baskıcı bir politika izlemesinin temel nedeni söz konusu azınlık konumuna düşmeme refleksi olmuştur.

1989 yılında Sovyetler Birliği'nde Mihail Gorbaçov'un başkanlığında gerçekleştirilen Glastnost (açıklık) ve Prestroyka (yeniden yapılanma) politikalarıyla birlikte Soğuk Savaş'ın bittiği ilan edilmiştir. Bunu iki Almanya'yı ayıran Berlin Duvarı'nın yıkılması ve ardından Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi izlemiştir. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Almanya'nın birleşmesi eş zamanlı olarak gerçekleşmiş Sovyetler Birliği dağıldığında ardında büyük bir güç boşluğu bırakırken bu boşluğun Batı Avrupa'daki önemli bir kesimi birleşen Almanya ile doldurulmuştur.

Gelinen bu yeni dönemde dünya sisteminin hızla değiştiği ve tüm dünyanın bu değişimden etkilendiği görülmüştür. İdeolojik kamplaşmanın bitmesi yeni bir

küresel yapının oluşmasını zorunlu kılmış ve ayakta kalan Kapitalist ekonomi modeli rakipsiz kalmıştır. Bununla birlikte bu geçiş süreci oldukça sancılı olmuştur. Bölgesel ve etnik çatışmalar Soğuk Savaş öncesinde kaldığı yerden devam ettiği izlenimini verecek şekilde gelişme göstermiştir.

Bu dönüşümün Yugoslavya ayağında ise önce Hırvatistan ve ardından da Slovenya'dan bağımsızlık talepleri gelmiştir. Slovenya görece sorunsuz bir şekilde bağımsızlığına kavuşsa da aynı durum Hırvatistan için söz konusu olmamıştır. II. Dünya Savaşı döneminde Hırvat Ustaşa birlikleri tarafından bölgede yaşayan Sırp azınlığa uygulanan etnik temizlik nedeniyle merkezi Sırbistan hükümeti bu kez korumacı davranmıştır. Bu nedenle Hırvatların bağımsızlık talepleri Sırp azınlık tarafından tedirginlikle karşılanırken merkezi Belgrad hükümeti de Hırvat bağımsızlığını onaylamadığını belli etmiştir. Yaşanan çatışmalar kısa sürede Bosna Hersek'de ki Sırp-Hırvat ve Boşnakları da içine alacak şekilde yayılmıştır. Sırpların bu çatışmalardaki temel motivasyonu söz konusu bölgelerde azınlık konumuna düşme korkusu olmuştur. Bu durum Kosova'da da karşımıza çıkan fiili bir durum olmuştur. Nüfusun %90'ının Arnavut olması nedeniyle Kosova'nın bağımsızlık yolunda kat edeceği her adım Sırp hükümeti tarafından tehdit olarak algılanmış ve sert tedbirlerle bastırılmaya çalışılmıştır.

Daha fazla özerklik veya Kurucu Cumhuriyet olarak tanınma adına yapılan birçok gösteri Soğuk Savaş dönemine damgasını vurmuştur. Kosova 1963 yılında "Sosyalist Otonom Vilayet" olarak tarif edilmiş, 1974'de ise, bu kez dil bağımsızlığı tanınmış ve Arnavutça Sırpça-Hırvatça yanı sıra ikinci resmi dil olmuş ve özerkliği tanınmıştır. Tito'nun ölümünden sonraki dönemde Slobodan Milosevic'le birlikte her

şey başa dönmüş; önce 1988 yılında Kosova'nın ve Voyvodina'nın özerklikleri sınırlandırılmış, bir yıl sonra 28 Mart 1989'da bu bölgelerin özerklikleri kaldırılmıştır.

Bu gelişmeler karşısında sessiz kalmayan Kosovalılar, Kasım 1988'de 250.000 kişinin katılımıyla büyük gösteriler yapmışlardır. Belgrad'ın buna tepkisi sert olmuştur. Olaylar dinmeyince 27 Şubat 1989 tarihinde olağanüstü hal ilan edilmiştir. Resmi rakamlara göre bu olaylar sırasında 24 kişi ölmüş ve 200 kişi yaralanmıştır.⁸⁴ Bu gösterilere Belgrad kendi güdümünde organize edilen karşı gösterilerle karşılık vermiştir. Gösterilerden ilki Belgrad'da ikincisi ise Kosova Savaşı'nın 600. yılı adına Gazi Mestan Ovası'nda düzenlenmiştir.⁸⁵ Kosova için artık hegemon milliyetçilikle ayrılıkçı milliyetçiliklerin çatışması başlamıştır.

1989–91 ayaklanmaları ve yaşanan şiddetten sonra, Kosova geçmişe göre daha sakin görülen bir döneme girmiştir. Mayıs 1992'de Arnavutlar yasaklı Kosova Meclisi için seçim düzenlemiştir. İbrahim Rugova'nın Kosova Demokratik Ligi (KDL), bu seçimin sonucunda en çok sandalyeyi kazanan parti olmuş ve Rugova, Kosova Cumhuriyeti'nin devlet başkanı seçilmiştir. Kosova Arnavutları için Rugova'nın pasif direniş politikasından başka bir alternatif oluşmamıştır. Bu dönemde Kosova Arnavutları ciddi silahlı bir güce sahip olmadıkları için Belgrad yönetimine karşı pasif direniş yöntemleri uygulamışlardır. Kosova'daki hassas durgunluğu bozan Bosna'da yaşanan çatışmaları durduran Dayton (1995) anlaşması

⁸⁴ Necmettin Alkan, “Yugoslavya'nın Dağılması”, **Balkanlar El Kitabı**, Cilt II, Osman Karatay, A. Gökdağ Bilgehan (der.), KaraM&Vadi Yayınları, Çorum/Ankara, 2007, s. 29.

⁸⁵ Ülger, **Yugoslavya Neden Parçalandı**, s. 85.

olmuştur. Kosova Arnavutları bu anlaşmadan hiçbir şey elde edememiştir.⁸⁶ Rugova'nın pasif direnişinin fazla işe yaramadığı bu dönemde görülmüştür. 96'yılı öğrenci hareketleri ve Sırp polisinin şiddetli bastırma eylemleriyle geçmiştir. 97'ye gelindiğinde ise ilk defa silahlı ve maskeli Arnavutlar kendisini göstermeye başlamıştır. Ocak 1998'de kendisini Kosovalı Arnavutların silahlı gücü olarak ilan eden UÇK hakkında dünya medyasında çeşitli haberler çıkmaya başlamıştır. İlk ciddi olay, o yılın 28 Şubat'ında Drenica bölgesindeki Likosane'de UÇK'nın 4 Sırp polisini öldürmesiyle gerçekleşmiştir. Sırp lar, sonraki üç gün içerisinde, UÇK üyesi olduğunu iddia ettikleri 24 Arnavut'u öldürmüştür. Tırmanmakta olan şiddete giderek artan siyasi protestolar da eklenmiştir. 13 Mart'ta Sırp yönetimi 1988'den beri ilk kez resmi olarak bir gösterinin gerçekleştirilmesini kabul etmiş ve 50 bin kişi sokaklara dökülerek üzerlerindeki baskıyı kınamış ve siyasi imtiyazlar istemiştir. Bölgedeki gerginlik arttıkça, özellikle medyanın mülteci sorununa yer vermesiyle, Kosova konusundaki uluslararası kaygıları da artırmıştır. Temel endişe, Makedonya'daki Arnavutların da olaya karışması ve neden olduğu tüm tehlikelerle Makedonya'daki düzeni bozması olmuştur. Kosova Sorunu'nun bu özelliği yani yayılma riski içermesi uluslararası kamuoyunun bölgeye olan ilgisini her zaman canlı tutmuştur. Savaş'ın sona ereceğine dair hiçbir belirtinin bulunmadığı Kosova'da, Eylül ayında uluslararası eylemlerin nihayet biraz etkili olduğu görülmüştür. 23 Eylül'de 1199 sayılı UNSCR⁸⁷, Kosova'da derhal bir ateşkes sağlanması ve savaşı sona erdirmek için Sırp lar ile Arnavutlar arasında

⁸⁶ Crampton, **İkinci Dünya Savaş'ından Sonra Balkanlar**, s. 262–263.

⁸⁷ BM Güvenlik Konseyi Kararı

müzakerelerin başlatılması çağrısında bulunmuştur. Taraflar arasında bir dizi görüşme gerçekleşmiş olsa da 15 Ocak 1999'da Kosovalı Arnavutlara ait Rachak köyünde 45 kişinin ölü bulunması gerginliği yeniden tırmandırmıştır. Uluslararası kamuoyu bu sürece “G-7+ Rusya” formülüyle oluşturulan ve Temas Grubu adı verilen bir yapıyla çözüm üretmeye çalışmıştır. Temas Grubu (TG) her iki tarafa da Paris yakınlarındaki Rambouillet'de uzlaşma görüşmelerine başlamaları için çağrıda bulunmuştur.

Rambouillet görüşmelerine oldukça düşük düzeyde bir heyet gönderen Sırp lar büyük taleplerle karşılaşmıştır. Bunlardan ikisinin Sırp lar açısından kabul edilmesi imkânsız olarak nitelendirilmiştir. Birincisi, eyaletin geleceğinin belirlenmesinden üç yıl sonra, Kosova'da sonucuna saygı duyacakları bir referandum, ikincisi ise NATO'nun Yugoslavya'nın tamamına “serbest ve sınırsız geçiş” hakkının olmasıydı. Bu talepler Sırp tarafının tepkisine neden olurken, Arnavut tarafı da UÇK ile ilgili talepleri ilk aşamada kabul etmemiştir. Böylece Arnavutlar uzlaşmaya yanaşmayarak UÇK'nın üç ay içerisinde silahsızlanmasını içeren maddeyi reddetmiştir. 15 Mart'ta yapılan ikinci görüşmede üç günlük yoğun bir baskının ardından Arnavutlar, İngiliz ve Fransız dışişleri bakanlarının başkanlık ettiği görüşmelerde belirlenen şartları kabul etmişlerdir. Fakat Sırp tarafı söz konusu baskılara rağmen talepleri kabul etmemiş ve görüşmeler 19 Mart'ta terk edilmiştir.⁸⁸ Sonuçta 24 Mart günü, NATO'nun Yugoslav hava savunmasını füze ve bomba yağmuruna tuttuğu Müttefik Uyumu Operasyonu başlamıştır.⁸⁹ Toplam 78 gün süren

⁸⁸ Crampton, **İkinci Dünya Savaş'ından Sonra Balkanlar**, s. 265.

⁸⁹ **ibid.**,s.265.

hava bombardımanı Sırp birliklerinin Kosova'dan çekilmesiyle 20 Haziran 1999'da sona ermiştir. Ardından Kosova'da kurulan KFOR ve UNMIK yönetimleri Kosova'nın bağımsızlığının resmen ilan edildiği 2008 yılına kadar devam etmiştir.

Sivil itaatsizlik modelleri, paralel devlet kurma çabaları,⁹⁰ üniversite gençliğinin öncülüğünde örgütlenen kitlesel gösteriler bu dönemin başlangıcına damgasını vururken Arnavut milliyetçiliği bu eylemlerin sonuca ulaşmada yetersiz olduğu noktada silahlı direniş hareketine kaymıştır. Bu geçiş Arnavut milliyetçiliğinin II. Dünya Savaşı'nda kurulan Bali Kombetar'dan sonra ortaya koyduğu ikinci silahlı eylem denemesidir. UÇK çatısı altında örgütlenen bu ikinci grup milliyetçiler, Kosova'da birçok silahlı eyleme imza atarken bir yandan sorunu gündemde tutmuş diğer yandan da Kosova'daki Arnavutlarla Sırpların bağlarını koparmaya yönelik bir strateji geliştirmiştir. UÇK bu amaçla her iki tarafında kabul ettiği Sırp ve Arnavut kişileri hedef almış iki toplumun artık bir arada yaşayamayacağı bir ortama ulaşmayı amaçlamıştır.

⁹⁰ Kosova Arnavutları bu dönemde liderleri Rugova'nın taktiklerini uygulamışlardır. Buna göre çocuklar okullara gönderilmemiş, evlerde eğitim verilmiş, hastalar mümkün olduğunca Sırp doktorlara tedavi ettirilmemiştir. Belgrad hükümetinin Kosova'daki tüm kurumlarının işlevsiz bırakılması amaçlanmıştır. Bu deneyimin "paralel devlet" olarak adlandırılması yerinde olacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI KOSOVA SORUNU VE ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİ

A. Kosova Sorunu

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki zayıflamasına koşut olarak az sayıdaki bir elit zümre tarafından 1877–1878 Pirizren Birliği'nde formüle edilmiş “Büyük Arnavutluk” idealini referans alan Arnavut milliyetçiliği, Arnavutların tamamının aynı sınırlar içerisinde yaşadığı ideal sınırlara ulaşmak istemiştir.

Arnavut milliyetçileri kendi ideallerindeki sınırlara ulaşmak için önce Osmanlı İmparatorluğu ile ardından ise Sırlar, Karadağlılar, Makedonlar, Yunanlılar ve diğer bölgesel güçlerle çatışmak zorunda kalmışlardır. Balkan Savaşları, I.ve II. Dünya Savaşları tarihsel olarak bu mücadelelerle doludur. Büyük Arnavutluk ideali ilk engelle Balkan Savaşları'nda karşılaşmıştır. Balkan Savaşları'nın ardından Kosova'nın 1912'de Sırlar tarafından işgal edilmesi Büyük Arnavutluk idealinin ayrılmaz bir parçası olarak görülen Kosova'nın Arnavutluk'tan kopmasına neden olmuştur. Kosova'nın anavatandan ayrı kalması bundan sonraki dönemde bazen alevlenen bazen sönen ancak hiçbir zaman varlığı yok olmayan bağımsızlık idealini beslemiştir. Kosova'nın bir sorun olarak adlandırılmasında en temel faktör onun bağımsızlığa kavuşamaması ve bunun yarattığı gerilimler ve Kosova'da yaşanan çatışmaların yayılma riski içermesi olmuştur.

Kosova Sorunu, Kosova Arnavutlarının Soğuk Savaş döneminde Kurucu Cumhuriyet statüsü beklentisiyle ortaya çıkmış Soğuk Savaş sonrası dönemde ise yaşanan çatışmalar nedeniyle Yugoslavya'da siyasal ve askeri bir sorun halini almış ve son olarak da uluslararası müdahaleye konu olmuş bir sorundur.

Diğer Balkan Devletleri gibi bağımsızlık isteyen Arnavutlar nihayet 1912'de Balkan Savaşları döneminde bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Ancak hemen ardından nüfusunun büyük bir bölümü Arnavut olan Kosova'nın Sırbistan tarafından işgal edilmesi Kosova Arnavutlarının anavatandan ayrı kalmasına neden olmuştur. Bu tarihten itibaren de Kosova Arnavutları ne bağımsızlıklarına kavuşabilmiş nede Arnavutluk'a katılabilmişlerdir. I. Yugoslav Devleti (1918–1941) döneminde ve Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti (1945–1991) döneminde de bu durum değişmemiştir. II. Dünya Savaşı döneminde İtalyanların bölgeyi işgali ile Arnavutluk ve Kosova birleştirilmiş olsa da savaş sonrasında bu durum tekrar değişmiş ve Kosova Arnavutluktan ayrı kalmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti 6 ulustan (Narod)⁹¹ ve bu ulusların oluşturduğu 6 kurucu cumhuriyetten oluşurken Arnavutlar bir uyruk (Narodnost) olarak ele alınmış ve Kurucu Cumhuriyet statüsü elde edememişlerdir.⁹² Bu ulus ve uyruk ayırımında yeni kurulan cumhuriyetin sınırları dışında bağımsız ülkesi bulunan halklara uyruk

⁹¹ Bu uluslar: Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar, Karadağlılar, Sırpalar ve Müslümanlardır. Arnavutlar ve Macarlar ulus olarak adlandırılmamışlardır.

⁹² Kurucu Cumhuriyet Statüsündeki halkların ulus olarak adlandırılmaları ve olası bir dağılma esnasında Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nden ayrılabilme hakkına sahip olmaları önemli bir ayrıntıdır. Bu hakkı elde etmek isteyen Kosova Arnavutları özellikle 1980 yılından sonra “Kurucu Cumhuriyet” statüsünü elde etmek için mücadele etmişlerdir.

(Narodnost) cumhuriyet sınırları dışında bağımsız bir devleti olamayan halklara da ulus (Narod) denmesi etkili olmuştur. Bu nedenle Kosovalı Arnavutlar ve Voyvodinalı Macarlar Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti döneminde ulus (Narod) olarak tanınmamışlar ve kurucu bir cumhuriyete de sahip kabul edilmemişlerdir. Bu durumun Kosova Sorunu'na etkisi ise Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti dağılırken Kosova Arnavutlarının bağımsızlıklarını ilan edememeleri olmuştur. Kosova Arnavutları kurucu cumhuriyet statüsüne sahip olmadıkları için dağılma sürecinde bağımsızlıklarını ilan edememişlerdir.

Soğuk Savaş döneminde Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti dinamik bir yapıya sahip olmuş ve her on yılda bir anayasa yeni şartlara göre yeniden yazılmıştır. Böylelikle Kosova'ya Kurucu Cumhuriyet statüsü verilme de özgürlükleri arttırılmış fakat istenen Kurucu Cumhuriyet statüsü Kosova'ya verilmemiştir. Bu işleyişten olmak üzere Kosovalı Arnavutlar 1963 ve 1974 Anayasalarında yeni haklar elde etmişler fakat hiçbir zaman Kurucu Cumhuriyet olarak tanınmamışlardır.⁹³ Bu durum ise Kosova Sorunu'nu besleyen en önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Soğuk Savaş döneminin bitmesi ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti' de hızlı bir şekilde yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Önce Slovenya ardından da Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve başta Almanya ve İtalya gibi bazı AB ülkelerinin bu bağımsızlıkları hemen tanınması Bosna-Hersek ve Kosova gibi bölgelerde de bağımsızlık isteklerinin dillendirilmesine neden olmuştur. Hırvatların bağımsızlık talepleri ise Bosna'da

⁹³ Kosova 1946 Anayasasına göre “Özerk Toprak”, 1974 Anayasasına göre ise “Özerk Bölge” olarak tanımlanmıştır. bkz. İlhan Uzgel, “Kosova Sorunu ve Türkiye”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt XXI, Sayı 210–212, 2006, s.33.

yaşayan Hırvatlar ve Hırvatistan'da yaşayan Sırp'ların anavatanlarından ayrı kalmak istememeleri nedeniyle çatışmaları tetiklemiş ve çatışmalar kısa sürede Bosna-Hersek'e sıçramıştır. Bosna-Hersek'de Boşnak-Hırvat ve Sırp halklarının çıkarlarının çatışması üç tarafın birbirleriyle çatışmalarına neden olmuş ve oldukça kanlı geçen çatışmalar nihayet 1995 yılında imzalanan Dayton Antlaşması'yla durdurulmuştur. Kosova Sorunu'nu uluslararası kamuoyunun gündemine getiren en önemli özellik de onun Bosna'da yaşanan çatışmalardan sonra ortaya çıkması ve Bosna savaşının akla getirdiği insani dramları ve soykırıma varan uygulamaları karşılaştırması olmuştur.

Ancak Dayton Antlaşması'nda Kosova Sorunu'na atıfta bulunulmamıştır. Dayton Antlaşması'nda Kosova Arnavutlarına hiçbir atıfta bulunulmaması Kosova Arnavutlarını bağımsızlık yolunda arayışlara itmiştir. O tarihe kadar İbrahim Rugova önderliğinde pasif bir direniş sergileyen Kosova Arnavutları süreç içerisinde silahlı bir örgüt kurmuştur. Bu örgüt Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) adıyla anılmıştır. Kosova Sorunu'nu dünya kamuoyuna duyurmak ve bağımsızlık elde etmek için mücadeleye başlayan UÇK 1997 yılından itibaren çeşitli terör eylemlerine girişmiştir. Buna karşın Sırp ordusunun Kosova'ya müdahalesi kitlesel göçlere neden olmuş ve artan şiddet olayları uluslararası kamuoyunu çatışmaları güç kullanarak durdurma yönünde karar almaya itmiştir.

Yaşanan çatışmaların Bosna savaşından sonraya denk gelmesi Bosna-Hersek'de yaşanan insani trajedileri akla getirmiştir. Bu nedenle uluslararası kamuoyu hem Sırp yönetimini hem de UÇK'yı frenlemeye çalışmıştır. UÇK'dan silahsızlanması Sırp hükümetinden ise bölgedeki askeri operasyonları durdurup askerlerini geri çekmesi istenmiştir. Ancak her iki tarafta buna yanaşmamıştır.

Sonunda uluslararası kamuoyu ABD'nin öncülüğünde NATO'ya bağlı ülkelerin sağladığı askeri imkânları kullanarak Sırp mevzilerini bombalamıştır. Tam 78 gün süren bu operasyonun ardından Sırp askeri birlikleri Kosova'dan çekilmiştir. Bu aşamadan sonra Kosova'da uluslararası askeri güç (KFOR) konuşlandırılmış ve bölgede geçici bir uluslararası yönetim (UNMIK) kurulmuştur.

Yaşanan bu süreç içerisinde soruna müdahil olan ülkelerin soruna karşı farklı yaklaşımlar sergiledikleri görülmüştür. AB'nin başlangıçta ayrılımlara karşı olduğu Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını desteklediği, sonra ise yaşanan bağımsızlık girişimlerine kayıtsız kalamayıp ayrılımları kabul ettiği görülmüştür. Yine AB üyesi bazı ülkelerin (örneğin Yunanistan) Sırbistan hükümetine yakın bir pozisyon aldığı görülmüştür. Fakat bazı AB üyelerinin de (Almanya ve İtalya gibi) başlangıçtan itibaren Sırp olmayan tüm unsurları destekledikleri görülmüştür. Bu farklılıkta üye ülkelerin tarihten devraldıkları misyonların etkisi büyük rol oynamıştır. Üye ülkelerin coğrafi konumları, ekonomik çıkarları ve hatta dinsel ağırlıkları ve ait oldukları kültürel doku⁹⁴ bu ayrışmada uyguladıkları politikayı belirlemiştir.⁹⁵

⁹⁴ Örneğin İtalya ve Almanya'ya göre Batı'nın doğu sınırı Slovenya ve Hırvatistan'da bitmekte ardından Balkanlar başlamaktadır. Bu tema Sloven ve Hırvat milliyetçileri tarafından sıkça işlenmiştir.

⁹⁵ Temelde Yugoslav Devleti üç farklı kültürel unsurun üzerinde kurulmuş bir devlettir. Müslümanlar (Boşnaklar, Arnavutlar ve Türkler), Ortodoks Slavlar (Sırplar) ve Katolik Slavlar (Hırvatlar ve Slovenler) şeklinde ayrılabilen bu üç farklı kültürel dokunun her birisi taşıdığı dil, din ve tarihi arka plan nedeni ile farklı ülkelere destek almışlardır. Sırplar, Yunan ve Rus devletleri ile Hırvatlar İtalya ve Almanya ile yakın ilişkiler içerisinde olmuşlardır. Boşnaklar ve Arnavutlar Müslüman kimlikleri nedeniyle İslam Ülkelerinin yakın davrandığı halklar olmuşlardır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ayakta kalan Kapitalist sistemin en önemli temsilcisi olan ABD, Kosova Sorunu'nda ve Sırbistan ile olan ilişkilerinde belirgin bir şekilde atak davranmıştır. ABD özelde Kosova'da genelde tüm Yugoslavya'da demokratikleşmenin önemine dikkat çekmiş, özgürlüklerin önünün açılmasını istemiştir. Bunun karşılığında ise tüm Yugoslavya'da ekonomik kalkınmanın önünü açacak ve Yugoslavya'yı Kapitalist sisteme entegre edecek adımların atılması yönünde teklifler getirmiştir. Ancak Yugoslavya'nın merkezîyetçi ve şiddet içeren uygulamaları karşısında ABD'nin kullandığı dış politika araçları değişmiştir.

Bağımsızlığa giden süreç içerisinde Arnavut milliyetçiliği eylemleri ve örgütlenmesiyle iki önemli aşamadan geçmiştir. İlkinde İbrahim Rugova liderliğinde pasif direniş ve sivil itaatsizlik modelleri uygulanmış süreç içerisinde bu yöntemlerin Kosova'ya ne bağımsızlık ne de Kurucu Cumhuriyet olma yolunu açmadığı görülmüştür. Fakat bu pasif direniş temelde zorunlu bir tercih olmuştur. Her şeyden önce Kosova Arnavutlarının düzenli bir orduları askeri bir güçleri ya da güçlü bir polis teşkilatı o dönemde oluşmamıştır. Dahası Kosova gibi coğrafi olarak engebeli olmayan bir bölgede düzenli Yugoslav ordusuna karşı silahlı mücadele de bulunmak rasyonel bir eylem olarak görülmemiştir.

İkinci aşama 1995'ten sonra yaşanmıştır. İlkiyle aynı toplumsal tabandan beslenen ve insan kaynaklarını aynı tabandan devşiren yeni bir örgütlenme doğmuş ve silahlı eylemler yoluyla sorunu dünya kamuoyunun gündeminde tutmaya çalışmış ve bu yolda bağımsızlık mücadelesi verilmiştir. Bu dönemin önemli lideri ise Haşim Taci olmuştur. Arnavut milliyetçiliğinin pasif direnişten aktif silahlı direnişe kaymasında Kosova Sorunu'nun 1995 yılı itibariyle çözüme ulaştırılamamış olması

etkili olmuş, çözümsüzlük Arnavut milliyetçiliğini radikalleştirmiştir.

Kosova Sorunu karşısında bölgeye ilgi duyan birçok ülke farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Rusya'nın Kosova Sorunu'nda ve çatışan tarafların uzlaştırılmasında belirli oranda etkili bir rol oynadığı görülmüştür. Rusya, sorunun askeri müdahale olmadan çözülmesinden yana tavır almış özellikle de Belgrad hükümeti ile Batı kamuoyu arasında arabuluculuk rolünü üstlenmiş, geleneksel olarak uyguladığı Sırp yanlısı politikasından vazgeçmemiştir.

Kosova Sorunu karşısında soruna müdahil olan ülkelerin tarihten devraldıkları misyonları devam ettirdikleri görülmüştür. Bu durum aynı zamanda sorunun çözümünü de zorlaştıran bir etken olmuştur. Buna karşılık sorunun çözümünde en etkili olan ülkenin ABD olduğu buna paralel olarak da NATO'nun AB'nin ve BM'nin soruna farklı düzeylerde ve farklı araçlarla müdahil oldukları görülmüştür.

B. Kosova Sorunu'nun Yayılması ve Uluslararasılaşması

1. Kosova Sorunu ve Yayılma Alanı Olarak Makedonya

Kosova Arnavutlarının pasif direnişten silahlı direnişe doğru kaymaları üzerine Arnavutların yaşadığı diğer bölgelerde de bazı sorunlar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu sorunlu ülkelerden birisi de Makedonya olmuştur. Makedonya'da yaşayan Arnavutlar Kosova Arnavutlarının Belgrad yönetimiyle yaşadığı sorunların

benzerini Üsküp yönetimiyle yaşamışlardır. Bununla birlikte Makedon merkezi hükümeti ile Belgrad merkezi hükümetlerinin soruna yaklaşımları benzer olmamıştır.

Arnavutlar, 1974 Anayasasına göre Makedonya Cumhuriyeti'nin kurucu ulusu olarak kabul edilmişlerdir. Ancak 1991 yılında Makedonya'da kabul edilen yeni anayasa ile ikinci “kurucu ulus” olan Arnavutların etnik bir azınlık olarak bırakıldıkları iddia edilmiş ve Makedonya Arnavutlarının eylemleri başlamıştır. Temelde istenen şeyler Arnavutça eğitim yapan bir üniversite, Arnavutçanın resmi dil olması ve “kurucu ulus” statüsünün yeniden tanınması gibi konulara odaklanmıştır.

Bağımsızlığın hemen ardından Makedonya'nın içsel bir sorunu olarak ortaya çıkan Arnavut azınlık sorunu yıllarca çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. 1992'nin Ocak ayında Arnavutlar bölgesel özerklik elde edebilmek için kendi aralarında referanduma gitmişlerdir. Makedonya hükümeti ise, bu hadiseyi açıkça ayrılıkçı bir hareket olarak yorumlayıp, illegal olarak gördüğü bu referandumu tanımadığını açıklamıştır. Azınlığın hak taleplerinin bu surette göz ardı edilmesi üzerine ve daha sonra da şiddetlenen Kosova krizinin etkisiyle, 1999–2001 döneminde hükümet güçleri ile etnik Arnavutlar arasında şiddetli içsel çatışmaların yaşanmasından sonra taraflar arasında, 2001 yılında uluslararası kamuoyunun da baskılarıyla, *Ohrid Çerçeve Antlaşması* imzalanmıştır.⁹⁶ Çatışmaların 1999 yılından sonra artmasında Kosova'dan bölgeye geçici olarak yerleşen yüz binlerce Arnavut'un varlığı da etki

⁹⁶ Ömer Göksel İşyar, Ergin Ahmed, “Makedonya Cumhuriyeti'nde Arnavut Azınlık Sorunu”, **G.Ü.**

etmiştir. Ancak yapılan anlaşmayla Arnavutlara bir dizi tavizler verilerek sorun aşılmaaya çalışılmıştır. Bunlar arasında Polis gücüne daha çok Arnavut'un alınması, yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması ve Arnavutça yüksek öğrenim haklarının artırılması gibi iyileştirmeler yer almıştır.⁹⁷

Dönemin Makedonya Cumhurbaşkanı Boris Trajkovski Antlaşmayla yapılan değişiklikleri şöyle değerlendirmiştir:

“Makedonya Cumhuriyeti etnik gruplar değil, demokratik değer ve idealler üzerine inşa edilmektedir. Bu değer ve idealler ekonomik fırsatları, dil ve eğitim olanaklarını, dinsel hakları ve politik süreçleri de kapsamaktadır. Ülke sosyalist geçmişinden piyasa odaklı geleceğine uzandıkça Etnik Arnavut ve Makedon toplulukları daha fazla entegre olmaktadır. Farklı etnik toplulukların entegrasyonunu sağlamak için hükümet piyasa reformunu sürdürürken, diğer yandan da topluma ekonomik fırsatlar sağlama politikasını üstlenmiştir. Anayasa, ilk ve orta öğretim için azınlıklara kendi dillerinde eğitim hakkı tanımaktadır. İlköğretimi Makedonca, Arnavutça, Türkçe ya da Sırpça yapmak mümkündür. Makedonya üç temel inancın yuvasıdır: İslâm, Katolik ve Ortodoks Hıristiyanlığı. Makedonya vatandaşları kapsamlı din özgürlüğünden yararlanmaktadır. Tüm vatandaşlar demokratik süreçte yer almakta serbestirler. Şu anda Makedonya Arnavutları koalisyon hükümetinde

⁹⁷ Crampton, **İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar**, s. 289.

6 bakanlığa sahiptirler. Makedonya'nın birçok önemli şehirlerinde Arnavutlar belediye başkanı pozisyonundadırlar ve yüzlercesi şehir ve belediye meclisi üyeliklerine seçilmişlerdir. Makedonya Cumhuriyeti tüm yurttaşları için piyasa ekonomisi ve demokratik reformlar aracılığıyla ekonomik refah ve politik hakların geliştirilmesine yönelik politikalar üstlenmiştir. Bu politikalar yurttaşlara etnik ya da dinsel geçmişleri ne olursa olsun, iş olanaklarına erişim, eğitim imkânları, kültürel temsil ve politik katılım hakkı verecektir. Makedonya Cumhuriyeti demokratik gelişim politikasını üstlenmiştir ve bu süreç teröristler ile uzlaşmayı içermez. Bu ve benzeri diğer sorunları çözmenin yolu demokratik kanallar aracılığıyla seçilmiş görevliler, yurttaş dernekleri ve vatandaşlara dayanmaktadır”⁹⁸

Makedonya'da bu çatışmaların yaşanmış olmasına rağmen bölgede yaşayan Arnavut sayısı 377.726 kişiyle toplam nüfusun %17 sini oluşturmaktadır. Makedonya Cumhuriyeti'nde en büyük etnik azınlığı oluşturan Arnavutlar, yoğun olarak ülkenin, Arnavutluk ile sınır oluşturan batı bölgelerinde, Arnavutların öteden beri çoğunluğu oluşturdukları Kosova (% 90) ile sınırı paylaşan kuzeybatı bölgelerinde ve nüfusun %14'nü teşkil ettikleri başkent Üsküp'te yaşamaktadırlar.⁹⁹

⁹⁸ Daha fazla bilgi için bkz. “Makedonya Sorunu”, <<http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/makedonya/makedonyasorunu.asp>>, (05.09.2010).

⁹⁹ İşyar, Ahmed, “Makedonya Cumhuriyeti'nde Arnavut Azınlık Sorunu”, s. 218.

Arnavut sorunu, Makedonya'nın bir iç sorunu olduğu kadar, aynı zamanda bir dış sorunu olarak da düşünülebilir. Zira son yıllarda Makedonya içinde ayrılıkçı faaliyetlerde bulunan Arnavutlar ile Arnavutluk ve Kosova arasında güçlü irtibatların bulunduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, Makedonya'daki Arnavut sorununun gelişimi Yugoslavya'daki komünist sistemin çöküşünden ve Kosova sorunundan bağımsız düşünülemez.¹⁰⁰ Makedonya'da yaşayan Arnavutlar 1991'den itibaren sembolik değerde eylemlere imza atmışlardır. Bunlar, 1995'de Kalkandelen'de Üsküp'ten bağımsız bir üniversite kurulması yine Kalkandelen'de ve Gostivar'da belediye binalarına Arnavut bayraklarının asılması olmuştur. Her iki olayda da Arnavutlar Makedon polisiyle çatışmıştır. Ancak asıl sorun 1998 yılında Kosova'daki çatışmaların başlamasıyla yaşanmıştır. Kosova'da başlayan çatışmalar Makedonya'yı da etkilemiştir. Makedonya'da yaşayan Arnavutların UÇK' ya verdiği destek ve yine Makedonya'da kendileri için demokrasi ve eşitlik gibi taleplerden çok otonomi veya federasyon gibi söylemler geliştiren bölge Arnavutları Makedonya ile de çatışmışlardır.

Makedonya'da 1998 yılında kurulan koalisyon hükümetinin karşılaştığı ilk önemli dış politik sorun, Kosova krizi olmuştur. Bilindiği üzere, Sırp güvenlik güçlerinin 1999'da Kosovalı Arnavutlara yönelik baskılarını artırmaları Balkanlardaki dengelerin yeniden altüst olmasına yol açmıştır. Kriz devresinde, Kosova'da yaşayan 2 milyon kadar Arnavut'un yaklaşık 850 bini bölgeden kaçmış bunların 360 bini Makedonya'ya sığınmıştır.¹⁰¹ Kosova krizi, Makedonya'da yaşanan

¹⁰⁰ **ibid.**, s. 219.

¹⁰¹ Birgül Demirtaş Coşkun, Emir Türkoğlu, "Makedonya'da Tehlike Çanları: Balkanların Eski Model

etnik Arnavutları büyük ölçüde etkilemiştir. Nitekim Kosova'da savaşan soydaşlarından ve Arnavutluktan destek ve cesaret alan Makedonyalı Arnavutlar, Makedonya devleti ile çatışmaya girebilmiştir.¹⁰²

Belirtilmesi gerekir ki, Makedonya II. Dünya Savaşı'ndan beri bu denli ağır ve karmaşık bir güvenlik sorunu ile karşı karşıya kalmamıştır. Şubat ayında Yugoslavya Cumhurbaşkanı Voislav Koştunica Yugoslavya-Makedonya sınır anlaşmasını imzalamıştır. Hâlbuki eski cumhurbaşkanı Slobodan Milosevic 1991 yılından beri bu anlaşmanın imzalanmasına yanaşmamıştır. Arnavutların, güney Sırbistan'daki Kosova bölgesine tamamen hakim olmaları ve kuzey Makedonya'nın da ayrılıkçılık tehdidi altında olması nedeniyle, Koştunica sözü edilen sınır anlaşmasını bir an önce imzalayarak sınır hattının belirlenmesini amaçlamıştır. Anlaşmanın imzalanacağını haber alan Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK), Makedonya'ya geçerek büyük bir saldırı başlatmıştır.¹⁰³ UÇK'nın bu eylemiyle birlikte birden çok hedefe ulaşmak istediği varsayılabilir;

— Makedonya'nın toprak bütünlüğünü tehdit etmediklerini, bilakis amaçlarının kendilerinin de Makedonlar gibi kurucu millet statüsüne yükseltilmeleri ve Makedonlarla eşit haklara sahip hale gelmek olduğunu ileri süren Arnavutlar, Makedonya'daki siyasi yapının değiştirilerek yerine bir Makedon-Arnavut Federasyonu'nun kurulmasını talep etmişlerdir.

Ülkesi Yeni İstikrarsızlık Unsuru mu?”, **Stratejik Analiz**, Cilt II, Sayı 13, 2001, s. 5–19.

¹⁰² İşyar, Ahmed, “Makedonya Cumhuriyeti'nde Arnavut Azınlık Sorunu”, s. 225.

¹⁰³ **ibid.**,s. 226.

— Yugoslavya ile Makedonya arasında imzalanan sınır anlaşması, Arnavut militanların o zamana kadar geçiş için rahatça kullandıkları sınır bölgesinde kontrollerin sıkılaşıcağı anlamına gelmekteydi. Böylelikle militanlar artık sınır bölgelerini sığınak ve silah deposu olarak kullanamayacaklardı; sınırda kaçakçılık da sona erecekti.

— Bazı Arnavut gruplar kendilerine danışılmadan ve görüşleri alınmadan Kosova-Makedonya sınırının belirlenmesinden rahatsızlık duymuşlardır. Zira onlara göre, adı geçen sınırların belirlenmesiyle ilgili görüşmelere ya Kosovalı Arnavutlar da dâhil edilmeli ya da sınırla ilgili düzenlemenin yapılması için Kosova'nın bağımsızlığına kavuşması beklenmeliydi.¹⁰⁴

Bununla birlikte Makedon cephesi ayrılıkçı Arnavutların taleplerini aşırı ve anlamsız bulmuştur. Makedonya'daki resmi yetkililerin ve Makedonların birçoğuna göre, Makedonya'nın bir “Arnavut sorunu” yoktur: Çünkü eğer bir “sorun” varsa, bunun alternatif “çözümleri” de var demektir. Arnavut sorununun Arnavutların istediği bir biçimde çözülmesi ise, kaçınılmaz olarak Makedonya'nın egemenlik ve toprak bütünlüğünün sonu olacaktır. Makedonya azınlık haklarına saygılı demokratik bir devlettir. Eğer istediği gibi örgütlenebilen, her hükümete koalisyon hükümeti olarak katılan, Makedonya'nın eşit yurttaşı olan Arnavut milliyeti mensuplarının Makedonya devletiyle bir sorunları varsa, bu onların kendi ayrılıkçı milliyetçi taleplerinden ötürüdür. Makedonya Arnavutlarının Makedonya'nın ve anayasal haklarının değerini anlamaları için, hem diğer Balkan ülkelerindeki azınlıkların

¹⁰⁴ *ibid.*,s. 227.

haline hem de tabii ki Kosova başta olmak üzere soydaşlarının yaşadıkları diğer yerlere şöyle bir bakmaları yeterlidir denilmiştir.¹⁰⁵

Makedonya açısından söz konusu sorun bölgesel bir “Arnavut Sorunu”dur. Bununla birlikte bu bölgesel sorunun bitişik ülkelerde Arnavutluk ve Kosova’da yaşayan Arnavutların sorunlarından da etkilenmektedir. Burada özellikle belirtmek gerekir ki, “Arnavut sorunu”, özellikle konuya yabancı gözlemcileri, neredeyse bu “çok etnikli” ülkede Makedon ve Arnavutlardan başka halk olmadığı yanılığısına düşürecek kadar çok vurgulanmaktadır. Dahası; Makedonya Cumhuriyeti yurttaşı olan diğer azınlıklarla karşılaştırıldığında, diğerlerinden farklı olarak Arnavutların “nüfus iddiaları”nın, “kurucu ulus” sayılma konusundaki ısrarlarının, “boykotçu” politikalarının ve Tetova’daki “Arnavutça Üniversite” ve Gostivar’daki “bayrak krizi” ile simgeleşen çeşitli etnik taleplerinin, aşırı Makedon milliyetçiliğiyle birlikte, Makedonya’nın içinde bulunduğu etnik gerginlik ortamının oluşmasındaki payı herhalde göz ardı edilemez.¹⁰⁶

13 Ağustos 2001 tarihinde imzalanan *Ohrid Çerçeve Antlaşması* ile UÇK silah bırakmıştır. Ardından yapılan seçimlerde ise aşırı milliyetçi söylemlerle dikkat çeken partilerin başarısız olduğu görülmüştür.¹⁰⁷ Burada Makedonya’da yaşayan Arnavutlar ile Kosova Arnavutları arasında paralel bir durum ortaya çıkmıştır. Hem Kosova hem de Makedonya’da merkezi hükümetle ciddi sorunlar yaşayan Arnavut milliyetçileri çatışmalar süresince bölge Arnavutlarından büyük bir destek görmüşlerdir. Buna karşılık silahlı çatışmaların bittiği ve siyasal seçimlerin yapıldığı

¹⁰⁵ Kut, **Balkanlar’da Kimlik ve Egemenlik**, s. 172–173.

¹⁰⁶ **ibid.**,s. 173.

¹⁰⁷ İşyar, Ahmed, “Makedonya Cumhuriyeti’nde Arnavut Azınlık Sorunu”, s. 225.

dönemlerde aynı sert milliyetçi söylemlerle seçime katılan Arnavutların Makedonya'daki ilk seçimlerde beklendiği kadar fazla oy alamadıkları görülmüştür. Aynısı Kosova'daki Müttelik Uyumunu operasyonu sonrasında yapılan ilk seçimlerde Kosova'daki aşırı milliyetçi partilerin aldığı oyla tekrarlanan bu tecrübe Arnavut halkının kendi sorunlarının çözüleceğine dair umut doğduğunda silahlı ve aşırı milliyetçi Arnavut örgütlenmelerine pirim vermediğini göstermiştir. Ayrıca Makedonya merkezi hükümetinin söz konusu sorunu yönetme konusunda Belgrad hükümetinden daha sağduyulu davrandığını söylemek de mümkündür. Üsküp hükümeti sorunun çözümü için uluslararası kamuoyundan yardım istemiş Belgrad hükümeti ise Kosova'da yaşanan sorunların kendi iç meselesi olduğunu ileri sürerek uluslararası kamuoyunun müdahalelerini reddetmiştir.

Makedonya'ya dönecek olursak, dört taraftan (Arnavutluk-Bulgaristan-Sırbistan-Yunanistan) kendisiyle sorunlu komşularla çevrili olan Makedonya'nın bağımsızlığının ilk yıllarında, sorunlarla başa çıkabilme ve hedeflerine ulaşma kriterleri açısından başarılı ve gerçekçi, dengeli bir dış politika izlediği görülmüştür. Makedonya devletinin dış politikası resmi yetkililerce "eşit mesafe" politikası olarak adlandırılmıştır. Bu gerçekten de, özellikle komşularıyla ilişkileri açısından geçerli bir nitelemedir. Çünkü dört sınır komşusunun hepsiyle de tarihsel, potansiyel ya da aktüel sorunları bulunan Makedonya en azından bugün için komşularından birini diğerlerine tercih edebilecek durumda zaten değildir.¹⁰⁸

Öte yandan Makedonya Arnavutlarının talepleri ile Kosova Arnavutlarının talepleri arasında ilginç bir benzerlik daha söz konusu olmuştur. Her şeyden önce her

¹⁰⁸ Kut, **Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik**, s. 165.

iki ülkede yaşayan Arnavutlarda başlangıçta “kurucu ulus” olabilmek için çaba sarf etmişlerdir. Kosova Arnavutları daha önce hiç elde edemedikleri kurucu cumhuriyet statüsü için mücadele ederken Makedonya Arnavutları Makedonya Cumhuriyeti'nin kurucu unsuru iken bu statülerini 1991 Anayasası'yla kaybetmişler ve kaybedilen bu statüyü geri olmak için mücadele vermişlerdir. Buna karşılık hem Kosova hem de Makedonya Arnavutları YSFC'nin dağılması aşamasında oluşan yeni sistem içerisinde kendilerini “kurucu ulus” olarak görmek istemişler ancak merkezi hükümetler yani Belgrad ve Üsküp hükümetleri ile aralarında yaşanan anlaşmazlıklar çeşitli boyutlardaki çatışmalarla sonuçlanmıştır. Makedonya özelinde yaşanan bu çatışmalar *Ohrid Çerçeve Antlaşması* ile çözülmüştür.

2. Kosova Sorunu'nun Uluslararasılaşması

a. Sorunun Yayılma Riskinin Yüksekliği

Arnavutların Kosova için ortaya koydukları uzun soluklu mücadelede sorunu uluslararası kamuoyunun gündemine daha yakıcı bir şekilde taşıyan en temel faktör silahların konuşması olmuştur. Kosova'da başlayan çatışmaların Balkanların büyük bir kısmına yayılma riski taşıdığı görülmüştür. Hırvatistan'ın bağımsızlık talebinin ardından Sırp ordusu ile Hırvatlar arasında yaşanan çatışmaların kısa sürede Bosna-Hersek'e sıçramasında olduğu gibi Kosova'da başlayan çatışmaların Makedonya ve

Arnavutluk'a sıçrama riski içerdiği görülmüştür. Makedonya'da yaşanacak çatışmaların ise yine Arnavutluk ve Yunanistan'ı etkileyeceği fark edilmiştir. Yunanistan'ın doğrudan Kosova Arnavutları ile bir sorunu olmamıştır. Yunanistan'ın Arnavutlar ve Arnavut milliyetçi söylemleri ile ilgili olarak yaşadığı sorun kendi sınırları içerisinde ki Çamerya bölgesi Arnavutlarının talepleriyle ilgilidir. Bu soruna da Kosova Arnavutları müdahil olmamış buna karşılık Arnavutluk ile Yunanistan arasında Çamerya özelinde bir süre gerginlik yaşanmıştır.

b. Bosna Hersek Savaşı'nın Kosova Sorunu'nun Algılanmasına Etkisi

Kosova Sorunu'nun bir diğer özelliği de Bosna-Hersek'de yaşanan çatışmaların sonrasında ortaya çıkması ve dünya kamuoyuna Bosna'da yaşanan trajik olayları hatırlatması olmuştur. Çatışmanın yayılma riski içermesi üstelikte benzeri bir çatışmanın çok yakın bir zamanda Bosna-Hersek'de yaşanmış olması Kosova Sorunu'nun uluslararası kamuoyu tarafından yakından takip edilmesine neden olmuştur.

Kosova Sorunu'na Sırp lar açısından bakıldığında Sırp ların çok yakın bir dönemde hâkim oldukları Hırvatistan'da azınlık haline gelmeleri, Slovenya'nın kolayca Belgrad'dan ayrılması, Bosna-Hersek'de egemenlik için Boşnak ve Hırvatlarla savaşmış olmaları ve son olarak da Kosova'da da etnik bir azınlık haline gelme tehlikesi söz konusu olmuştur. Bu tehlike karşısında Sırp yönetimi Kosova konusunda katı bir politika izlemiş uluslararası kamuoyunun başlangıçtan beri

istediği demokrasi ve özgürlüklerin arttırılması gibi iyileştirmelere yanaşmamıştır.

Milosević döneminde Belgrad hükümeti bu tutumundan taviz vermemiştir. Uluslararası görüşmelerin devam ettiği dönemde bile Belgrad'a bağlı birlikle Kosova'da yoğun göçlere neden olacak büyük askeri operasyonlara imza atmışlardır. Bunda elde edilmek istenen ise Kosova'nın mümkün olduğunca Arnavutlardan arındırılması ve sonraki her antlaşma girişiminde bu bölgelerin mümkün olduğunca Arnavutsuz bir Sırbistan toprağı olarak kalmasını sağlamak olmuştur.

c. Gerginliğin Sürekli Artması

Mart 1989'daki değişikliklerden sonra, Temmuz 1990 referandumuyla tüm Sırbistan için yepyeni bir anayasa kabul edilerek Eylül'de yürürlüğe girmiştir. Anayasayla çok partili seğıimlere olanak sağlanmış ve “sosyalist” kelimesi cumhuriyetin isminden çıkarılmıştır. Fakat anayasa aynı zamanda 1974 sistemi altında eyaletlere verilen hakların büyük bölümüne de son vermiştir.¹⁰⁹ Bu değişiklik Sırbistan'a bağlı iki eyalette gerginliklere neden olmuştur; Vovodina ve Kosova. Vovodina liderliği, Sırbistan'ın statü değişikliği projesine karşı çıkmıştır. Bunun üzerine Kosova Sırplarının da yoğun katılımı ile Vovodina'nın başkenti Novi Sad'da, Sırplar büyük bir gösteri düzenlemişlerdir. Milosević'in yönlendirmesiyle gerçekteşen gösterinin amacı açıktı: Milosević'e göre bu eylem, Vovodina halkının büyük çoğunluğunun özerkliğin iptali lehinde olduğunu göstermiştir.¹¹⁰ Nüfusun

¹⁰⁹ Ülger, **Yugoslavya Neden Parçalandı?**, s. 74.

¹¹⁰ Crampton, **İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar**, s. 233.

çoğunluğunu Sırpların oluşturduğu Voyvodina'da, yerel Komünist Parti yönetimi Sırp gösterilerinin ardından istifa etmiştir. Voyvodina'nın direnişini bu şekilde “bastıran” Sırbistan yönetimi, Kosova liderliğini de “ikna etmeyi” düşünmüştür.¹¹¹ Miloseviç'in perde gerisinde yönettiği operasyona Arnavutların tepkisi sert olmuştur. Priştine kentinde 100 bin kişinin katıldığı bir gösteri, 1981'den beri Arnavutların düzenlediği en kalabalık gösteri olmuştur.¹¹² Buna karşılık Miloseviç, 17 Nisan'da eyaletin güvenlik sorumluluğunun federal yönetimden İçişleri Bakanlığına devredildiğini açıklamıştır. Bu kararına karşı oluşan itirazları önlemek içinde ertesi hafta, aralarında yirmi yedi yıldan fazla süredir hapiste bulunan Âdem Demaki'nin¹¹³ de bulunduğu bazı tutuklu Kosovalı Arnavutları serbest bırakmıştır. Ayrıca, Şubat 1989'da başlatılan olağanüstü hal durumunun kaldırılması da bu Nisan tavizleri aralarında yer almıştır.¹¹⁴

Söz konusu gevşeme kısa sürmüştür. Yaz aylarında tam anlamıyla bir anayasal çatışma yaşanmıştır. 2 Temmuz'da yeni anayasa için bir referandum düzenlenmiş, 1974 sistemindeki ayrıcalıklarını kaybettikleri için öfkeli olan Kosova Arnavutları oylamayı boykot etmiş ve Kosova meclisinin¹¹⁴ delegesi, Kosova'da Yugoslavya içinde ayrı bir cumhuriyet olduğunu ilan eden bir bildiriye referandumun yapıldığı gün yayınlamıştır. Sırp Meclisi 5 Temmuz'da misilleme olarak Kosova

¹¹¹ Ülger, **Yugoslavya Neden Parçalandı?**, s. 75.

¹¹² **ibid.**, s. 75.

¹¹³ Adem Demaki 1968 sonrası dönemde öne çıkan Arnavut milliyetçisi kadrolardan birisidir. UÇK'nın ortaya çıktığı dönemde UÇK'nın tüm eylemlerini savunmuştur. Paris'te yapılan Ramboillet görüşmelerine de katılan Demaki görüşmelerin hemen öncesinde görevinden istifa etmiş ve böylece

Sırp delegasyonunun karşısına UÇK lideri Haşim Taci tek lider olarak çıkmıştır.

¹¹⁴ **ibid.**, s. 75.

meclisini tamamen feshederek Kosova hükümetini görevden almayı ve tüm sorumluluklarını Belgrad'a devretmeyi kararlaştırmıştır.¹¹⁵ Ancak Sırbistan fiilen Kosova'ya hâkim olamamıştır. Arnavutların protestoları devam etmiş ve 3 Eylül'de gerçekleştirilen genel grevle eyalette hayat durmuştur. 7 Eylül günü Kosova Meclisi'nin Arnavut, Türk ve Müslüman üyeleri Kaçanik'te bir araya gelerek “Kosova Cumhuriyeti Anayasası”nı 13 Eylül'de ilan etmiştir.¹¹⁶ Kaçanik Anayasası'nı düzenleyen eylemciler, Kosova'da 1980'lerde ortaya çıkan yeni bir siyasal sınıftan gelmiştir. Kökenleri, partizan emekçiler veya onların varisleri değil; 1968'den itibaren Priştine Üniversitesi'nde oluşmaya başlayan aydın sınıfı. İbrahim Rugova'da burada ortaya çıkmıştır. Paris'te eğitim almış, değişik bir fular takan, estetik ve edebiyat tarihinde uzman olan Rugova, Aralık 1989'da kurulduğu sırada Kosova Demokratik Ligi'nin başına geçmiştir. Lig, Sırlara doğrudan karşı çıkmanın intihar olduğunu öngörmüş; bu yüzden pasif direniş uygulamıştır.¹¹⁷

Yugoslavya içinde kendi cumhuriyetlerini talep eden Kosova Arnavutlarının biri yeni diğeri eski olmak üzere iki güçlü iddiası olmuştur. Eski iddia şu soruyla gündeme getirilmiştir: Neden sahip oldukları 1.7 milyon nüfusla bir *narodnost* (uyruk) olarak görülüyorlardı ve buna karşılık benzer nüfustaki Slovenler 1.3 milyon Makedon ve hatta daha az sayıdaki Karadağlı ile *narod* (ulus) statüsüne sahipti? Yeni nitelikteki iddia ise 1990 ve 1991'de geçerli hale gelerek şu soruyu gündeme taşımıştır: Bir takım haklar, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'de ki Sırlar için Sırp lider

¹¹⁵ Crampton, **İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar**, s. 233.

¹¹⁶ **ibid.**, s. 233.

¹¹⁷ **ibid.**, s. 233.

tarafından istenebiliyorken Kosova nüfusunun %90'ını oluşturan 1.7 milyon Arnavut'un azınlık hakları Sırbistan'da neden engelleniyordu? Oysa ki Hırvatistan'daki 0.6 milyon Sırp toplam nüfusun yalnızca %12'sini, Bosna-Hersek'de ki Sırlar ise 1.2 milyolla ana nüfusun üçte birini oluşturuyordu. Fakat ne eski ne de yeni iddianın Belgrat üzerinde bir etkisi olmamıştır.¹¹⁸ Miloseviç tarafından Kosova'da izlenen saldırgan ve sindirici politikalar diğer cumhuriyetlerin liderlerini korkutmuştur. Aynı etki, örneğin Miloseviç'in 28 Haziran 1989'da Kosova Polje Savaşı'nın 600 yıldönümü törenlerine tüm cumhuriyet liderlerinin bir milyon Sırp ile birlikte katılmasında ısrar etmesi gibi, Sırların niyetlerini gösterdikleri diğer davranışlarda da görülmüştür.¹¹⁹ Gösterilerin amacını Hırvatistan liderliği daha o dönemde fark etmiş ve kınamıştır: Hırvatistan liderliğine göre gösteriler “Pan-Sırp kışkırtmasından başka bir şey değildi. Yugoslavya'nın dağılma sürecini hızlandıran Kosova sorunu, 1990'ların ikinci yarısında bile çözümsüzlüğünü korumuştur.”¹²⁰

1989 öncesi Miloseviç'in çok da fazla ilgilenmediği Kosova sorunu, milliyetçi retorikten mümkün olduğunca faydalanarak siyasî kariyer yapmak için iyi bir başlangıç noktası olmuştur. Miloseviç'in Kosova'daki kışkırtıcı söylevinden sonra bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmamıştır. Milliyetçilikler birbirini kışkırtmaya, birbirini beslemeye devam etmiştir. Sırp milliyetçiliği de Arnavut milliyetçiliğini beslemiş ve Kosova'daki katliamlardan sonra silahlanan Arnavut milliyetçiliği UÇK yani Kosova Kurtuluş Ordusu'nu oluşturmuştur.¹²¹

¹¹⁸ **ibid.**, s. 233.

¹¹⁹ **ibid.**, s. 233.

¹²⁰ **ibid.**, s. 233.

¹²¹ Özgür Dirim Özkan, “Kosova'da Çatışan Milliyetçilikler” **Birikim Dergisi**, Sayı 228, 2008, s. 39.

1990'larda genel olarak Sırplar için en önemli sorun Yugoslavya'nın dağılmaya başlaması, bu dağılmanın Hırvatistan ve Bosna'da olduğu gibi silah zoruyla engellenmeye çalışılması, 1998'den itibaren Kosova'daki gerginliğin sıcak çatışmaya dönüşerek NATO bombardımanına yol açması olarak belirmiştir.¹²²

Yugoslavya 1991'de parçalanma sürecine girince buna en çok itiraz edenler Sırplar olmuştur. Bir defa Sırplar 1918'den bu yana ilk kez azınlık konumuna düşmüşlerdir.¹²³ Sırplar bu duruma şiddetle karşılık verdiler. Miloseviç Sırpların azınlık konumuna düşeceğini tahmin ettiği her yerde silahlı müdahaleye hazırlanmıştır. Zor kullanarak Kosova Arnavutlarını yola getirmeye çalışan Milosevic karşısında silahlı bir terör örgüt bulmuştur. Üstelik 1997 yılından sonra Belgrad hükümetine bağlı birliklerle UÇK arasında başlayan çatışmalar hızla tırmanmıştır. Durumun hem siyasi anlamda hem de askeri ve operasyonel anlamda kitlenmiş olması ise yeni tartışmaları ve dozu gittikçe artan çatışmaları beslemiştir. Ramboillet görüşmelerinin öncesinde Racak kentinde 45 Arnavut sivilin öldürülmesi, Belgrad yönetimine bağlı birliklerin köyleri bombalamaları ve Sırp birliklerinin operasyonlarını Arnavutluk topraklarının içlerinde bile devam ettirmeleri sürekli olarak Arnavutları bölgeden göçürmek amacıyla gerçekleştirilen şiddet olayları gibi nedenler çatışmaların daha da artacağına sinyallerini vermiştir.

¹²² **ibid.**, s. 50.

¹²³ **ibid.**, s. 50.

ç. ABD ve Kosova Sorunu

1991 yılından sonra sosyalist rejimlerin yıkılması ve ardından Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerine söz konusu bölgelerde statükonun bozulmasına ve bu nedenle de büyük bir belirsizlik döneminin yaşanmasına neden olmuştur. Bu ülkelerin hızlı bir şekilde liberal ekonomiye geçmeleri dış politika da Batı yörüngesine girmeleri, kapitalizm karşıtı siyasal tercihlere kaymamaları, ne çeşit olursa olsun enerji kaynaklarına sahip olan ya da enerji hatlarının geçiş güzergâhında bulunan ülkelerin daha sıkı denetim altında bulundurulmaları gerekmiştir.

Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın dağılması, dünyanın çift kutuplu siyasi ve askeri yapıdan tek kutuplu bir yapıya dönüşmesine neden olmuştur. Liberal Kapitalizm ayakta kalan tek “model” olarak kabul edilmiştir. 1990'lar boyunca Balkanlar ABD için Almanya, Fransa, Rusya ve bir ölçüde Çin'e karşı uluslararası alandaki gücünü yeniden ortaya koyduğu, diğer bir deyişle hegemonyayı yeniden ürettiği stratejik alanlardan biri olmuştur.¹²⁴

ABD 1990'lar da Balkanları stratejik bir alan olarak görmüştür. Balkanların önemi ABD açısından 2000'lerden sonra değişmiştir. Bu dönemde Amerikan dış politikası açısından Avrupa Kıtası'nın önemi devam etse de ABD ileriki yıllarda yapılacak olan bazı operasyonlar nedeniyle ağırlığını Doğu Avrupa'ya kaydırmıştır. Yugoslavya'nın Müttefik Uyumu operasyonu ile bombalanmasından sonra ABD Kosova'da kurduğu Bondsteel askeri üssü sayesinde bölgeye askeri alandaki

¹²⁴ İlhan Uzgel, “Türkiye ve Balkanlar Bölgesel Güç Yanılsamasının Sonu” **Beş Deniz Havzasında**

üstünlüğünü yerleştirmiştir. Adriyatik kıyılarına hakim limanıyla Arnavutluk, Kosova'daki Bondsteel üssü, Romanya ve Bulgaristan'da kurulan askeri üsler sayesinde ABD, Avrasya coğrafyasındaki kontrol gücünü artırmıştır. Kosova, Romanya ve Bulgaristan'daki üsler Irak ve Afganistan'ın işgali esnasında yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

ABD, Sovyet sonrası dönemde Balkan ülkelerinin kapitalist sisteme geçiş yapmasını beklemiştir. Ancak önce Bosna-Hersek ardından da Kosova'da yaşanan çatışmalar ABD'nin beklediği bu geçiş döneminin sanılandan daha sancılı geçeceğini ortaya koymuştur. Bölgeye daha çok Bosna savaşından sonra ağırlık veren ABD özellikle Kosova Sorunu'nun çözümünde aktif rol oynamıştır. ABD hem Bosna-Hersek hem de Kosova'da çatışmaların tarafı olan Sırbistan hükümetine daha 1998 yılında bir dizi teklifte bulunmuştur. Bu teklifler Sırbistan'ın kapitalist sisteme geçişini öngörmüş çoğulcu bir demokrasinin inşa edilmesi ve böylece Kosova Sorunu'nun çözümünde katkısı olacak adımların atılması yönünde olmuştur.

ABD'nin Balkanlara gönderdiği temsilci Robert Gelbard, 23 Şubat 1998 tarihinde, Amerika'nın Belgrad yönetimine karşı politikasında küçük bir dizi tavizde bulunabileceğini bildirmiştir. Buna karşılık Gelbard, temel uluslararası yaptırımların ki bunların içinde Yugoslavya'nın Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve BM üyeliklerinin engellenmesi de söz konusudur- Yugoslavya, demokrasinin geliştirilmesinde daha büyük gelişme sağlayıncaya, Kosova Sorunu'nu çözünceye, eski Yugoslavya'nın savaş suçlarıyla suçlanan kişilerini, Lahey'de bulunan BM Uluslararası Mahkemesine gönderinceye kadar, kaldırılmalarının söz

konusu olmadığını vurgulamıştır.¹²⁵

Ancak Sırbistan hükümetinin izlediği politika söz konusu Amerikan beklentilerini boşa çıkarmıştır. Bundan sonraki dönemde ise ABD Belgrad hükümetini yalnızlaştırmanın yollarını aramıştır. Gerçektende Belgrad yönetimi ekonomik olarak ablukaya alınmış örneğin IMF'den hiçbir yardım alamamıştır. Ancak ABD'nin yalnızlaştırma politikası Belgrad'daki Miloşeviç hükümeti düşürülene kadar devam etmiştir.

Öte yandan Belgrad yönetimine karşı bağımsızlık mücadelesi veren tüm halklar Batı'nın ve özellikle ABD'nin desteğini aramışlardır. Hırvatlar, Arnavutlar ve Boşnaklar kendi bağımsızlıklarını elde etmek için Yugoslavya ile mücadele içerisine girmişlerdir. Bu mücadelede ABD'nin desteğini kazanan taraf Hırvatlar, Arnavutlar ve Boşnaklar olmuştur. Siyasi bakımdan Amerikalı siyasetçilerden destek kazanmanın yolu, Yugoslavya'yı Sırpolar ve Sırpoları da “komünizm” ile özdeşleştirmek olmuştur.¹²⁶ Arnavutlar nüfuslarının büyük bir kısmının yaşadığı ABD'de lobi faaliyetlerine ağırlık vermişler özellikle İbrahim Rugova ile başlayan pasif direniş döneminde ve ardından UÇK'nın silahlı çatışmaları başlattığı dönemde Kosova'ya maddi anlamda destek olmuşlardır.

Washington'ın “Kosova” davasına verdiği destek, Arnavutluk'u Amerikan yanlısı bir ülke haline getirmiştir. Kosova, batı-doğu ve kuzey-güney yönündeki ticaret yollarının kesiştiği “demiryolu makası” olarak tanımlanmıştır. Vietnam Savaşı'ndan bu yana ABD deniz aşırı en büyük askeri üssü olarak tanımlanan

¹²⁵ Hüseyin Emiroğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Kosova”, Orient Yayınları, Ankara, 2006, s. 110–111.

¹²⁶ Diana Johnstone, **Ahmakların Seferi**, Bağlam Yayınları, Emre Ergüven-Ergin Bulut (çev.), İstanbul, 2003, s. 308.

Bondsteel Askeri Üssü, ABD'nin Guantanamo üssü Küba'daki devrime nasıl dayandıysa Kosova'daki siyasi karışıklıklara da dayanabilecek, etrafı çevrili bir bölgede kurulmuştur.¹²⁷

Kosova ABD'nin Rusya ve dolayısıyla Karadeniz-Kafkasya siyaseti açısından da önem taşımıştır. ABD, Karadeniz'e kıyısı bulunan, Balkan ülkeleri Bulgaristan ve Romanya'ya askeri üsler yerleştirmiştir. Ayrıca, ABD Kosova'nın bağımsızlığını desteklemiş ve Balkanlar'da da kendi imajını pekiştirmiştir. ABD'nin Yugoslavya'nın dağılma sürecinde kendi içindeki Arnavut lobilerini ön plana çıkardığı, dağılma sonrasında yaşanacak olan çatışmalara askeri müdahaleleri öngördüğü ve bu nedenle de bölgede asker bulundurduğu ve NATO bünyesinde Müttefik Uyumu harekâtını organize ettiği görülmüştür. ABD yapılan askeri müdahalenin ardından bölgeye olan ilgisini azaltmış ve bundan sonra yaşanacak olan KFOR ve UNMIK süreçlerini daha çok BM ve AB'nin üstlenmesini istemiştir.¹²⁸ Yine de ABD 2008 sonrasında Kosova'daki yönetimi BM gözetimindeki UNMIK' ten devralan Brüksel merkezli EULEX bünyesinde temsilciler bulundurmuş bu amaçla da AB ile anlaşmıştır.

¹²⁷ **ibid.**, s.310.

¹²⁸ ABD'nin Müttefik Uyumu operasyonundan sonra bölgeye olan ilgisinin azalması söz konusu olsa da ABD bir şekilde Kosova Sorununa her anlamda müdahil olmuştur. Örneğin 1999–2008 dönemlerinden sonra UNMIK'in bölgeden çekilip yetkilerini EULEX'e (Avrupa Birliği Hukuk Misiyonu) devri aşamasında AB ile anlaşan ABD EULEX bünyesinde temsilciler bulundurmuştur. bkz. <<http://www.tumgazeteler.com/?a=4257580>>, (09.09.2010).

d. Rusya Federasyonu ve Kosova Sorunu

Rusya için Balkanlar stratejik bakımdan her zaman önemli olmuştur. Bunda bölgede Slav halklarının yaşaması etkili olduğu kadar bölgenin Rusya'ya olan yakınlığının da etkisi söz konusu olmuştur. Rusya farklı dönemlerde Balkanlara dair geliştirdiği farklı stratejilerle dikkat çekmiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Rusya'nın dış politikası da içerik olarak değişikliklere uğramıştır. Bu dönemde Rusya'nın nasıl bir yeni yapılanma içine gireceği, ekonomik anlamda kapitalist sisteme entegre olup olamayacağı, Batı tipi demokrasi kurumlarının ülkede kurumsallaşıp kurumsallaşamayacağı konusu öne çıkmış aynı zamanda bu dönemde Rusya'nın oldukça zayıflayan ekonomisinin sürece olan etkisi merak konusu olmuştur.

1990'lı yılların başlarında Rus dış politikası, Rusya'nın Batı Avrupa medeniyetlerinin parçası olduğu yönünde liberal bir anlayış çerçevesinde şekillenmiştir. 1992 yılında Yugoslavya Federasyonu'nun parçalanmasını da bu liberal dış politika çerçevesinde karşılayan Rusya, Hırvatistan ve Bosna Hersek'in bağımsızlıklarının uluslararası camia tarafından tanınmasını eleştirse de, durumun çaresizliği karşısında kendisi de bu sürece katılmak zorunda kalmıştır. Ancak, 1993 yılından itibaren Rus dış politikasının, liberal dış politika eğiliminin yerine, devletçi ve milliyetçi bir eğilime yöneldiği görülmüştür. 1993 yılından itibaren yeni Rus dış politikasının temel tezi, Rusya'nın "büyük güç" olarak uluslararası ilişkilerde temel ve özel bir role sahip olduğudur. Bu da, Rus politikacıların gerek yakın çevrede ve

gerek dünyanın diğer stratejik bölgelerindeki milli çıkarlarını koruyabilmek için özel bir takım haklara sahip olduğu iddiasının temelini oluşturmuştur. Rusya'nın, Bosna Savaşı ve özellikle Kosova'ya NATO müdahalesi esnasında izlediği siyaset, Rus dış politikasının dönüşümünü ve sancılarını yansıtmıştır.¹²⁹

Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana Rusya ve NATO, kendilerini karşı safta buldukları ilk durum olması nedeniyle Kosova endişe verici bir bölge olmuştur. Bu sebepten dolayı, Rusya Sırbistan'a desteğini siyasi alanla sınırlı tutmuştur.¹³⁰ Batı ile Rusya arasında olabilecek bir kriz, Rusya'nın ekonomik ve askeri zayıflığı ve Boris Yeltsin Hükümeti'nin Rusya'yı savaşa sürüklemekten kaçınma kararlılığı sayesinde önlenebilmiştir. Bu durumda bile Rus analizcilerin ve politikacıların çoğu, NATO eyleminin bir Balkan sorununu, Balkanların ötesine, muhtemelen Avrupa'nın dışına yayılma ihtimali de bulunan yeni bir Doğu-Batı gerginliğine dönüştürdüğu yönünde olmuştur.¹³¹

Rusya'nın, izlediği Balkan politikası "Ortodoks unsurlar" üzerinden yeniden Balkanlar'a dönme eğilimini göstermiştir. Bu durum, 1990 sonrasında bağımsızlığını kazanan ve Avrupa Birliği kurumlarına uyum sağlamak isteyen bazı Balkan ülkelerini endişeye sevk etmiştir. Rusya Federasyonu'nun bölgeye askeri bir

¹²⁹ İsmet Miftari, "Kosova'da ki Gelişmelerin Bölgesel Siyasete Etkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri, İstanbul, 2007, s. 64.

¹³⁰ Rusya Açısından Slavcılık bir dış politika argümanıdır. Sırbistan içinse daha çok tarihsel gerçekliği olan ve Osmanlı Devletine karşı verilen bağımsızlık mücadelesinin şekillendirdiği Sırp milliyetçiliğinin kendisidir. Rusya dünya Slavlarının koruyucusu Sırbistan ise Balkan Slavlarının lideri olarak algılanır.

¹³¹ Ahmet Küçükşahin, "Rusya'nın Balkan Politikası", **Harp Akademileri Dış Basın Bülteni**, Yıl 36, 2000, Sayı 276, s. 12.

müdahalede bulunması ihtimaline karşın Bulgaristan ve Romanya hava sahalarını Rus uçaklarına kapatmışlardır. Bulgaristan ve Romanya'nın hava sahalarını Rus uçaklarına kapatmaları örneğinde olduğu gibi Balkan ülkelerinin Rusya'nın bölgeye yeniden nüfuzuna engel olma çabaları da Rusya'nın bölgeye aktif bir şekilde müdahalesine engel olmuştur. Bu ülkeler, Rusya'nın Balkanlara geri dönüşünü engellemek için Avrupa Birliği ve ABD ile ilişkilerini geliştirme gayreti içerisine girmişlerdir.

Yeltsin döneminde NATO ile işbirliği yapan ve onun Doğu'ya, Balkanlar'ı da kapsayacak şekilde yayılmasına engel olamayan Rusya, Putin'in iktidara gelişiyle AB ve ABD ile ilgili tutumunu değiştirmiştir. Yeltsin döneminde, Rusya, Sırbistan'ı desteklemesine rağmen bu ülkenin NATO uçakları tarafından vurulmasını ve Kosova'nın bu ülkeden koparılmasını önleyememiştir.¹³²

Rusya, NATO'nun Doğu Avrupa'da genişlemesi bununla birlikte NATO üzerinden ABD'nin de aynı bölgelerde güç kazanmasını kendisine karşı bir tehdit olarak algılamıştır. Bunda Rusya'nın hem Balkanlarda hem de Kafkasların güneyinde Gürcistan'da ABD'nin nüfuzunun artması ve buna paralel olarak bazı bölgelerde yeni NATO üstlerinin kurulmasını Balkanlar ve Kafkaslardan kendisinin dışlanmaya çalışıldığı şeklinde algılaması etkili olmuştur. Buna karşın Rusya Balkanlarda Slav ve Ortodoks kimliklerini taşıyan halklara yakın durmak zorunda hissetmiştir.

Kosova'nın bağımsızlığına karşı en sert muhalefeti Rusya Federasyonu

¹³² Baş, "Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 65'den Murat Yılmaz, "Avrasya Yeni Bir Uygarlık Yolu Olabilir mi?", **Türkiye Günlüğü**, Ankara, Sayı 49. 1998.

göstermiştir. Bu muhalefetin en önemli sebebi Rusya'nın 90'dan fazla değişik etnik kökende halkı kendi içinde barındırmasıdır. Kosova'nın bağımsızlığının, Rusya içerisindeki ayrılıkçı hareketleri de teşvik edebileceği düşünülmektedir. Rusya Kosova'nın bağımsızlığına karşı cephe alarak, kendi içindeki ayrılıkçı hareketleri de engellemek istemiştir.¹³³

Rusya, Kosova konusunda Sırp Tezini desteklemiştir. Sırbistan'ın Kosova için öngördüğü statü “özerklikten fazla, bağımsızlıktan az” şeklinde tanımlanmıştır. Rusya Kosova Sorunu konusunda kendi içerisinde Tibet ve Sincan Uygur bölgesinden kaynaklanan bağımsızlık talepleriyle karşı karşıya olan Çin ile işbirliği içerisinde olmuştur. BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden ikisi olan Rusya ve Çin, Kosova'nın bağımsızlığının Birleşmiş Milletlerce onaylanmasının önündeki en büyük engeli teşkil etmişlerdir. Rusya tarihsel Ortodoks müttefiki olan Sırbistan'ı Kosova konusunda yalnız bırakmak istememiştir. Bunda Rusya'nın BM'deki etkisini artırmak istemesi de etkili olmuş ve Rusya Kosova'nın bağımsızlık isteğini desteklememiştir. En son Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov'un 3 Eylül 2007'de yaptığı, Rus dış politikasının aşılamayacak iki kırmızı çizgisinden birinin Kosova olduğu ve bu konuda küresel bir güç olarak sonuç sürecini etkilemeye devam edecekleri yönündeki açıklaması, Rusya'nın bu sürece ne kadar önem verdiğini gözler önüne sermiştir.

Sırbistan'ın Kosova'nın bağımsızlık sürecinde olası her türlü desteğine açık olduğu Rusya, ne Kosova ne de Balkanlardaki her hangi bir sorun için Batı ile ciddi gerilimler yaratmak niyetinde olmamıştır. Yine'de Rusya yaşanan bu sorunlara

¹³³ Baş, “Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkileri”, s. 67.

müdahil olmayı ve çözüme dolaylı da olsa etki etmeyi arzulamıştır. Bunda Rusya'nın Sovyet sonrası dönemde yeniden toparlanması ve eskisi kadar olmasa da kendi nüfuz alanlarında kendisine danışılmasını istemesi de etkili olmuştur.

Rusya'nın Kosova sorunu karşısında bazı çıkışları da olmuştur. Bu çıkışlar temelde Rusya'nın kendi içerisindeki bağımsızlık hareketleriyle alakalı olduğu kadar Belgrad hükümetiyle olan görece yakınlığının da etkisi olmuştur. Özellikle NATO askeri harekâtı sonrasında bölgedeki Yugoslav askerlerinin çekilip NATO'ya bağlı askerlerin bölgede konuşlandığı 1999 döneminde Rusya'da Bosna'da bulunan Tank Birliğini Kosova'ya kaydırmıştır. Yaşanan bu fiili kriz durumu Rus birliklerinin bölgedeki Barış Gücü Komutanlığı'nın emrine girmesiyle aşılmıştır. Müdahale Rus devlet organlarının birlikte geliştirdikleri bir politika olmaktan çok o dönemin devlet başkanı Boris Yeltsin'in kendi inisiyatifiyle ortaya çıkardığı bir durum olarak görülmüş daha çok Rusya'nın itibarını kurtarmaya yönelik bir hamle olarak okunmuştur.¹³⁴

Rusya'nın Kosova özelinde yaşanan sorunlar için önerdiği çözümler askeri önlemlerden çok karşılıklı görüşmelerle sorunun çözülmesine dayandırılmış ve Rusya, BM'nin olası askeri harekâtına Çin ile birlikte karşı durmuştur. Yine Rusya Rambouillet görüşmelerinde Sırp tarafının anlaşmaya yanaşmaması ve bunun askeri müdahaleyi doğurması üzerine yoğun bir diplomasi trafiğine başlamıştır. Başkan Yeltsin'in kişisel elçisi Viktor Chernomyrdin, Miloseviç ile 28 Mayıs 1999 gününde yaptığı dokuz saatlik görüşme sonuçsuz kalsa da NATO üyesi olmayan ülkelerin

¹³⁴ Sürecin daha detaylı aktarımı için bkz. Hüseyin Emiroğlu, **Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu**, Orient Yayınları, Ankara, 2006, s. 293–299.

askeri birliklerinin Kosova'da konuşlanabileceği konusunda varılan karar Milosevic'in verdiği ilk önemli taviz olarak kabul edilmiştir. Ardından Viktor Chernomyrdin AB ve BM tarafından arabulucu olarak görevlendirilen Finlandiya Devlet Başkanı Martti Ahtisaari ile birlikte tekrar Belgrad'a gelmiş ve yapılan görüşmeler sonucunda bombardımana rağmen Milosevic'in G-7+Rusya tarafından hazırlanan bir barış teklifini imzalamasını sağlamıştır. 3 Haziran 1999 yılında imzalanan bu barış anlaşması uyarınca 10 Haziran'da ilk Sırp birlikleri geri çekilmiş ve 20 Haziran'da son birliklerin Kosova'dan çekilmesiyle hava bombardımanı sona ermiştir.¹³⁵ Bu süreç içerisinde Rusya'nın askeri anlamda Sırbistan'a destek vermediği görülmüştür.

e. AB ve Kosova Sorunu

Teşkilatlanmasını henüz daha yeni tamamlamış Avrupa Birliği, birleşen Avrupa'nın dış siyasetini pratiğe aktarmada en önemli ilk fırsatı II. Yugoslavya'daki son gelişmelerle elde etmiştir. Slovenya ve Hırvatistan'da ilk sorunlar başladığında, Lüksemburg'da toplanan AB Dışişleri Bakanları, Yugoslavya'nın bütünlüğünün devamının esas olduğunu, 26 Mart 1991 tarihinde ilan etmişler ve demokratik Yugoslavya'yı yeni Avrupa'ya uyum içinde bütünleşme kararı almışlardır. AB'nin Yugoslavya'nın bütünlüğünün korunmasıyla ilgili kararları pek fazla ilgi görmemiş: taraflar bağımsızlıklarını ilan etmişler ve daha da önemlisi Yugoslavya Halk

¹³⁵ Süreçle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Crampton, **İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar**, s. 262-269 .

Ordusu'nun 27 Haziran'da Sloven Milli Savunma Birlikleri'ne saldırmasıyla iç savaşlar başlamıştır. Çatışmaların hemen ertesi günü, 28 Haziran'da AB İtalyan, Lüksemburglu ve Hollandalı üç diplomattan oluşan bir heyeti, bölgeye göndermiştir. Fakat bu görüşmelerin ilk ikisi başarısızlıkla sonuçlanmış, ancak 7–8 Temmuz 1991'deki üçüncü turda ateşkes kararı çıkmıştır.¹³⁶

AB'nin ilk diplomatik başarısı sonucu yapılan barış çerçevesinde Yugoslavya Halk ordusu, AB heyetinin katılımıyla yapılan anlaşma çerçevesinde 21 Temmuz'da Slovenya'dan çekilmeye başlamıştır. AB Slovenya'nın ardından Hırvatistan için de ateşkes girişimlerinde bulunmaya karar vermiş ve müzakereci olarak Lord Peter Carington'u Belgrad'a göndermiş ve başarılı bir müzakereden sonra 1 Eylül 1991'de ateşkes sağlanmıştır. 7 Eylül'de ise Den Haag'da bir barış konferansı düzenlenmiştir. Konferansta sınır değişikliklerinin sadece barış yolu ve karşılıklı mutabakatla sağlanması konusunda anlaşılmasına rağmen, ateşkes bozulmuş Sırp birlikleri ile Hırvat birlikleri arasındaki çatışmalar yeniden başlamıştır. Sonrasında yeniden ateşkes denemeleri yapılsa da çatışmalar durdurulamamıştır.

AB içerisinde Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü aleyhine ilk çıkış zamanın Almanya Başbakanı Helmut Kohl'den gelmiştir. Kohl 1 Temmuz 1991'de “kendi kaderini kendi belirleme” ve “tanınma haklarının” Yugoslavya'dan ayrılan devletlere de verilmesi gerektiğini açıklamasıyla AB'nin uygulamaya çalıştığı denge siyasetinden Almanya sapmıştır. Fakat Helmut Kohl'ün bu açıklamasından bir süre sonra AB'nin diğer üyelerinden beklenen tepki hemen gelmiş ve takriben bir hafta sonra gerçekleşen Lüksemburg'daki toplantıda, Slovenya ve Hırvatistan'ın

¹³⁶ Alkan, “Yugoslavya'nın Dağılması”, **Balkanlar El Kitabı**, Cilt II, s. 38.

bağımsızlıklarının tanınmaması gerektiğini bir kere daha vurgulamışlardır.¹³⁷

Buna karşılık AB içerisinde özellikle Fransa ve İngiltere Yugoslavya'nın bir bütün olarak kalmasını ve AB ile kurulacak ilişkilerde bu bütün üzerinden Yugoslavya'nın muhatap alınması istenmiştir. Ancak Almanya bu süreçte başından itibaren Sloven ve Hırvatlar'ın bağımsızlığını desteklemiştir.¹³⁸

Alman siyasilerin ve Alman kamuoyunun bu konudaki tutumu, bu ısrarı ve Slovenya ile Hırvatistan'daki gelişmeleri gören AB'nin, II. Yugoslavya'nın devam etmesi noktasındaki siyasetinden geri adım atması sonucunu doğurmuştur. Dört maddeli bir şartnamenin kabul edilmesi durumu ortaya çıkmış ve 23 Aralık 1991 tarihine kadar ilgili komisyona sunan ülkelerin bağımsızlıklarının tanınacağı açıklanmıştır. AB'nin orta yolu bulma girişimine karşı Almanya, bir kez daha münferit davranış içerisine girmiş ve somut bir adım atarak AB'nin ilan etmiş olduğu tarihten önce, 23 Aralık 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını kabul etmiştir.¹³⁹ Yugoslavya'nın parçalanması sürecinde AB politikaları genel olarak AB üyesi ülkelerin ulusal politikalarıyla örtüşmemiştir. Almanya'nın başını çektiği ve İtalya'nın da destek verdiği grup sayesinde Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığı

¹³⁷ **ibid.**, s.38.

¹³⁸ AB, 7 Eylül 1991 tarihinde La Haye'de düzenlenen Yugoslavya Konferansı'nda Yugoslav Federasyonu'nu oluşturan kurucu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarının ilanının ardından kendi aralarındaki ilişkiyi yeniden kurmalarını ardından Hırvatistan'ın Krayina bölgesindeki Sırlara geniş bir özerklik verilmesini önermiş ancak teklif Miloseviç yönetimindeki Belgrad tarafından kabul öneri kabul edilmemiştir. AB kurucu cumhuriyet olarak kabul edilmedikleri için Kosova Arnavutlarından hiç kimseyi konferansa davet etmemiştir.

¹³⁹ **ibid.**, s. 39.

fikri kabul görmüştür. Ardından AB'de bu iki ülkenin bağımsızlığını tanımıştır. Daha ilginç Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarından on ay kadar önce ABD Dışişleri Bakanı James Baker'in Belgrad'a yaptığı bir ziyarette ABD'nin Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanımayacağını söylemesine rağmen Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık ilanlarından sadece üç ay sonra her iki ülkenin de ABD tarafından tanınması olmuştur. Yaşanan bu süreçte Almanya'nın öngördüğü şekilde Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıkları hem AB hem de ABD tarafından tanınırken Soğuk Savaş sonrası dönemde Almanya'nın bölge politikaları açısından Soğuk Savaş dönemine kıyasla daha baskın olacağının ilk işareti görülmüştür.

1999 yılında gerçekleştirilen Rambouillet Görüşmeleri'nde, AB üyesi ülkeler Yugoslavya'nın Sırbistan'da gerçekleştirdiği katliamları ve etnik temizliğe varan kanlı saldırıları durdurmasını istemiş ve Kosova'ya NATO Askerleri komutasında, AB'nin de içinde yer alacağı bir uluslararası gücün konuşlandırılmasını desteklemiştir. Miloseviç önderliğindeki Yugoslavya'nın bu önerileri reddetmesi üzerine bazı üye ülkelerin çekimser tutumlarına rağmen (Fransa, İtalya ve Yunanistan) AB, NATO'nun Müttefik Uyumu Operasyonu'nu sonuna kadar destekleyen bir tutum içerisinde olmuştur.

Balkan krizleri, AB'nin yeniden yapılanması açısından sonuçlar da doğurmuştur. Bosna ve özellikle de Kosova krizinden sonra AB'nin krizi önleme konusundaki politikalarının başarısızlığı bir daha ortaya çıkmış ve sadece ekonomik araçlarla bu sorunun çözülemeyeceği anlaşılmıştır.¹⁴⁰ Genel anlamda kriz yönetimi

¹⁴⁰ AB Belgrad yönetiminin Kosova'nın 1974 anayasası ile kazandığı hakları 1989 yılında iptal etmesini önleyemediği gibi 1991/1995 yılları arasında Bosna-Hersek'de yaşanan çatışmaları da

sorunları erkenden öngörebilmeyi ve uzun vadeli bir dış politikanın oluşturulmasını gerektirmektedir. Özellikle etnik çatışmaların getirdiği belirsizlik ve kriz ortamlarının aşılabilmesi için uzun vadeli stratejilerin oluşturulmuş olması ve birey olarak devletlerin değil ama tek vücut olarak AB'nin hareket yetisinin geliştirilmesi önemlidir. Kosova örneğinde görüldüğü kadarıyla AB, ne siyasi açıdan, ne de askeri açıdan kendi kıtası içinde gerçekleşen sorunları çözme yeteneğine tam anlamıyla sahip değildir. AB'nin bu konuda daha ciddi adımlar atması gereği ortaya çıkmış ve AB'nin güvenlik ve savunma alanlarında yeni politikalar belirleme süreci başlamıştır. Bu süreç sonunda Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ortaya çıkmıştır.¹⁴¹

AB'nin Balkanlara yönelik politikası, uzun bir bocalama döneminden sonra, Birliğin en başarılı dış politika aracı olan genişleme vaadi üzerine kurulmuştur. Bu vaat bazı Balkan ülkeleri için gerçekleşmiş, bazıları için somutlaşmıştır.¹⁴²

AB başlangıçta Kosova'nın bağımsızlığının lehine olacak açıklamalardan uzak durmuştur. Bu nedenle, Kosovalı Arnavutlar yakın geçmişe kadar AB'ye pek sıcak bakmamıştır. AB, Kosova sorununa bir itibar meselesi olarak yaklaşmıştır. Bosna krizinde kendi içerisinde bir bütünlük gösteremeyip, inisiyatifi ABD'ye kaptıran AB, Kosova konusunda ODGP¹⁴³ mekanizmasını çalıştırmak suretiyle durduramamıştır.

¹⁴¹ Başak Kale, "Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama?", **Balkan Diplomasisi**, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s. 308.

¹⁴² Özlem Terzi, "Avrupa Birliği'nin Balkanların Geleceğine Yönelik Vizyonu", **Avrasya Dosyası**, ASAM Yayınları, Cilt XIV, Sayı 1, Ankara, 2008, s. 374.

¹⁴³ Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası

sorunu çözüp, Rusya'yı Balkanlarda kendisiyle uyumlu bir politik çizgiye yaklaştırmak istemiştir. Dönemin Alman dışişleri bakanı Jocka Fischer bu konuda şunu söylemiştir:

“Aslına bakarsanız, Kosova'nın kaderi AB'ninkiyle iç içe geçmiş durumda. Güçlü ve istikrarlı bir Kosova, birleşik bir Avrupa gerektiriyor. AB kendi coğrafyasının ve çıkarlarının merkezindeki bir konu nedeniyle bölünürse, sınırları dışındaki konular hakkında bir dış politika aktörü olarak inanırlığı da dramatik biçimde azalır. Sadece birleşik bir AB, Rusya'yı Balkanlar üzerinde uyumlu bir politikaya dâhil edebilir.”¹⁴⁴

AB'nin Kosova özelinde yönetsel anlamdaki asıl müdahalesi ise 2008 yılında BM yönetimindeki Kosova'nın AB bünyesinde kurulan EULEX (Avrupa Birliği Misyonu) yönetimine geçmesi ile gerçekleşmiştir. Bu süreç hayli sancılı geçmiş, Kosova'nın BM çatısı altındaki UNMIK yönetiminden EULEX yönetimine geçmesi uluslararası kamuoyunun yakından izlediği bir süreç olmuştur.

AB içerisindeki üye ülkelerin genelde YSFC'nin dağılma sürecinde özelde ise Kosova Sorunu konusunda ki yaklaşımları farklı olmuştur. Ancak AB'nin Kosova politikasını etkileyen ve YSFC'nin dağılma sürecini hızlandıran ülkeler temelde

¹⁴⁴ Numan Baş, “Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 72'den “AB'nin Geleceği Kosova'ya Bağlı”, **Balkan Sentezi**, 2007.

İtalya ve Almanya olmuştur. İtalya ve Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını erken sayılacak bir dönemde tanımları Kosova'daki sorunu da hayli etkilemiş ve YSFC'nin dağılmasını hızlandırmıştır.

İtalya¹⁴⁵ Soğuk Savaş süresince Kosova Arnavutları ile olmasa da Arnavutluk ile yakın ilişkiler içerisine girmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası Arnavutluk'un sırasıyla Yugoslavya, Sovyetler Birliği ve Çin ile başlayan tek ülkeye sıkı sıkıya bağlanma amacını güden dönemde bile İtalya ile Arnavutluk arasındaki ilişkiler tam olarak kesintiye uğramamıştır. Arnavutluk'taki sosyalist dönemin sona ermesinin ardından İtalya, Arnavutluk'un Batı dünyası ile bütünleşmesi için öncü rolü oynamaya başlamıştır.¹⁴⁶

¹⁴⁵ İtalya'nın Arnavutlarla olan ilişkisi antikiteden bu yana devam eden bir ilişkidir. Antik dönemlerdeki Alba-Albanya isimli kentlerin hem İtalya'da hem de İllirya'da olması Arnavut Tosk kabilesine karşın İtalya'nın Toskana bölgesinin varlığı ve son olarak İlliryalı 8 adet Roma İmparatorunun varlığı İtalya ile Arnavutlar arasındaki ortak antik kökeni akla getirmektedir. İllirya'nın Roma İmparatorluğu tarafından işgali ve Osmanlı döneminde Osmanlı'nın bölgedeki egemenliğini kabul etmeyen kabilelerin İtalya'ya kaçması, Balkan Savaşları sonrasında Arnavutluk'un kurulmasında görülen İtalyan desteği, I. Dünya Savaşı'nda İtalya'nın Adriyatik kıyılarını işgal denemesi ve son olarak II. Dünya Savaşı döneminde bölgenin İtalya tarafından işgali Adriyatik'in iki yakasındaki tarihi ilişkilere dair elimizdeki başlıca verilerdir. Tüm bunların yanı sıra İtalya'nın ekonomik anlamdaki gücü bölgede yaşayan Arnavutlar için bir çekim merkezi haline gelmesine neden olmuştur. İtalya bu tarihi bağlar nedeniyle ve dinsel anlamda Katolik dininin hâkim olduğu bir ülke olarak Balkanlardaki Ortodoks ve Slav varlığıyla tarihsel olarak çatışan ve güç mücadelesine giren bir geçmişe sahiptir. İtalya bu özellikleriyle Arnavutlar üzerinde etkisi olan bir ülke olmuştur.

¹⁴⁶ Gürkan Akyol, "Balkan Politikasında Arnavutluk", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2007, s. 61.

İtalya 1991 yılını takip eden yıllarda da Arnavutluk'a en çok ekonomik yardım yapan ve kredi veren ülke olma konumunu korumuştur. Kosova sorununda ise geleneksel Arnavut politikasını devam ettirmiştir. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanıyan ve Kosova sorununda Sırp tarafından çok Arnavut tarafına destek verende yine aynı İtalya olmuştur. Bununla birlikte Kosova sorununda daha çok öne çıkan Vatikan olmuştur.¹⁴⁷

Vatikan geleneksel olarak liderliğini yaptığı Katolik dünyasının bir parçası olan Sloven ve Hırvat devletlerine yakın davranmış ve II. Yugoslavya'nın dağılması sürecinde uyguladığı politikalarla bunu göstermiştir. Hırvatlarla Sırlar arasında yaşanan çatışmalı dönemde Vatikan'ın kendisine bağlı finans kaynaklarını Hırvatlara

¹⁴⁷ Vatikan, 1914 yılında savaşın arifesinde Sırbistan'la imzaladığı Concordat'ın Yugoslavya için de geçerli olması yönünde Belgrad'ın bulunduğu girişimlere on yıldan fazla bir süre cevap vermeyi reddetmiştir. Ardından yapılan Concordat ise ifşa edildiği için Ortodoks din adamlarının tepkisi nedeniyle imzalanamamıştır. Vatikan'ın çok kültürlü Yugoslavya'yı yirmi yıl boyunca hiçe sayması, Katolik Ruhban sınıfının Hırvatistan'ı Ortodoks Sırlardan arındırmaya yönelik Ustaşa hareketine katılması için gerekli zemini hazırlamıştır. Gerçektende Ustaşa birlikleri ikinci dünya savaşında Ortodoks Sırlara karşı etnik temizlik başlattığında Katolik din adamlarının büyük desteğini kazanmıştır. Birçok bölgede işlenen cinayetlerde Katolik din adamları da kendilerini göstermişlerdir. Tito'nun Yugoslavya'sı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra tamamen farklı bir bağlamda, kendisini yeniden düşmanca bir Vatikan ve düşmanca bir Sovyet bloğu arasında bulmuştur. Doğu Bloku'nun çözümlenmesinden sonra Doğu'da oluşan boşluğa rağmen Yugoslavya, Batı'da hala güçlü düşmanlarla karşı karşıyaydı. Federal Alman Cumhuriyeti, Avrupa'nın Slovenya ve Hırvatistan'ın ayrılmasına yönelttiği itirazlara meydan okuduğunda, Avusturya'daki koalisyon hükümetinin sağ kanadı ve Vatikan'dan anında destek gelmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Johnstone, **Ahmakların Seferi**, s. 260-270.

açması ve bu kaynaklar sayesinde Hırvat savaşçılarının silahlandırılması da bu yakın duruşun bir sonucudur.

Temelde, İtalya ve Vatikan'ın Balkanlar için uyguladıkları politika Hırvatistan üzerinden yayılan çatışmaların Bosna'ya sıçramasını hızlandırmıştır. Kosova sorununda ise yine aynı iki aktör Sırp olmayan unsurları desteklemiştir. İtalya ve Vatikan ileride görüleceği gibi Almanya ile birlikte Sırp olmayan unsurların bağımsızlığını desteklemiş ancak çatışmaların durdurulmasında aynı derecede etkinlik gösterememişlerdir. II. Dünya savaşından sonra İtalya'ya kaçan Bali Kombetar üyelerinin UÇK ile olan ilişkileri ve İtalya'da yaşayan Arnavutların her alanda UÇK'ya destek olmaları ve finans sağlamaları ise geniş Arnavut diasporasının Kosova konusundaki hassasiyetlerini göstermiştir.¹⁴⁸

Vatikan, Kosova Sorunu'na duyarlı olsa da Kosova'nın bağımsızlığı konusunda Hırvatistan ve Slovenya olaylarındaki kadar aceleci davranmamıştır. 7 Ocak 2008 tarihinde Roma Katolik Kilisesi'nin Ruhani lideri Papa 16. Benediktus Kosova Devlet Başkanı Fatmir Seydiu'yu kabul etmiştir. Vatikan tarafından yapılan yazılı açıklamada, Papa 16. Benediktus'un Kosova'nın bağımsızlığı konusunda şu an itibarıyla sessiz kalmayı yeğlediği belirtilmiştir. Açıklamada; *“BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararınca yönetilen Sırbistan vilayetinin kurumsal yetkilisinin Papa tarafından kabulü, Kosova'nın hukuki statüsüne dair Vatikan'da tavır değişikliği anlamına gelmemektedir”* denilmiştir. Devamında ise Vatikan'ın Resmi tavrının uluslararası kamuoyuna ve sürecin işleyişine bağlı olmadığı

¹⁴⁸ Arnavutlar ekonomik nedenlerle daha çok ABD'ye ve İtalya'ya göç etmişlerdir. Arnavut nüfusunun %25'nin ABD'de yaşadığı onun ardından en çok Arnavut göçmenin İtalya'da yaşadığı kabul edilmektedir.

belirtilerek; “şiddet tehlikesinin bertaraf edilmesi ve Avrupa’nın istikrarının korunması için, güvenliğin sağlanması ve yeryüzünde herkesin hakkına saygı duyulması temennisi” dile getirilmiştir.¹⁴⁹

AB üyesi ülkeler içerisinde YSFC'nin dağılması ve Kosova Sorunu konusunda belki de en somut politikalar Almanya tarafından uygulanmıştır. Öyle ki Almanya'nın öngördüğü Balkan politikası önce AB'nin sonra da ABD'nin bölge için geliştirdiği politikaları önemli ölçüde etkilemiştir.¹⁵⁰

Soğuk savaş döneminden hemen sonra Sovyetler Birliği'nin yıkılması, iki

¹⁴⁹ <<http://www.tumgazeteler.com/?a=4257580>>, (08.08.2010).

¹⁵⁰ Almanlar, geçmişlerinde biri Avusturya-Macaristan diğeri Hitler Almanya’sı döneminde olmak üzere iki kere Sırbistan’ın başkentini bombalamış ve ülkeyi işgal etmiştir. Ancak her ikisinde de “Alman” cephesi savaşı kaybeden taraf olmuştur. İlkinde Avusturya-Macaristan imparatorluğu yıkılmış (1918), ikincisinde ise Hitler Almanya’sı bozguna uğramış ve Almanya fiilen ve resmen ikiye bölünmüştür. I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşları boyunca Almanlar ve Sırlar karşıt cephelerde yer almışlardır. Dolayısıyla her iki devlet geleneksel olarak birbirlerinin tersi politikalar uygulamışlar ve rakip kamplarda yer almışlardır. Bunda Sırların Slav kökenli olmaları ve bu nedenle de Rusya’nın Balkanlara nüfuz etmesinde bir basamak olarak algılanmaları da etkili olmuştur. Sırlar ise I. Dünya Savaşı ve öncesinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yayılmacı ve emperyalist politikalarını boşa çıkarmak adına “Büyük Sırbistan” adını verdikleri genişleme politikasını uygulamaya koymuşlardır. Bu politika Sırbistan’ı Avusturya-Macaristan’ın coğrafi, ticari ve askeri hegemonyasından kurtarmak adına Adriyatik’e kadar olan bölgeleri işgal etme ve Adriyatik kıyılarına sahip olamaya itmiştir. II. Dünya savaşında Hitler Almanya’sının önce Belgrad’ı havadan bombalaması ardından da ordularını yıldırım harekâtıyla ülkeye sokması üzerine, Sırlar geniş bir antifaşist cepheyle işgale karşı koymuşlardır. Aynı dönemde Arnavut milliyetçileri *Balli Kombetar*, Boşnaklar *Hançer* ve Hırvatlar ise *Ustaşa* adını verdikleri çeteler sayesinde İtalya ve Alman faşizmiyle işbirliğine girmişlerdir.

Almanya'nın resmen ve fiilen birleşmesi üzerine Alman devleti eski jeostratejik ve tarihi konumuna dönmüştür. Birleşmesinin üzerinden çok zaman geçmeyen Almanya, Yugoslavya krizinin 1990'larda patlak vermesiyle Avrupa'da elinde güç bulduran esas ülke olarak uluslararası sahnedeki yerini almıştır. Almanya'nın Batı Avrupalı ortaklarına Slovenya'yı ve Hırvatistan'ı bağımsız devletler olarak tanıyıp Yugoslavya'yı parçalamaları gerektiği yönünde başarılı bir şekilde baskı yapan kişi, Dışişleri Bakanı Hans- Dietrich Genscher olmuştur.¹⁵¹

Yugoslavya'da kriz başladığında Almanya bu krize karşı alacağı tavrı belirlemede zorlanmamıştır. Almanya için Belgrad hükümetinden ayrılmak isteyen tarafları destekler nitelikte bir politikayı benimsemiştir. Bu yöndeki ekonomik oluşumlar daha 1978 yılında hazırlanmıştır. Avrupa ile Balkanlar arasındaki ekonomik ve kültürel sınırı inşa edecek bu yapının adı Alp Adriyatik Çalışma Grubu (*Alpen-Adriya*) olmuştur. Avusturya'nın büyük kısmı, Kuzey İtalya'nın bazı kısımları ile Macaristan, Slovenya ve Hırvatistan¹⁵² bu gruba dâhil edilmiştir. *Alpen-Adria*, Sloven ve Hırvat politikacıları onların gerçek “Avrupalılar” olduklarına, müreffeh Batı'ya ait olduklarına ve “Barbar Balkanlar'a” kültürel ve hatta ırksal bakımdan üstün olduklarına inandırmakta önemli rol oynamıştır. Slovenya ve Hırvatistan'ın ayrılması 3 Temmuz 1991'de Kalagenfurt'ta düzenlediği genel kurulda bu iki Yugoslav Cumhuriyeti'nin “bağımsızlık hakkı”nı destekleme yönünde bir kararı benimseyen *Alpen-Adriya* tarafından açıkça teşvik edilmiştir.¹⁵³

Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarının bu şekilde tanınmasının

¹⁵¹ Johnstone, *Ahmakların Seferi*, s. 223.

¹⁵² *ibid.*, s. 239.

¹⁵³ *ibid.*, s. 239.

YSFC'nin bünyesindeki farklı bölgelerde çatışmalara yol açacağı BM Genel Sekreteri dahil olmak üzere bütün diplomatlarca ve bağımsız gözlemcilerce öngörülen bir durum olmuştur. Önceden görüşülmeden gerçekleştirilen ayrılıkların tanınması, sınırların dokunulmazlığı ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi kararının bir ihlali olmuştur. Buna rağmen Almanya, Avrupa Topluluğu'nun üye devletlerine Slovenya ile Hırvatistan'ı bağımsız devletler olarak tanıması yönünde baskı yapmıştır.¹⁵⁴ Nitekim Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarının ilanı ve ardından bu ülkelerin bağımsızlıklarının başta Almanya ve İtalya olmak üzere Avrupa Birliği üye ülkeleri tarafından tanınması üzerine önce Hırvatistan'da ardından ise Bosna-Hersek'de silahlı çatışmalar başlamıştır.

Almanya Kosova'da silahlı çatışmaların başlaması ve ardından Yugoslavya'ya karşı düzenlenen Müttefik Uyum operasyonunda da bölgeye karşı kayıtsız kalmadığını göstermiş ve soruna müdahil olmuştur. Yugoslavya'ya karşı gerçekleştirilen Müttefik Uyum operasyonuna katılan Almanya operasyonun ardından beş ayrı bölgeye ayrılan Kosova'da kendisine ayrılan bölgede konuşlanmış ve UNMIK bünyesinde görev almıştır. 1999-2008 dönemi sonrasında Kosova'nın bağımsızlığı söz konusu olduğunda Almanya kendisinden görüş isteyen UAD'na resmi görüşünü Kosova'nın bağımsızlığını kabul eden ancak emsal kabul edilmemesi gerektiğini belirten bir açıklama ile iletmiştir;

“Kosova emsal olamaz. Çünkü burada kendine has ve benzersiz bir durum vardır. Bu durumun ana unsurları şunlardır: Birincisi, nüfusun çoğunluğuna karşı uygulanan katliam ve yer değiştirme

¹⁵⁴ *ibid.*, s. 245.

politikasına varan muazzam ve sistematik bir baskı dönemi. İkincisi, Sırbistan'ın sürekli baskı uygulamasına ve self-determination demokratik hakkını inkâr etmesine karşın Priştina üzerinde iktidarını ve nüfuzunu muhafaza edemediği uzun bir dönem boyunca uluslararası toplumun BM şemsiyesi altında bölgedeki mevcudiyeti. Üçüncüsü, BM'nin önderliğinde yürütülen ve müzakereye dayanan bir çözüm elde etmek için uzlaşmanın tasavvur edilebilir bütün seçeneklerinin araştırıldığı müzakere sürecinin başarısız kalması. Bu durumda kalan tek çare bağımsız Kosova Devleti olmuştur. Kosova'nın bu çok özel şartlarının ışığında Kosova'nın bağımsızlığının istenilmeyen bir emsal olarak kullanılabileceği yolundaki endişeleri haklı bulmuyoruz.¹⁵⁵

f. Türkiye ve Kosova Sorunu

Türkiye'nin Kosova'yla olan ilişkisi hem tarihi hem de bölgesel ilişkilerden beslenmektedir. Tarihi olarak Osmanlı vakası, güncel olarak ise halen bölgede yaşayan on binlerce Türk'ün varlığı Türkiye'nin bölgeye olan ilgisini canlı tutmuştur. Ayrıca bir Balkan ülkesi olması bakımından da Türkiye aktif bir Balkan politikası

¹⁵⁵ [Tugay Uluçevik, "UAD'ın Kosova Hakkındaki Mütalaası" <http://www.turksam.org.tr/a2185.html#ftn20%23ftn20>](http://www.turksam.org.tr/a2185.html)'den<<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15710.pdf>,> International Court of Justice, CR 2009/26, Year 2009, Public Sitting, 02.12.2009, Verbatim Record, para. 39, s. 31, (10.09.2010).

uygulamak durumunda kalmıştır. Genel olarak Türkiye'nin Balkan politikaları Yunanistan'la rekabet üzerine kurulmuştur. Bu düzlemde Yunanistan daha çok AB ülkeleri ve AB'nin kendisiyle birlikte hareket ederken Türkiye bölgeye daha çok ABD'nin müttefiki olarak girmiştir. ABD ise bölgeye daha çok kriz dönemlerinde yönelmektedir. Bu durum Türkiye'nin Balkanlarda yaşanan kriz dönemlerinde bölgede aktif bir ülke olmasına, buna karşılık krizlerin çözüldüğü ve hayatın normalleştiği dönemlerde ise etkisinin azalmasına neden olmuştur.

1990'larda ortaya atılan ve 1997'de dönemin başbakanı Mesut Yılmaz'ın Washington gezisinde beş alanda işbirliği olarak tanımlanan “stratejik ortaklık” kavramının da bu bağlamda düşünülmesi gerekmektedir. Uzgel'e göre, söz konusu dönemde Türkiye ile ABD'nin Balkan politikası bir ortaklık özelliği taşımaktadır. Söz konusu ortaklığın askeri ve stratejik konulardan ekonomik konulara kadar genişlediği görülmüştür.¹⁵⁶

Söz konusu ortaklık siyasetten askeri-stratejik alana ve Türk insanının günlük hayatından ekonomiye kadar birçok alanda karşılık bulmuştur. Bununla birlikte Kosova özelinde Türkiye, Bosna savaşındaki kadar aktif davranmamıştır bunda iki savaşın kendisine has özellikleri ayırt edici rol oynamıştır. Dönemin Devlet Başkanı Özal 18 Şubat 1993'te Bosna mitinginde yaptığı konuşmada bir bölgesel gücün doğuşunu gördüğünü söylemiştir.¹⁵⁷ Dolayısıyla, söz konusu hegemonik-bölgesel söylem, Özal, yakın çevresi, iş dünyası, bürokrasi açısından farklı çıkış noktalarından aynı yere varan bir fırsatlar dünyası olarak algılanmıştır. Türkiye'deki

¹⁵⁶ Uzgel,“Türkiye ve Balkanlar: Bölgesel Güç Yanılsamasının Sonu” **Beş Deniz Havzasında**

Türkiye, s. 224.

¹⁵⁷ **ibid.**, s. 225.

her kesim bundan bir şekilde yararlanma yollarını aramaya başlamıştır. ABD'nin bu genel nitelikli projesi belli bir dönem için Türk dış politikasında bir siyaset rehberine dönüşmüştür. Türkiye'nin söz konusu politikası ABD merkezli bir açılım olarak algılanmakla birlikte, ABD'nin küresel ölçekteki hedeflerini belirlerken bundan elden geldiğince yararlanma dürtüsüyle hareket edilmiştir. Türkiye'deki gerek sağ merkezli siyasi ve sivil kesim, gerek TÜSİAD merkezli iş dünyası, gerekse sivil-askeri bürokrasi kendi aralarındaki bir tür örtük oйдаşmayla hareket edip, izlenen politikanın genel özelliklerini, küçük yakınmalar dışında sorgulamaktan kaçınmışlardır. Bu durum Soğuk Savaş dönemindeki iş birliğinin Soğuk Savaş sonrası döneme ve yeni alanlara genişletilmesine imkan vermiştir¹⁵⁸

Güvenlik ve strateji odaklı Dışişleri Bakanlığı ve Silahlı Kuvvetler içinse Balkanlardan Orta Asya'ya dek uzanan bir alanda etkinlik sağlama olanağının ortaya çıkması çok cazip görünmüştür. Balkanlar zaten gerek Yunanistan'la rekabet ve “sıfır toplamlı oyun” anlayışına dayalı politika, gerekse Türkiye'nin savunmasında bir ön hat/cephe olarak görüldüğü için, buradaki bir siyasi/askeri etkinlik, yeni oluşan güç boşluğunun doldurulması açısından Türkiye açısından bulunmaz fırsatlar sağlamıştır. Uzgel'e göre bu politika ile Arnavutluk ve Kosova'daki Arnavutlar, Boşnaklar, Makedonya ile kurulacak yakın işbirliği ve geliştirilecek askeri/siyasal ilişkiler aracılığıyla Yunanistan çevrelenecek, Balkanlarda Müslüman/Türklerin fiziken varlıklarının devamı garanti altına alınacak, Rusya, Yunanistan, Sırbistan eksenine karşı bir denge oluşturulacaktır.¹⁵⁹

¹⁵⁸ **ibid.**, s. 225.

¹⁵⁹ **ibid.**, s. 227.

İş dünyası açısından ise yine aynı geniş bölge içinde, Rusya da dahil olmak üzere, geniş çaplı ticaret, yatırım, yüklenim fırsatları ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan, bu yeni etki alanı politikası hem küçük ve orta ölçekli, hem de İstanbul merkezli iş dünyasının da desteğini almıştır.¹⁶⁰

Ancak 1998 yılına gelindiğinde Kosova'da yaşanan çatışmalarda Türkiye ikircikli bir politika izlemek zorunda kalmıştır. Her şeyden önce Özal döneminde başlayan “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne” politikasını besleyecek ekonomik gücün Türkiye’de olmadığı anlaşılmıştır. Örneğin 1997 yılında Arnavutlukta yaşanan Banker krizinde ve sonrasında gelen ekonomik çöküş döneminde Türkiye Arnavutluk'a neredeyse hiçbir ekonomik katkıda bulunamamıştır.¹⁶¹

Bununla birlikte Kosova'daki faal Arnavut milliyetçiliği Sırlara karşı ayrılıkçı bir politika yürütürken bölgede yaşayan diğer etnik unsurlara da farklı boyutlarda baskı uygulamıştır. Bu gruplardan Çerkeslerin tamamına yakını bölgeden göç ederken Romlar, Haşkalılar ve Mısırlılarda belli oranda ya göç etmiş ya da geçici olarak başka bölgelere yerleşmişlerdir. Yine sayıları 100 binden fazla Sırp Kosova'dan ayrılmıştır.

Türk kamuoyunda Arnavutlara yönelik bir sempati ve Bosna'daki gelişmeler yüzünden Sırlara karşı bir öfke yaygın olmasına rağmen, Kosova'da sayıları giderek azalan Türk azınlığa karşı Arnavut çoğunluk tarafından bir baskı ve asimilasyon politikası izlenmiştir. Kosova'yı etnik olarak homojenleştirme politikasının bir parçası olarak, aynı dine mensup Türklere yönelik, Türkçenin kullanılmasının fiilen

¹⁶⁰ *ibid.*, s. 227.

¹⁶¹ *ibid.*, s. 231.

önlenmesi gibi baskılar 1980'lerden beri sürmüştür. Bu noktada ironik olan Belgrad yönetiminin Kosova'daki güç dengesini korumak kaygısıyla Türklere daha yakın bir politika izlemesi olmuştur.¹⁶²

Siyasal olarak Türkiye'nin Balkanlardaki etkinliğinin neredeyse barometresi olarak görülebilecek olan Kosova ve Makedonya'daki Türk azınlığın konumu ilginç bir gelişim göstermiştir. Kosova'daki Türklerin durumuyla ilgili temel paradoks, Türkiye'nin Kosova sorununda Arnavutları desteklemesine rağmen, buradaki Arnavutların Türkleri asimilasyona tabi tutmaya çalışmaları, genelde kendileri de anladıkları ve Türkiye'den yayın yapan televizyon kanallarını izledikleri ve Türk popuna/arabeskine meraklı oldukları halde, Türkçe konuşulmasını engellemeye çalışmaları olmuştur. Dahası, Türkiye 1999'da Yugoslavya'nın bombalanmasına katılırken ve Arnavut mültecileri kabul ederken, saldırı sonrası Kosova'da BM denetiminde kurulan yeni düzende Türk azınlığın haklarının da geriye gidiş söz konusu olmuştur. Örneğin, Kosova'da, bir önceki dönemin aksine Türkçe resmi dil olmaktan çıkarılırken, seçim pusulaları ve diğer resmi belgelerde Türkçe yer almamıştır.¹⁶³

Türkiye açısından Kosova Türklerinin durumu bir paradoks olarak görülse de esasen geç uluslaşan ve ulus devletlerini geç kuran bölgelerde sert ve hızlı asimilasyon süreci her zaman işletilmiştir. Kosova Arnavutlarının bölgede yaşayan Türklere dilsel anlamda baskı uygulaması uluslaşma eylemlerinin Balkanlar genelindeki işleyişine uygun olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla Balkan ülkeleri için,

¹⁶² **ibid.**, s. 232.

¹⁶³ **ibid.**, s. 251.

kendi ulus devletini kurduktan sonra yapılacak ilk eylem bu devleti homojenleştirmek olmuştur. Bu konuda tüm Balkan ülkeleri benzer şekilde eylemlere girişmişlerdir. Arnavutları ayıran husus ise Kosova'da kendi devletlerini çok geç kurabilmiş olmalarıdır. Diğer bir konu ise etnik değerlerin korunmaya başlandığı bir yüzyılda Arnavutların Avrupa'nın yakınında bir coğrafyada asimilasyon politikası uygulamaları olmuştur. Ancak bunda AB'nin apriori bir şekilde Türkçeyi Avrupalı bir dil olarak görmemesi de etkili olmuştur. Bu nedenle UNMIK yönetimindeki Kosova'da Türkçenin geriletilip resmi dil iken mahalli dil olarak işletilmesi anlamlıdır.

Türkiye, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü ilkesini savunurken NATO'nun bir üyesi olarak ittifakın Yugoslavya'ya yönelik hava harekâtında da Türk birlikleri etkin bir rol oynamıştır. Türkiye, NATO'nun Kosova'ya düzenlediği müdahaleyi en aktif olarak destekleyen ülkeler arasında yer almıştır. Ankara bu çerçevede İtalya'daki Ghedi Üssü'nde bulunan 17 F-16 savaş uçağını NATO'nun kullanımına vermiş, ardından Brüksel'den gelen istek üzerine Çorlu, Bandırma ve Balıkesir üslerini NATO uçaklarına açmıştır. Bu politikanın gerisinde Türkiye'nin dış politika hedeflerinin etkili olduğu söylenebilir.¹⁶⁴

Türkiye, 1999'daki NATO müdahalesini takiben, uluslararası topluma siyasi ve askeri desteğini vermekle birlikte, Kosova'da yaşanan sürece ilişkin kaygılarını da zaman zaman dile getirmiştir. Türk dış politikası açısından önemli konulardan bir

¹⁶⁴ Muharrem Gürsoy, "Kosova'nın Balkanlar'daki Jeostratejik ve Jeopolitik Konumu ve Kosova'daki Türk Varlığının İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, 2008.

tanesi, Kosova'da bulunan Türk azınlığın statüsü meselesi olmuştur. NATO müdahalesini takiben oluşturulan BM protektorası altında, Türk azınlık kazanılmış haklarından bazılarını, özellikle kurucu unsur olma niteliğini korumakta oldukça zorlanmıştır. Çünkü NATO müdahalesi, bölgesel aktörlerin taleplerinin göz ardı edilmesine ve küresel aktörlerin bölgede daha etkin olmalarına imkân sağlamıştır.¹⁶⁵

Türkiye'nin Yugoslavya'ya yapılan Müttefik Uyumu operasyonuna aktif bir şekilde katılmıştır. Kosova'nın bağımsızlık sürecinde Sırp tarafı sorunu BM'ye götürmüş BM ise konuyu Uluslararası Adalet Divanı'na taşımıştır. Bu süreç içerisinde Türkiye'den de resmi görüşü istenmiştir. Ancak Türkiye Kosova'nın bağımsızlığı ile ilgili olarak kendi resmi görüşünü Uluslararası Adalet Divanı'na bildirmemiştir.

¹⁶⁵ Mustafa Türkeş, "Türkiye'nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim", **Avrasya Dosyası**, ASAM Yayınları, Cilt XIV, Sayı 1, Ankara, 2008, s. 278.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİ

A. Uluslararası Müdahale Süreci

1. Rambouillet Görüşmeleri ve NATO Operasyonu (Allied Harmony)

Kosova'daki gelişmelere uluslararası yanıt başından itibaren etnik Arnavut nüfusa yönelik Sırp saldırganlığını önlemeye yönelik olmuştur. Bunda uluslararası kamuoyunun özellikle Avrupa Birliği ve ABD'nin Bosna'da yaşanan insanlık dramına yeterli müdahaleyi zamanında yapamaması ve yüz binlerce kişinin öldürülmesi de etkili olmuştur. Batı kamuoyu aynı durumun Kosova'da tekrarlanmaması için başından itibaren silah kullanma tehdidini açıkça dile getirmiştir. Yugoslavya'ya ambargo uygulanacağı tehdidi ile başlayan uluslararası müdahale girişimini Uluslararası Temas Grubu'nun (*International Contact Group*) arabuluculuk girişimleri, daha sonra NATO'nun güç kullanımı tehdidi altında Miloseviç ile yapılan ikili görüşmeler ve yine aynı tehdit altında yapılan Rambouillet görüşmeleri izlemiştir.¹⁶⁶

Ancak, Arnavutlar ile Sırlar arasındaki düşmanlığın ve güvensizliğin ileri boyutlara varmış olması, söz konusu girişimlerden bir sonuç alınmasını neredeyse

¹⁶⁶ Johnstone, *Ahmakların Seferi*, s. 261.

imkânsız hale getirmiştir. Bu durum, bölgedeki gelişmelerin dramatik boyutlara ulaşması ile birlikte uluslararası toplumu ya askeri bir müdahalede bulunmak, ya da bölgedeki gelişmelere göz yummak seçenekleri ile karşı karşıya bırakmıştır.¹⁶⁷

Şubat 1999'da yapılan, ancak fiyasko ile sonuçlanan Rambouillet görüşmeleri Arnavut-Sırp düşmanlığının ve güvensizliğinin ne kadar ileri boyutlara varmış olduğunu ve bu durumun nasıl NATO'nun bombardımanı ile sonuçlanacak fiili bir çözüme yol açtığını göstermesi açısından önemli olmuştur. Her şeyden önce UÇK liderlerinin ağırlıkta olduğu Arnavut taraflar ile Sırp taraflar görüşme masasında yüz yüze oturmaktan kaçınmışlardır. Taraflara sunulan ilk antlaşma metnini her iki tarafta imzalamamıştır. Yugoslav askeri birliklerinin Kosova'dan geri çekilmesini ve NATO barış gücünün bölgeye yerleşmesini hedefleyen bu anlaşma, Yugoslavya'nın teknik olarak Kosova'daki egemenliğine son vermemiştir. Bundan dolayı bu anlaşma metni Arnavutların beklentilerini karşılamamıştır. Taraflara sunulan ikinci anlaşma metninde ise, Kosova'da üç yıllık bir geçiş dönemi sonrası bağımsızlık için referandum şartı getirilmiştir. Bu haliyle anlaşma Arnavut taraflarca onaylanırken, Sırp tarafı imzalamamakta direnmiştir. NATO güçleri, Sırp tarafının bu tutumunu uluslararası kuvvet kullanımı için yeterli bir gerekçe olarak görmüş ve 24 Mart 1999 tarihinde Yugoslavya'ya yönelik hava saldırısını başlatmıştır.¹⁶⁸

Rambouillet Şatosu'nda yapılan görüşmelerde, Yugoslavya ile UÇK aynı düzeyde kabul görmüşlerdir. Hazırlanan anlaşma metninin seksene yakın maddesi

¹⁶⁷ Bozboru, "Kosova'da Uluslararası Yönetimin Kurulması ve Yeni Belirsizlikler", **Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt XI, Sayı 2, Ankara, 2005, s. 282–316.

¹⁶⁸ **ibid.**, s. 286.

Kosova'yı değil, doğrudan doğruya Yugoslavya'yı ilgilendirmektedir. Anlaşmadaki ek B maddesi, NATO'nun Karadağ dâhil Sırbistan'da ne gibi haklara sahip olduğunu karara bağlamaktadır. Bunların arasındaki ek B nokta 8, tüm NATO donanımının, araçlarının, gemilerinin, uçaklarının ve personelinin Yugoslavya'nın her köşesinde ülkenin tüm olanaklarından yararlanmasını karara bağlamıştır. Nokta 2'de ülkenin tüm yollarının, demiryollarının, limanlarının, havaalanlarının hiçbir ödeme yapılmaksızın NATO tarafından kullanılabilceği yazılmıştır. Nokta 15'de, Yugoslavya'nın tüm iletişim ve haberleşme araçlarının NATO tarafından karşılıksız kullanılabilceği ve kontrol edileceği kaydedilmiştir. Söz konusu kontrole ülkedeki tüm radyo yayınları da dâhil edilmiştir.¹⁶⁹ Anlaşma taslağı ayrıca üç yıl içinde tarafların Kosova'nın nihai statüsünü görüşmek üzere yeniden bir araya gelmesini önermiştir.¹⁷⁰

Görüşmeler sonucunda Arnavut tarafı antlaşmayı imzalarken Belgrad hükümeti metne imza atmadan masadan çekilmiş bunun üzerine "Müttefik Uyumu" adlı hava operasyonuna başlanmıştır.

2. Operasyonun Sonuçları

Uluslararası hukuk açısından yasallığı tartışmalı olan NATO hava saldırısı yetmiş sekiz gün sürmüş ve bu sürenin sonunda Yugoslavya, Rusya'nın araya girmesi

¹⁶⁹ Yusuf Küpeli, **Tarihin İzinde Balkanlar ve ABD**, Öncü Kitap, Ankara, 2000, s.112.

¹⁷⁰ Daha geniş bilgi için bkz.<http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html>, (02.05.2009).

ile G-8 ülkelerinin sunduğu barış planını 3 Haziran 1999'da imzalamıştır.¹⁷¹ Kosova sorunu nedeniyle NATO'nun Yugoslavya'ya müdahalesi, sadece siyasal ve insani açıdan değil, uluslararası hukuk açısından da tartışılması ve açıklığa kavuşturulması gereken bir dizi sorunu gündeme getirmiştir. Kosova'daki gelişmelerin göz ardı edilemeyecek bir "insani felaket" oluşturması ya da dünya politikası açısından can alıcı önemde olması, gerek dünyada gerekse ülkemizde kimi çevrelerde, sorunun uluslararası hukuk açısından tartışılmasının fazla anlamlı olmadığı kanısını yaratmıştır.¹⁷² Kosova Sorunu'nun başlangıç tarihi olarak hangi dönem ele alınırsa alınsın, sorun 1998'e kadar uluslararası hukuk açısından bir iç sorundur. Bunun anlamı şudur: Uluslararası hukukun mevcut kuralları çerçevesinde, Kosova, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin bir parçasıdır. Yugoslavya, bu toprak parçası üzerinde egemenliğine bağlı ve uluslararası hukukun kendisine tanıdığı yetkileri kullanabilir. Dolayısıyla, 1974 Anayasasıyla özerklik verilen Kosova'nın özerkliğinin 1989'da kaldırılmış olması Yugoslavya'nın yetkileri dâhilinde olduğu gibi, bundan sonra yaşanan gelişmeler de bir iç sorun niteliği taşımaktadır.¹⁷³ Kut, konuya dair farklı görüşler ileri sürmektedir. Kut'a göre "Batı"lı güçlerin Kosova'ya NATO aracılığıyla müdahalesinin en büyük tetikleyicisinin Bosna'da yaşanan soykırıma varan "Bosna Trajedisi" olduğunu belirtmiş: "İzledikleri yanlış politikalar nedeniyle Bosna felaketinde sorumlukları bulunan kimi Batılı ülkelerin şimdi Kosova sorunu karşısında izledikleri politikalar, Kosova'nın Bosna-sonrası dönemde neredeyse bir vicdan aklama aracı olarak değerlendirildiğini düşündürmektedir" saptamasını

¹⁷¹ *ibid.*, s. 288.

¹⁷² *ibid.*, s. 290.

yapmıştır.¹⁷⁴

Kut, Batı'nın Kosova üzerine yürüttüğü politikaları açıkça “çelişkili” bulmaktadır. Kut'a göre “Batı, eski Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetleri bağımsız devletler olarak tanıyarak, Yugoslavya Federasyonu'nun dağılmasını meşrulaştırmış, ama dağılmasına katkıda bulunduğu eski Yugoslavya'daki çatışmaları uzun süre “Yugoslavya içi çatışmalar” olarak görmekte ısrar ederek, uluslararası askeri müdahaleye başvurmamıştır”.¹⁷⁵ Müdahalenin bu kadar gecikmesinde birçok etkenin neden oluşunu belirten Kut, bu bağlamda konuyu AB ve ABD'nin uluslararası ilişkilerdeki konumlarına ve kendi iç işleyişlerine bağlamıştır.¹⁷⁶

Batı'nın homojen bir bütün olmadığını görmek ve Batı'nın içinde, öncelikle ABD ve AB'yi birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü bu iki güç odağının dünyadaki konumları, bölgeyle ilişkileri, sorunlar karşısındaki temel aygıtları, hareket noktaları ve dolayısıyla da izledikleri politikalar birbirinden farklıdır. Bu tespit, eski Yugoslavya kaynaklı sorunlar için özellikle geçerlidir. ABD, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası ve bölgesel sorunlara ciddi ve olumlu müdahale yeteneği olan tek küresel güçtür. Eski Yugoslavya topraklarında yaşanan savaş ve iç savaşlar ancak ABD müdahalesiyle sona erdirebilmiştir. Aynı durum, Kosova'daki çatışmalar ve Kosova sorunu içinde geçerli olmuştur.¹⁷⁷

¹⁷³ Kut, **Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik**, s. 181.

¹⁷⁴ **ibid.**, s. 181.

¹⁷⁵ **ibid.**, s. 183.

¹⁷⁶ **ibid.**, s. 183.

¹⁷⁷ Bozboru, “Kosova'da Uluslararası Yönetimin Kurulması ve Yeni Belirsizlikler”, **Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, s. 289.

1990'larda uluslararası sistemde merkezi rol edinme çabası içindeki AB, Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar'da sorunları tek başına çözmeye kalkıştığı durumlarda olumlu bir etkinlik gösterememiştir, ancak AB'nin karar ve politikalarıyla olumsuz etkilediği sorunların sayısı hiç de az değildir. AB homojen bir bütün değildir, çünkü bir bölgesel uyum hareketi olarak AB, bugün hala kendi bütünleşmesini tamamlamış değildir. Yugoslavya'nın dağılması ve Bosna-Hersek sorunu, AB'nin kendi güvenlik ve ortak dış politikasını geliştirme süreciyle eşanlı olarak ortaya çıkmıştır. Ama sınıfta kaldığı bu sınavlar vesilesiyle AB, kendi kurumsal gelişmesini de sınırlarının farkına varmıştır. 1998'de Kosova sorunu karşısında geliştirilen daha ortak tavır ise, hem ilkesel açıdan hem de örgütün kurumsal gelişimi açısından, AB'nin Bosna fiyaskosundan ders aldığını düşündürmüştür.¹⁷⁸

Ayrıca, AB homojen bir bütün değildir, çünkü AB üyeleri, hala ulusal çıkar temelinde hareket eden ulus-devletlerdir. AB üyeleri, bir birlerine, diğerlerine ve AB'ye karşı kendi ulusal çıkarlarını özenle korumaya çalışmakta ve örgüt bu nedenle ortak dış politika geliştirmekte zorlanmaktadır. Eski Yugoslavya bu durumun en açık sergilendiği alan olmuştur.¹⁷⁹ Sonuçta ABD'nin ön aldığı bir işleyişte NATO Yugoslavya'yı bombalamış ve Kosova'nın ikinci bir Bosna olması önlenmiştir. İlginç olan nokta ise Belgrad'ı bombalayan NATO daha çok ABD'nin belirleyiciliğinde hareket etmiş, ancak bombardımanın ardından Kosova ve Sırbistan için öngörülen

¹⁷⁸ Kut, **Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik**, s. 183.

¹⁷⁹ **ibid.**,s. 183.

bütün iyileştirmeler AB tarafından yürütülmüştür.¹⁸⁰

Uluslararası hukuk açısından yasallığı tartışmalı olan NATO hava saldırısı yetmiş sekiz gün sürmüş ve bu sürenin sonunda Yugoslavya, Rusya'nın araya girmesi ile G-8 ülkelerinin sunduğu barış planını 3 Haziran 1999'da imzalamıştır. Bu anlaşmada, Rambouillet'de Arnavut tarafın imzaladığı anlaşmada yer alan üç yıllık geçiş dönemi sonrasında bağımsızlık için referandum şartı yer almamıştır. Bu durum Sırp tarafından önemli bir zafer olarak yorumlanmıştır.¹⁸¹

UÇK hava operasyonu esnasında iki önemli işlevi yerine getirmiştir. İlki bombalanacak bölgeler konusunda sağlıklı istihbarat elde edilmesi, ikincisi ise yerlerinden olan Arnavutların ülke içinde ya da ülke dışına doğru yer değiştirmelerinde onlara yardımcı olunması olmuş ve sivil kayıpların artması engellenmiştir.

Bombalama başladığında dünyanın dikkati, komşu ülkeler Arnavutluk ve Makedonya'ya kaçan Arnavut mültecilerin akınına odaklanmıştır. NATO saldırısı küçük Kosova eyaletini; gelişmiş ABD silahlarının, Cruise füzelerinin, lazer kontrollü bombaların, salkım bombalarının, zayıflatılmış uranyum patlayıcılarının deneme sahasına çevirmiştir.¹⁸²

Zbigniew Brzezinski, bombardımanın temel amacının “NATO'nun güvenilirliğini korumak” olduğunu açıklamıştır.¹⁸³ Bombardıman'dan bir ay sonra

¹⁸⁰ Bozbora, “Kosova'da Uluslararası Yönetimin Kurulması ve Yeni Belirsizlikler”, **Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, s. 289.

¹⁸¹ Johnstone, **Ahmakların Seferi**, s. 333.

¹⁸² **ibid.**, s. 333.

¹⁸³ **ibid.**, s. 333.

ABD'li Senatör Joe Lieberman şu açıklamalarda bulunmuştur:

*“Öyle umuyorum ki, hava saldırısı, Miloseviç'i ordularını Kosova'dan çekmeye ikna edecek, halkının yaşamını öyle bir alt üst edecek ki insanlar ayaklanacak ve onu devirecekler.”*¹⁸⁴

Bombardıman'dan iki ay sonra Lieberman'a NATO'nun Sırpların günlük yaşamını perişan etmeye mi çalıştığı sorulduğunda Lieberman şu yanıtı vermiştir:

*“Evet öyle, yani son birkaç aydır yaptığımız şey bu. Sadece askeri hedefleri vurmuyoruz, yoksa niye su kaynaklarını keselim ve enerji santrallerini devre dışı bırakalım- ışıkları söndürelim? Hava saldırısı sayesinde Sırp halkının azmini kırmaya çalışıyoruz, böylece onlarda liderlerini, azminden vazgeçmeye ve ordularını Kosova'dan çıkarmaya zorlayacaklar.”*¹⁸⁵

09 Haziran 1999 tarihinde Miloşeviç'in barış planını imzalamayı kabul etmesiyle, daha önce Sırpların imzalamadığı Rambouillet görüşmelerindeki barış planının tamamı geçerli kabul edilmiştir. Anlaşmayla Kosova'da şiddet ve baskıya derhal son verilecek, bölgede bulunan Sırp askeri ve polisi geri çekilecektir. Bölgede BM Güvenlik Konseyi tarafından tayin edilecek sivil ve askerî bir milletlerarası barış gücü konuşlandırılacak, Kosova'da BM Güvenlik Konseyi'nin kararını takiben normal hayata geçişi sağlayacak bir sivil yönetim kurulacaktır. Harekât sırasında

¹⁸⁴ **ibid.**, s. 334.

¹⁸⁵ **ibid.**, s. 335.

yerlerinden ayrılan mültecilerin güvenli bir şekilde yerlerine dönmeleri sağlanacak, Kosova'da Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması şartıyla özerk bir yönetimin oluşturulması için çalışmalara başlanacaktır. Üç yıllık bir geçiş süreci boyunca Kosova 1244 sayılı BMGK kararıyla Yugoslavya'nın bir parçası gibi görülmeye devam edecek, ancak Yugoslavya ile hemen hemen hiçbir bağlantısı kalmayacaktır.¹⁸⁶ Savaşın sona ermesini, Sırp silahlı kuvvetlerinin Kosova'dan geri çekilmesi ve yerine NATO'nun Kosova Gücü KFOR'un (*Kosovo Force*) geçmesi izlemiştir. KFOR'u takiben, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı gereğince, Kosova'nın geçici BM yönetimi UNMIK (*United Administration*

¹⁸⁶ BM 1244 sayılı kararının temel prensipleri şöyledir;

-Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin Kosova'daki şiddete son vermesi ve bölgedeki tüm askerlerini ve polis gücünü geri çekmesi,

-Çekilmeden sonra, üzerinde anlaşmaya varılacak sayıda Yugoslav ve Sırp asker ve polis gücünün Kosova'ya geri dönmesinin sağlanması,

- Tüm Kosova halkı için güvenliğin ve barışın sağlanması,

- Ülkede insan haklarının geliştirilmesi,

- Sosyal ve ekonomik yapılanmanın sağlanması,

- Seçimlerin yapılması,

- Tüm mültecilerin Kosova'ya güvenli bir biçimde geri dönmelerinin sağlanması için uluslararası toplumun desteği ile sivil bir yönetimin (ilk etapta on iki ay için ve Güvenlik Konseyi aksine karar alana kadar devam etmek üzere) oluşturulması,

- Bu yönetimin denetlenmesi için BM Genel Sekreteri tarafından "Özel Temsilci" nin atanması

- NATO liderliğindeki uluslararası Barış Gücü'nün (KFOR) Kosova'da konuşlandırılması.

BM Güvenlik Konseyi 1244 sayılı karar için bkz.

<<http://www.un.org/french/peace/kosova/res/1244pdf>>, (20.04.2010).

Mission in Kosovo) Kosova'daki misyonuna başlamıştır. Kosova açısından değerlendirildiğinde UNHCR (*Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği*) verilerine göre, 1999'daki savaşta yaklaşık 900 bin Kosovalı Arnavut; Arnavutluk, Makedonya ve Karadağ'a göçe zorlanmıştır. Sırbistan açısından değerlendirildiğinde ise, can kaybı dışında, NATO müdahalesi Sırbistan ekonomisinin atardamarlarını %90 yok etmiş, askeri kapasitelerini zayıflatmış yani sonuç olarak milyarlarca dolarlık zarar vermiştir.¹⁸⁷

Kosova'da uluslararası yönetimin kurulması Arnavut ve Sırp taraflar arasında tamamen zıt beklentiler yaratmıştır. Arnavutlar bunu Kosova'nın bağımsızlığına giden sürecin başlangıcı olarak görürken, Sırp'lar tam tersini düşünmüşlerdir. Taraflar arasında farklı beklentilerin doğmasına yol açan temel neden ise BMGK'nın "Kosova'da uluslararası askeri ve sivil mevcudiyetinin tesisini öngören 1244 sayılı kararının, kendi içinde çelişir bir ifadeye yer vermiş olmasıdır. Bu kararda, Kosova'da siyasi bir çerçeve oluşturulurken hem Rambouillet Uzlaşması'nın tamamının, hem de YFC'nin toprak bütünlüğü ilkesinin dikkate alınması ilkesi benimsenmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Erhan Türbedar, "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Muhtemel Etkileri", **Stratejik Analiz Dergisi**, ASAM Yayınları, Sayı 95, 2008, s. 23.

¹⁸⁸ Nuray Bozbora, "Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu, Gelişimi ve Günümüze Etkileri", **Avrasya Dosyası**, ASAM Yayınları, Ankara, 2008, s.143.

B. Uluslararası Misyonlar ve Bağımsızlık Süreci

1. BM ve UNMIK

Kosova Sorunu'na uluslararası kamuoyu askeri operasyon sürecinde ve sonrasında üç ana bileşeniyle müdahalede bulunmuştur. Askeri anlamda ABD'nin ağırlıklı olarak örgütlediği NATO (ve daha çok NATO ağırlıklı ülkelerin oluşturduğu KFOR), ekonomik anlamda AB ve yönetsel anlamda ise BM'in 1244 sayılı konuyla ilgili kararına atfen oluşturulan UNMIK¹⁸⁹ sorunun çözümünde başat aktörler olmuştur. Yugoslavya'ya düzenlenen hava operasyonunda BM'in konuyla ilgili hiçbir kararına atif yapılmaması ve BM'in bir anlamda saf dışı edilmesine rağmen operasyon sonrasında BM'in 1244 sayılı kararı ile soruna yeniden aktif olarak müdahil olduğu ve pozisyonunun değiştiği görülmüştür.¹⁹⁰

Kosova'nın Haziran 1999 yılında Birleşmiş Milletler yönetimi altına girmesine kadar geçen süreçte Kosova içinde yaşanan önemli gelişmelerden biri, Kosova Demokratik Ligi başkanı İbrahim Rugova'nın liderliğinde gelişen pasif direniş hareketi olmuştur. İlimli bir çizgiyi temsil eden bu hareketin temel hedefi, mücadelenin siyasi ve hukuki bir zeminde sürdürülmesi ve uluslararası toplumun

¹⁸⁹ BM Güvenlik Konseyi'nin 10 Haziran 1999 tarihinde 4011. oturumunda almış olduğu 1244 sayılı kararı ile BM gözetiminde Kosova'da “etkili uluslararası sivil ve güvenlik varlığının” konuşlandırılması amacını gütmektedir.

¹⁹⁰ BM'in 1244 sayılı kararı ile Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü kabul edilmiş olsa da Yugoslav askeri birliklerinin bölgeyi boşaltmaları ve yerine NATO'ya bağlı askeri birliklerin konuşlandırılması Kosova'nın fiilen Belgrad'ın denetiminden çıkmasına neden olmuştur.

dikkatinin bölgeye çekilmesi şeklinde belirginleşmiştir. Meşruiyetini 1974 tarihli Federasyon Anayasası'nın tanıdığı haklara dayandıran bu hareket, sürekli olarak Belgrad yönetiminin Kosova'nın özerklik statüsünü kaldırma girişiminin hiç bir hukuki temeli olmadığı temasını işlemiştir.

Bu açıdan 1992 yılında Kosova'da yapılan genel seçimler ve bu seçimler neticesinde oluşturulan ve faaliyete geçen siyasal yapı ve kurumlar, Belgrad yönetimi tarafından ne kadar geçersiz sayılmış olsa da Kosovalı Arnavutlar açısından bakıldığında bu durum, anayasadaki meşru haklarının kullanılmasından başka bir şey olmamıştır. Kosova Arnavutlarının benimsemiş olduğu bu çizgi her ne kadar hukuki bir haklılık taşısa da, hatta bu eğilim İbrahim Rugova'yı uluslararası sahnede bir "insan hakları lideri" olarak yüceltmiş olsa da,¹⁹¹ pratikte ne baskıcı Sırp politikalarına son verebilmiş ne de uluslararası toplumun daha aktif bir girişim sergilemesini sağlayabilmiştir. Bu durum, 1996 yılında Kosova'da silahlı mücadele yöntemini benimseyen Kosova Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun (UÇK) kurulmasına ve Kosovalı Arnavutlar arasında büyük destek bulmasına yol açmıştır.¹⁹² UÇK'nın kurulması ile birlikte bölgedeki sıcak çatışmanın artması şüphesiz ki uluslararası toplumun dikkatini daha fazla bu bölgeye çekmekle kalmamış, birtakım somut adımlar da getirmiştir. 1998 yılı sonlarında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne¹⁹³ (YFC) ambargo konulması tehdidiyle başlayan uluslararası müdahale girişimini, bir dizi arabuluculuk girişimleri izlemiştir. Ancak Sırp ve Arnavut tarafların aynı masa

¹⁹¹ Johnstone, **Ahmakların Seferi**, s. 335.

¹⁹² **ibid.**,s.368.

¹⁹³ Malcolm, **Kosova Balkanları Anlamak İçin**, s. 401.

etrafında yüz yüze görüşmekten bile kaçındığı bu arabuluculuk girişimlerinden bir sonuç alınamaması ve bölgede artan etnik şiddet, 1999 yılında YFC'ye yönelik NATO hava saldırısını getirmiş ve Kosova, BM Güvenlik Konseyi (BMGK) kararı ile BM Geçici Yönetimi UNMIK tarafından yönetilmeye başlamıştır.¹⁹⁴

Kosova'da kurulan Geçici Yönetim'in başına Fransız diplomat Bernard Kouchner atanmıştır. Yanı sıra Almanya, ABD, Hollanda, Yeni Zellanda ve İngiltere'den görevlendirilen beş kişilik bir grup Bernard Kouchner'e farklı alanlarda yardımcı olmak üzere görevlendirilmişlerdir. UNMIK Kosova'da çatışan tarafları ve diğer etnik grupları içeren bir Konsey kurmuştur. Bu Konsey (KGK; Kosova Güvenlik Konseyi) Kosova'daki durumu normalleştirmek ve çatışan taraflar arasındaki iletişimi sağlamak amacıyla 16 Temmuz 1999'da ilk toplantısını yapmıştır.

Kosova'da uluslararası yönetimin kurulması Arnavut ve Sırp taraflar arasında tamamen zıt beklentiler yaratmıştır. Arnavutlar bunu Kosova'nın bağımsızlığına giden sürecin başlangıcı olarak görürken, Sırp lar tam tersini düşünmüşlerdir. Taraflar arasında farklı beklentilerin doğmasına yol açan temel neden ise BMGK'nın Kosova'da uluslararası askeri ve sivil mevcudiyetin tesisini öngören 1244 sayılı kararının, kendi içinde çelişir bir ifadeye yer vermiş olmasıdır. Bu kararda, Kosova'da siyasi bir çerçeve oluşturulurken hem Rambouillet uzlaşmasının tamamının, hem de YFC'nin toprak bütünlüğü ilkesinin dikkate alınması ilkesi benimsenmiştir. NATO hava müdahalesinden yaklaşık üç ay önce, Arnavut ve Sırp tarafları uzlaştırmak üzere Rambouillet'te taraflara sunulan, ancak yalnızca

¹⁹⁴ Bozboru, "Kosova'da Uluslararası Yönetimin Kurulması ve Yeni Belirsizlikler", **Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, s. 148.

Arnavutlar tarafından imzalanan uzlaşma metninde, Kosova'da üç yıllık geçici bir yönetim sonunda bağımsızlık için referandum yapılması ilkesi yer almıştır.¹⁹⁵ Sırbistan heyetinin bunu imzalamaması Haziran 1999 tarihli NATO hava saldırısına yol açmıştır. Öte yandan NATO müdahalesi sonrasında YFC'nin imzaladığı G-8 Barış Planı'nda ise YFC askerlerinin Kosova'dan geri çekilmesi gibi ilkelerin yanı sıra, Kosova'da geçici yönetimin kurulması ve bunun için Rambouillet Uzlaşması, YFC ve bölgedeki diğer ülkelerin egemenlik ve toprak bütünlüğü ilkelerinin dikkate alınması gibi bir hüküm de yer almıştır. Dolayısıyla, 1244 sayılı karar aslında G-8 anlaşmasının bu hükmünde açıkça ortaya çıkan çelişkiyi aynen yansıtmıştır. Bu belirsizlik şüphesiz ki iki kesim arasında dönem dönem etnik şiddete varan gerginlikleri de beslemiş hatta kimi zaman UNMIK'e karşı duyulan bir güvensizliğe dönüşmüştür. Bu nedenle 1999 yılında uluslar arası yönetimin kurulması ile başlayıp 17 Şubat 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığı ile sonuçlanacak süreç, hem sorunun birincil derecedeki tarafları açısından hem de bölge devletleri ile uluslararası toplum açısından oldukça zor bir süreç olmuştur.¹⁹⁶

Nihai statüsünün çözülmesi yönünde önemli bir adım oluşturan çerçeve anayasasının hazırlanması ve bu anayasa altında ilk demokratik genel seçimler (17 Kasım 2001) ile yerel seçimlerin (26 Ekim 2002) yapılmış olması her ne kadar Arnavutların sabırsızlıkla bekledikleri bağımsızlığı henüz getirmemiş olsa da, uluslararası toplumda ümit verici gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. Ancak 2004 yılı yaklaşırken halen Sırp ve Arnavut liderleri uzlaştıracak bir çözüme varılmamış

¹⁹⁵ **ibid.**, s. 149.

¹⁹⁶ **ibid.**, s. 150.

olmasının yanı sıra Mart 2004'de Mitroviça'da yaşanan etnik Arnavut-Sırp şiddetinin yarattığı kötümser hava, uluslararası siyasi ve akademik çevrelerde UNMIK'ın politikalarının sorgulanmasına, hatta Kosova için yeni çözüm modellerinin önerilmesine yol açmıştır.¹⁹⁷

Yine de UNMIK UÇK'nın silahsızlandırılmasında ve yerel yönetimlerin yeniden oluşturulmasında etkin rol almıştır. UNMIK politikalarını daha çok çatışan tarafların uzlaştırılması ve normalleştirilmesine odaklanmış bunun doğal sonucu olarak Sırp ve Arnavut olmayanlar genelde UNMIK politikalarından olumsuz etkilenmiştir. Türkçenin mevzi kaybı ve resmi dil olma özelliğinin kaybedilmesi UNMIK döneminde gerçekleşmiştir. Ancak UNMIK yönetimi daha sonra ortaya çıkacak Kosova'nın bağımsızlığı süreci öncesinde bölgenin normalleşmesinde önemli rol oynamıştır.

Birleşmiş Milletler Kosova Sorunu'nu başından itibaren Yugoslavya'nın bir iç sorunu olarak görmüştür ve Sırbistan'a yapılan hava operasyonunu onaylamamıştır.¹⁹⁸ BM'nin bu yaklaşımı nedeniyle söz konusu hava operasyonu hiçbir BM kararına

¹⁹⁷ *ibid.*, s. 150.

¹⁹⁸ Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrası (madde 2/4) "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar." demek suretiyle Örgüt üyelerinin uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanımını veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmalarını yasaklar. Elif Burcu Pekyardımcı, "İnsancıl Müdahale Kavramı ve Kosova Sorunu", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara, 2006'dan Antonio Cassese, **International Law**, New York, Oxford Press, 2005.'

dayanmadan fakat NATO ve özellikle ABD'nin öncülüğünde gerçekleşmiştir ayrıca AB'de bu konuda ABD ile birlikte hareket etmiştir. BM başından itibaren operasyonu yasal bulmamıştır. Buna karşılık NATO ve ABD söz konusu operasyonun meşru olduğu tezini savunmuşlardır.

BM her ne kadar NATO tarafından gerçekleştirilen hava operasyonundan dışlansa da operasyonun ardından Kosova'da konuşlanan KFOR ve UNMIK BM'in 1244 sayılı konuyla ilgili kararına atfen kurulmuştur. Bu yapılanmalarda NATO üyesi ülkeler yer aldığı gibi NATO üyesi olmayan ülkelerinde asker ve personellerinin yer aldığı görülmüştür.

Kosova'nın 1998'de bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Sırbistan'ın talebi üzerine davayı Uluslararası Adalet Divanı'na taşıyan kurum BM olmuştur. Fakat BM'nin Çin ve Rusya gibi üyelerinin de BM Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisi olması nedeniyle özellikle Yugoslavya'ya uygulanan hava operasyonu esnasında işlevsiz bırakıldığı görülmüştür. Buna karşın bağımsızlık ilanının sonrasında hem Sırp hem de Kosovalı yetkililer BM nezdinde girişimlerde bulunmuşlardır. BM davayı UAD'na taşımış ve sonuç Kosova'nın bağımsızlığına engel bir hüküm içermemiştir.¹⁹⁹

2. NATO ve KFOR

Meşruluğu hayli tartışmalı NATO müdahalesinin ardından bölgede biri

¹⁹⁹ <http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/07/100722_kosovo_decision.shtml>, (09.09.2010).

askeri biri ise sivil olmak üzere iki uluslararası oluşuma gidilmiştir. Birleşmiş Milletler'in 1244 sayılı kararına dayanarak Kosova Force (KFOR) ve United Administration Mission in Kosovo (UNMIK) oluşturulmuştur.²⁰⁰

KFOR (Kosova Force), oluşumuna NATO'nun da katıldığı, BM uluslararası barış gücüdür. KFOR'a NATO üyesi olan 13 ülke ve NATO üyesi olmayan 12 ülke katılmıştır. Daha sonra NATO dışından Rusya'nın da katılmasıyla bu sayı 13'e çıkmış ve KFOR'a destek veren ülkeler toplamda 36 olmuştur. Askeri alanda en büyük katkı ABD tarafından yapılmıştır.²⁰¹

Başlangıçta 50.000 olan asker sayısı 17.500 civarına indirilen²⁰² KFOR'un kuruluş amacı Kosova'da güvenli bir ortam oluşturmak ve bunun devamını sağlamak olarak belirtilmiştir. Ancak Kosova'da varlığı devam eden KFOR'un bu amaçları çerçevesinde varlığı tartışmalı hale gelmiştir. Nitekim KFOR bölgede güvenliği sağlamakta ve farklı etnik gruplar arasında çatışmaları önlemede yetersiz kalmıştır. Son dönemde 17–19 Mart 2004'te Kosovalı Arnavutlar tarafından Sırp'lara karşı gerçekleştirilen şiddet olaylarında KFOR'un tepkisi buna bir örnektir.²⁰³

²⁰⁰ Johnstone, **Ahmakların Seferi**, s. 334.

²⁰¹ NATO üyesi olanlar Belçika, Bulgaristan, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Litvanya, Lüksemburg, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, Türkiye, İngiltere, ABD'dir. NATO üyesi olmayan ülkeler ise Arjantin, Avusturya, Azarbaycan, Ermenistan, Finlandiya, Gürcistan, İrlanda, Fas, İsviçre, İsveç, Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleridir. Bu konuda bkz. “Nations Contributing to KFOR”, <<http://nato.int/kfor/kfor/nations/default.htm>>, (15.04.2009).

²⁰² Rusya'nın KFOR'a katılımı için bkz. <<http://www.kfor/kfor/documents/helsinki.htm>>, (15.04.2009).

²⁰³ Johnstone, **Ahmakların Seferi**, s. 335.

Kosova'da KFOR'un konuşlanmasının ardından Arnavutlar hızla Kosova'ya geri dönmüşlerdir. Bundan sonra tersinden bir göç başlamış ve bölgede yaşayan Sırp'ların büyük bir kısmı Kosova'yı terk etmiştir. Ardından başlayan yeni dönemde NATO tarafından, 90 gün içerisinde UÇK'nın silahsızlandırılması öngörülmüş ve UÇK silahlarından arındırılmıştır. Ancak Kosova'da yaşanan belirsizlik sona ermemiş ve Kosova Arnavutlarının tepkisi kısa sürede Sırp'lardan KFOR askerlerine dönmüştür. 2004 yılında yaşanan çatışmalarda KFOR güçlerinin yetersiz kalması Arnavutların bağımsızlık taleplerini daha yüksek sesle dile getirmelerine ve artık uluslararası denetimin bitmesini ve Kosova'nın Arnavutlara teslim edilmesi isteklerini dile getirmelerine neden olmuştur.

Önce pasif direnişle başlayan, silahlı direnişle devam eden Kosova mücadelesinde son aşamaya gelindiğine inanan Arnavut milliyetçileri bundan sonra Kosova yönetiminin Arnavutlara verilmesi gerektiği düşüncesini dile getirmiştir. UNMIK ve KFOR'un Kosova'da bulunduğu 9 yıllık sürede bağımsızlık isteyen Arnavut milliyetçilerinin gösteri ve protestolarının hedefi UNMIK ve KFOR olmuştur.

3. AB ve EULEX (Avrupa Birliği Hukuk Misyonu)

Kosova BM'nin 1244 sayılı kararnameğine atfen 1999 yılından 2008 yılına kadar BM'nin denetimine bırakılmıştır. Söz konusu kararnameye atfen Kosova'da UNMIK ve KFOR adındaki yapılanmalar oluşturulmuştur. KFOR NATO denetiminde iken UNMIK BM'ne bağılı kalmıştır. 2008 yılına gelindiğinde

Kosova'daki bu uluslararası yönetim mekanizmasının BM'den AB'ne devredilmesine karar verilmiştir. Ancak Avrupa Birliği Misyonu'nun Kosova'ya yerleşmesi kolay olmamıştır. Bir kere Kosova Sorunu artık uluslararası bir sorun halini almış ve çok sayıda aktör konuya müdahil olmuştur. Üstelik var olan bir yapının yani UNMIK'in kaldırılıp görev yerinin yeni bir yapıya EULEX'e devredilmesi yasallık, meşruluk ve Kosova'nın bağımsızlığına olan potansiyel etkileri nedeniyle tartışmalara neden olmuş, taraflar konuyla ilgili çekincelerini ve beklentilerini birçok kere dile getirmişlerdir.

Kosova Arnavutları 1999–2008 dönemi süresince Kosova'nın KFOR ve UNMIK denetiminde olmasından rahatsız olmuşlar ve bir an önce bağımsızlıklarının tanınması ve ülke yönetiminin her alanda kendilerine teslimini istemişlerdir. Öte yandan Belgrad yönetimi Kosova'nın bağımsızlığının kabul edilemez olduğunu birçok kez ifade etmiş bu nedenle de UNMIK sonrası dönemde Kosova'nın denetiminin EULEX tarafından üstlenilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Aynı yaklaşım Rusya Federasyonu içinde söz konusu olmuştur. Kosova'nın bağımsızlığına Rusya Federasyonu, Kosova'nın BM'nin 1244 sayılı kararnamesine atfen uluslararası kamuoyu tarafından yönetildiğini bu nedenle de Kosova'nın tek taraflı bağımsızlığının kabul edilemez olduğu tezini savunmuştur.

Buna karşılık ABD, İngiltere, Fransa ve birçok AB ülkesi UNMIK sürecinin sonsuza kadar süremeyeceğini Kosova'nın bağımsızlığının ise kabul edilemez olmadığını belirtmişlerdir. Konuyu daha ilginç klan ise söz konusu ülkelerin Kosova'nın bağımsızlığını savunurken BM'nin aynı 1244 sayılı kararnamesine atıfta bulunmalardır. Bu ülkelere göre BM'nin 1244 sayılı kararnamesi Kosova'nın

bağımsızlığına engel teşkil etmemektedir.²⁰⁴

ABD Kosova'nın tek taraflı olarak bağımsızlık ilan etmesi gerektiği fikrinde olmuş ve Uluslararası Adalet Divanı'na şu görüşü bildirmiştir;

“Her ne kadar bağımsızlık ilânları uluslararası hukukun ihlâlini oluşturmazlarsa da, bazı hallerde uluslararası hukuku ciddi surette ihlâl eden olaylara veya eylemlere bağlı olarak vuku bulurlar. Bu önemli bir farktır. Örneğin, bağımsızlığın bir apartheid rejimi kurulmasına yönelik bir hareket sonunda ortaya çıkması halinde – ki bu uluslararası hukukun emredici kurallarının ciddi ihlâlini oluşturur – bağımsızlık ilânları yasadışı olarak nitelene gelmiştir. Bunun içindir ki, BM Güvenlik Konseyi Güney Rodezya hükümetinin beyaz supremacist lideri Ian Smith'in ‘iktidarı gasp etmesini’ bir karar kabul ederek kınamış ve O’nun hükümetinin bağımsızlık ilânının hiçbir ‘yasal geçerliliği bulunmadığını’ beyan etmiştir. Bu durumda dahi, Güvenlik Konseyi, bağımsızlık ilânının kendisinin uluslararası hukukun ihlâli olduğunu açıklamak yerine, bağımsızlık ilânını ‘hukuken geçersiz’ olarak nitelemiştir.”

EULEX'in Kosova'daki yönetimi UNMIK'ten devralması Kosova'nın statüsü ile ilgili tartışmaların arttığı bir döneme rastlamıştır. BM Kosova'nın nihai statüsü ile

²⁰⁴ Uluslararası Adalet Divanı Kosova Sorunu'nu BM'nin yönlendirmesi ile ele almış ve üye ülkelerden resmi görüşlerini istemiştir. Türkiye UAD'na görüş bildirmemiştir.

ilgili olarak bir karara varamamıştır.²⁰⁵ Böylece Kosova'nın statüsü sorunu UNMIK ve BM döneminden AB ve EULEX dönemine sarkmıştır.

2008 yılı Ekim ayında ABD ve AB'nin Brükselde EULEX bünyesinde ABD'li gözlemcilerin bulundurulması konusunda anlaşmaları görülmüştür. Konuyla ilgili olarak gazetelere geçen haberlerde, ABD Dışişleri Bakanlığı yetkililerinden Daniel Fried'in, Kosova'da ki EULEX Misyonu'nda ABD temsilcilerinin yer almalarıyla, Amerikalıların ilk defa Avrupalıların bir misyonunda yer almış olacaklarını ve bunun ABD-AB ilişkilerinde iyileşmeyi ifade ettiğini vurguladığı belirtilmiştir.²⁰⁶

Ancak EULEX'in Kosova'daki denetimi devralması sürecinde bazı sorunlar yaşanmıştır. Kosovalı Arnavutlar ve birçok sivil toplum kuruluşu EULEX'i Kosova'nın parçalanması girişimi olarak okumuşlardır. Kosova'nın kuzeyinde bulunan Sırp ağırlıklı bölgelerde UNMIK denetiminin devam edeceği ancak diğer bölgelerin EULEX'e devredileceğinin anlaşılması üzerine Kosova Arnavutları birçok kez UNMIK ve EULEX'i protesto etmişlerdir. Buna karşılık BM Güvenlik Konseyi AB misyonu EULEX'e tam destek vermiştir. 2008 Aralık ayından itibaren Kosova'ya gönderilecek misyon görevlilerinin sayısının 2000 kişi olacağı içlerinde polis, yargı ve gümrük görevlilerinin yer alacağı aynı tarihli Güvenlik Konseyi kararıyla kabul

²⁰⁵ BM Güvenlik Konseyi, Kosova'nın nihai statüsü konusunda bir karara varamadı. Rusya, Priştine ile Belgrad arasındaki müzakerelerin devam etmesi gerektiğini savunurken, ABD ve AB ülkeleri temsilcileri artık müzakerelere gerek kalmadığını ve Kosova'nın bağımsızlığı yolunda harekete geçilmesi gerektiğini ima ettiler. <<http://www.tumgazeteler.com/?a=2436670>>, (20.09.2010).

²⁰⁶ <<http://www.tumgazeteler.com/?a=4257580>>, (08.08.2010).

edilmiştir.²⁰⁷

EULEX'in Kosova'ya yerleşmesi konusunda taraflar çok farklı görüşler ileri sürseler de BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon, EULEX'in, BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova'nın statüsüyle ilgili 1244 sayılı kararı gereği tarafsız bir statüye sahip olmasını istemiştir.²⁰⁸ EULEX Kosova'nın bağımsızlığı konusunda tarafsız kalacağını açıklamışsa da EULEX'in kendisi bile bazı ülkeler tarafından meşru kabul edilmemiştir. Rusya Federasyonu EULEX'i yasal kabul etmemiştir.²⁰⁹ Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov; *“hukuku koruma adına yapılan bir operasyonun, hukuku bizzat çiğnemesinin acı bir çelişki”* olduğunu söylemiştir. Buna karşın EULEX Kosova Arnavutları tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. Kosova Sırpı ise EULEX çatısı altına girmek istemediklerini onlar için UNMIK yönetiminin tek meşru yönetim olduğunu belirtmişlerdir. Kosova'nın Kuzeyinde bulunan Sırp Belediye başkanları Zveçan, Kuzey Mitroviça, Leposaviç ve Zubin Potok, belediye başkanları 2008 Aralık ayında yaptıkları açıklamada UNMIK çatısı altında yaşamak istediklerini EULEX'in Kosova'nın statüsü konusunda tarafsız davranmadığını ileri sürmüşlerdir.

EULEX'in en önemli muhataplarından olan Kosova yönetimi ise EULEX'in BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon 6 maddelik²¹⁰ önerisini kabul edilemez bulmuşlardır. BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon 6 maddelik bir taslak öneri

²⁰⁷ <<http://www.tumgazeteler.com/?a=4412731>>, (08.08.2010).

²⁰⁸ <<http://www.tumgazeteler.com/?a=4257580>>, (08.08.2010).

²⁰⁹ <<http://www.tumgazeteler.com/?a=2576006>>, (08.08.2010).

²¹⁰ BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'un 6 noktadan oluşan önerisi: polis, adliye, gümrük, sınır kontrolü, ulaşım ve dini ve tarihi mirasın korunması konularını içermiştir.

hazırlayıp bunu 2008 yılının Eylül ayında BM'ne açıklamış ve öneri Belgrad yönetimince de kabul edilmiştir. Ancak Kosova yönetimi Cumhurbaşkanı Fatmir Sejdiu ve Başbakan Haşim Tachi söz konusu teklifin Kosova'nın tamamında görev yapacak bir yapıyı öngördüğünü buna karşılık Kosova Anayasası'nın tanınmadığını ileri sürerek EULEX'in bu haliyle Kosova'da yerleşmesini istemediklerini ancak çözüm için ABD, AB ve Kosovalı yetkililerin görüşmelere devam etmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.²¹¹

Sonunda 9 aylık uzun bir müzakere sürecinin bitiminde 9 Aralık 2008 tarihinde EULEX Kosova'ya yerleşmiştir. EULEX başkanı Yves de Kermabon; misyonun Sırp nüfusun yoğunlukta olduğu kuzey kesimi de dahil olmak üzere ülkenin tamamında konuşlanmayı başardığını söylemiştir. Kosova Cumhurbaşkanı Fatmir Seydiu ve Başbakan Haşim Taçi ile Salı günü düzenlediği ortak basın toplantısında konuşan de Kermabon, *“Bu sabah itibarıyla EULEX'i Kosova'nın tamamında göreve başlatmayı başardığımızı söylemekten memnunluk duyuyorum.”* demiştir.²¹²

Kosova tüm bu gelişmelerin olduğu 2008 yılında 17 Şubat'ta bağımsızlığını ilan etmiştir. Kosova'nın bağımsızlık ilanı üzerine Rusya BM Güvenlik Konseyini toplantıya çağırılmış ancak toplantıdan bir karar çıkmamıştır. Aynı yıl Sırbistan Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık kararını Uluslararası Adalet Divanı'na taşımıştır.

İspanya, Çin, Rusya ve Sırbistan Kosova'nın bağımsızlığını tanımazken

²¹¹ <www.kosovahaber.net>, (11.11.2008).

²¹² <<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2008/12/10/feature-01>>, (11.10.2010).

İngiltere, Fransa, Almanya, ABD ve Türkiye'nin içinde bulunduğu birçok ülke Kosova'nın bağımsızlığını tanımıştır.

4. UAD ve Kosova'nın Bağımsızlık Kararı

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) BM'nin tek yetkili adli organı olarak kurulmuştur. Ve Uluslararası Adalet Divanı önünde sadece devletler taraf olabilmektedirler. Bu nedenle özellikle Kosova'ya yapılan hava operasyonları esnasında Sırbistan tarafından UAD' nın da hava operasyonunu düzenleyen ABD, Kanada, İngiltere, Belçika, Fransa, Hollanda, Portekiz, İspanya'ya karşı dava açmıştır. UAD bu davada Belgrad'ın isteği doğrultusunda bir karar alıp hava operasyonlarının durdurulması yönünde bir karar almamış olsa da yapılan operasyonun uluslararası hukukun ihlali olduğuna karar vermiştir. Sırbistan'ın UAD'na ikinci bir başvurusu da Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi üzerine gerçekleşmiştir.

Kosova 17 Şubat 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve böylece 1999 yılından beri UNMIK ve KFOR denetimindeki belirsizlik süreci ve Kosova'nın nihai statüsü sorunu bir anlamda son aşamasına gelmiş ve en azından Kosova için çözüme ulaşmıştır. Ancak bu çözüm Sırbistan tarafından kabul edilmemiş ve sonuç Uluslararası Adalet Divanı'na taşınmıştır. Bu gün Kosova'nın bağımsızlığı, içerisinde ABD Türkiye ve birçok AB ülkesinin de bulunduğu 69 ülke tarafından tanınmıştır. Bununla birlikte başta Sırbistan, Rusya ve Çin'in de bulunduğu bazı ülkeler bu bağımsızlığı tanımamışlardır. Sorunun Uluslararası Adalet Divanına taşınması

üzerine Kosova'da Divana'a 200 sayfalık bir savunma vermiştir. Kosova'nın da savunmasını Divan'a iletmesi üzerine Divan resmen Nisan 2009 tarihinde konuyu görüşmeye başlamıştır.

Sırbistan'ın konuyu Uluslararası Adelet Divanı'na taşıması üzerine hem Kosova Arnavutları hem de Sırp için meraklı bir bekleme süresi yaşanmış ancak sonuç Sırp tarafı için hayal kırıklığı olmuştur.²¹³ Aslında bir tavsiye kararı olan ve bağlayıcı bir hükmü olmayan Uluslararası Adalet Divanı'nın kararı Kosova'nın bağımsızlığına uluslararası hukuk açısından bir engelin olmadığı yönünde olmuştur.²¹⁴ Bu karar karşısında Sırbistan Kosova'yı hiçbir zaman tanımayacağını ilan etmiştir.²¹⁵ Böylece 1999 yılında aldığı kararla Yugoslavya'ya yapılan hava operasyonunu uluslararası hukuka aykırı bulan UAD Kosova'nın bağımsızlık ilanı ile ilgili olarak aldığı kararda uluslararası hukuk açısından Kosova'nın bağımsızlığına engel bir durumun olmadığını belirterek Sırp tarafını şaşırtmıştır.

Sırbistan'a destek veren Rusya Federasyonu da bu kararı hiçbir zaman tanımayacağını ilan etmiştir. Buna karşılık ABD kararın açıklanmasının ardından uluslararası kamuoyuna Kosova'nın bağımsızlığını tanımaları için çağrıda

²¹³ Konunun Uluslararası Adalet Divanı'na taşındığı dönemde AB'nin dönem başkanlığını yürüten Fransa AB üyelerinden çekimser oy kullanmalarını istemiştir. <<http://www.bbc.co.uk>>, (28.10.08).

²¹⁴ Uluslararası Adalet Divanı konuyla ilgili kararı 4'e karşı 10 oyla almıştır. Toplam 15 yargıcın katıldığı oylamada Rusya, Çin, Brezilya ve Slovakya'dan katılan yargıçların bağımsızlık için hayır oyu kullandıkları görülmüştür. < <http://www.turksam.org/tr/a2185.html> > , (23.07.2010).

²¹⁵ <<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1007964&title=laheyden-kosovanin-bagimsizligina-onay> > , (22.07.2010).

bulunmuştur.²¹⁶

Sırbistan Kosova'nın bağımsızlığının dünyanın çeşitli yerlerindeki farklı ayrılıkçı bölgeleri cesaretlendireceği yönündeki argümanı sıkça kullanmasına rağmen BM'ne bağlı La Haye' deki Uluslararası Adalet Divanı'nın, Kosova'nın bağımsızlığına uluslararası hukuk açısından bir engel olmadığı yönündeki kararı engelleyememiştir. Sırbistan UAD'na Kosova'nın bağımsızlık ilanı ile ilgili görüşünü olumsuz yönde belirtmiştir;

“Uluslararası toplumun, belirli toprak ihtilâflarını uluslararası hukukun temelinde çözmek için uzun yıllardır yorulmak bilmez gayretler sarf etmiş olduğu hatırdâ tutulmalıdır. Kıbrıs ve Filistin bunun örnekleridir. Uluslararası toplum... bunu oldubitti yaratmağa yönelik tek taraflı teşebbüslere teslim olmadan başarmıştır. Mahkemenin Duvar davasında verdiği mütalâa bu açıdan en önde gelen ve önemli örnektir.”²¹⁷

“Tek Taraflı Bağımsızlık İlanına (İngilizce kısaltması UDI) ilişkin Bildiri'yi kaleme alanların mantığını takip edersek, UDI'nin yazarlarının ve onları destekleyenlerin Mahkeme'nin UDI ile yaratılan sözde 'gerçeği' kabul etmesini istedikleri gibi, bizim de yukarıda atıfta bulunduğumuz Filistin veya Kıbrıs'taki durumların benzer şekillerde bir çıkmaz noktasına ulaştığını öne sürerek bu durumda uluslararası toplumun sözde 'arazideki gerçeklere' teslim

²¹⁶ <<http://www.tumgazeteler.com/?a=2568675>>, (22.07.2010).

²¹⁷ <http://www.turksam.org/tr/a2185.html#_ftn17%23_ftn17>, (10.10.2010).

olmasını istememizin mümkün olabileceği görüşündeyiz. Bu yaklaşımın taşıdığı tehlikeler ortadadır”²¹⁸

ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton alınan karar sonrasında yaptığı açıklama da: “*Kosova'nın bağımsızlığını tanımayan ülkelerin Kosova'yı tanınması ve Sırbistan'la Kosova'nın aralarındaki sorunları aşyp ortak gelecek için birlikte çalışması için çağrıda bulunuyoruz*” demiştir.²¹⁹

Kosova'nın bağımsızlığının ilanı ve hemen sonrasında ABD tarafından tanınması başta Rusya olmak üzere birçok ülkenin tepkisini çekmiş ve Rusya devlet başkanı Viladimir Putin bu duruma karşılık Abhazya'dan bir Kıbrıs yaratabileceklerini belirtmiştir.²²⁰ Nitekim 1991 yılından beri Gürcistan'dan *de facto* bağımsız olarak hareket eden Abhazya'nın Rusya tarafından bağımsızlığının tanınmasında Kosova'nın bağımsızlığının da etkisi olmuştur.²²¹

Türkiye açısından Kosova sorunu ayrılıkçı bir içerik taşıması nedeniyle başlangıçta PKK sorununa olan benzerliği nedeniyle dikkat çekmiştir. Geline şü noktada Türkiye'de Kosova sorunu artık Kıbrıs sorununa olan benzerliği yönüyle tartışmalara neden olmaktadır. Kosova'ya tanınan bağımsızlık hakkının Kıbrıs'a emsal olup olamayacağı yönünde devam eden bir tartışma Türkiye'de başlatmıştır. Bununla birlikte ABD'li yetkililer Kosova örneğinin kendisine has bir örnek olduğu

²¹⁸ <http://www.turksam.org/tr/a2185.html#_ftn18%23_ftn18>, (10.10.2010).

²¹⁹ ≤ http://turkish.turkey.usembassy.gov/konusma_072210.html >, (22.07.2010).

²²⁰ <<http://www.webdebul.net/yazi/6305/kktcye-karsi-abhazya.html>>, (09.09.2010).

²²¹ Rusya Federasyonu Abhazya'nın bağımsızlığını 26 Ağustos 2008 gününde tanımıştır. 5 Eylül 2008'de Nikaragua, 10 Eylül 2008'de Venezüella tarafından Abhazya'nın bağımsızlığı tanınmıştır.

ve başka bölgelerle kıyaslanmaması gerektiği konusunda görüş bildirmiştir. Aynı görüş Almanya'nın da UAD'na sunduğu kendi resmi görüşü olmuştur;

“Almanya Kosova'nın gerçekten özel bir durum olduğu görüşünü muhafaza etmektedir. Bununla beraber, bu (görüşümüz) Kosova'daki durumun 'hukukun dışında' olduğu veya Kosova için 'özel bir hukuk' bulunduğu anlamına gelmemektedir... Diğer Devletlerin de aynı şekilde vurguladıkları gibi, 'bu durum ile başka yerlerde bazı grupların veya diğerlerinin bağımsızlık iddialarında buldukları şartlar arasında paralellik veya benzerlik yoktur. Kosova'yı çevreleyen olaylar bir emsal oluşturmamaktadır. Bu görüş, Kosova'nın bağımsızlığını tanımış olanlar dâhil olmak üzere, Avrupa Birliği'nin bütün üye Devletleri tarafından paylaşılmaktadır.”²²²

²²² <http://www.turksam.org/tr/a2185.html#_ftn19%23_ftn19>, (10.10.2010).

SONUÇ

Arnavut milliyetçiliği açısından Soğuk Savaş öncesi dönemin kuluçka dönemi olarak adlandırılması yerinde olur. Öyle ki Soğuk Savaş sonrası dönemde Kosova özelinde gelişen olayların ve yaşanan çatışmaların tamamı Soğuk Savaş dönemindeki şartlardan beslenmektedir. Uzun süre çözümsüz bırakılan Kosova'nın statüsü problemi Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte tüm çıplaklığıyla ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş döneminde Kosova Arnavutlarının düzenli aralıklarla sorunu gündeme taşıdıkları görülmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanacak siyasi ve askeri mücadeleyi omuzlayacak kadroların bu dönemde oluştuğu ve bu kadroların daha çok Priştine Üniversitesi'nden mezun olan kişiler arasından çıktığı görülmüştür. 1968 olayları bu kuşakta milliyetçi bilincin şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. Aslında Fransa'daki öğrenci yurtlarının şartlarını protesto eden gençlerin başlattığı 1968 olayları kısa sürede büyümüş içeriği değişmiş ve birçok ülkeye yayılmıştır. Daha çok özgürlükçü ve sol içerikli bir hareket olarak kabul edilen bu hareket Kosova'daki Arnavut gençlerini de etkilemiştir. Yine 1974 yılında Kosova'nın elde ettiği anayasal haklarda Soğuk Savaş dönemi Arnavut milliyetçilerinin kimlik bilincinin oluşmasında etkili olan etkenlerdendir. Sonraki dönemde yaşanan çatışmaların en önemli nedeni Belgrad'ın bu anayasal hakları geri alması olmuştur. Dolayısıyla Kosova özelinde oluşan Arnavut milliyetçiliği uzun mücadelelerle elde ettiği kazanımların çok kısa sürede kaybedildiğine şahit olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Arnavut milliyetçiliği bir süre tek merkezli bir görünüm arz etmiştir. Bu dönemde öne çıkan kişi İbrahim Rugova ve onun partisi KDL olmuştur. Ancak Rugova'nın liderliği ve yöntemleri 1995 yılından sonra ciddi

anlamda sorgulanmış ve bu dönemde özellikle Bosna-Hersek savaşını bitiren Dayton antlaşmasından sonra Arnavut milliyetçiliği bir bölünme yaşamış ve yeni kuşak milliyetçi kadrolar daha çok silahlı yöntemler kullanarak sorunu gündemde tutmuşlardır. Arnavut milliyetçiliği Kosova özelinde iki temel aşamadan geçmiştir. İlkinde silahlı yöntemlere başvurmayan, sivil itaatsizlik ve pasif direniş modellerini uygulayan, ancak, Kosova'nın bağımsızlığından taviz vermeyen bir milliyetçilik göze çarparken; ikincisinde silahlı mücadeleyi yöntem olarak benimseyen çatışmacı bir milliyetçilik göze çarpmaktadır. Ne var ki Kosova'da şekillenen bu bölgesel Arnavut milliyetçiliği içerdiği yayılma riski nedeniyle uluslararası toplumun dikkatini üzerine çekmesine rağmen temelde büyük bir Arnavutluk hayali kurmamıştır. Bununla birlikte çatışmalar en çok Makedonya'ya yayılma yönünde evirilmiştir. Çatışmaların Makedonya'ya yayılma riski taşımasında iki önemli faktör etkili olmuştur. İlki Makedonya Arnavutlarının merkezi Üsküp hükümetiyle ciddi sorunlar yaşaması ve “kurucu ulus” olma hakkını istemeleri hatta bağımsızlığı dillendirmeleridir. İkincisi ise aynı hakları elde etmek için Belgrad hükümetiyle çatışan Kosova Arnavutlarının yaşanan çatışmalardan kaçarak Makedonya'ya sığınmalarınıdır. Kendi içerisindeki Arnavutlarla sorunlarını çözememiş olan Makedonya'nın bir de sayıları yüz binleri bulan Kosova Arnavutlarından kaynaklanan mülteci sorunuyla karşı karşıya kalması Makedonya'da kırılğan bir dönemin yaşanmasına neden olmuştur. Ne var ki Kosova'da yaşanan çatışmalara kıyasla Makedonya'da yaşanan sorunlar daha kolay atlatılmıştır.

Kosova'da süreç içerisinde ayrışan ve farklı eylem kalıplarını benimseyen Arnavut milliyetçiliği ise uluslararası kamuoyu ile kurduğu ilişkilerde ilginç bir

şekilde şartları kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Her ikisi de bağımsızlığı hedefleyen KDL ve UÇK (ve onun siyasal uzantısı KYDL) farklı zamanlarda uluslararası kamuoyundan destek görmüşlerdir. UÇK 1995'ten sonra hızlı bir şekilde taban kazanmış ve 1999 yılında yapılan Müttefik Uyumu operasyonunda adeta NATO'nun kara birlikleri olarak çalışmıştır. Bu dönemde KDL Başkanı Rugova'nın ve yöntemlerinin gözden düştüğü görülmüştür. Ne var ki 1999 yılındaki Müttefik Uyumu operasyonunun ardından Yugoslav askeri birliklerinin Kosova'yı boşaltması ve UNMIK ve KFOR'un Kosova'da konuşlanması üzerine UÇK hızlı bir şekilde silahsızlandırılmış ve daha küçük ancak legal bir birim halinde yeniden örgütlenmiştir. 28 Ekim 2000'de Kosova'da yapılan ilk demokratik seçimde İbrahim Rugova ve partisi KDL %58 oranında oy kazanırken UÇK'nın eski lideri Haşim Taçi ve partisi KYDL %27 oranında oy alabilmiştir. Seçimin bu şekilde sonuçlanması çatışma döneminde pasif yöntemler öngördüğü için gözden düştüğü varsayılan Rugova'nın yeniden sahneye çıkmasına neden olmuştur. Bu seçim Kosova'da şekillenen Arnavut milliyetçiliği hakkında da fikir vermektedir. Kosova Sorunu'nun çözümsüzlüğe mahkûm olduğu dönemlerde Arnavut milliyetçiliğinin radikalleştiği ancak çözümün yaklaştığının hissedildiği dönemlerde Arnavutların daha ılımlı tercihlerde bulunduğu görülmüştür. Ancak yöntemleri ne olursa olsun Rugova'nın da bağımsızlık yanlısı olduğu ve Haşim Taçi ve KYDL'nin aldığı %27'lik oy oranı olarak az olmadığı gözden kaçırılmamalıdır. Hava operasyonu esnasında UÇK'nın daha etkin olduğu görülse de 27 Ekim seçimlerinde Rugova'nın birinciliği %58 ile kazanması AB, BM ve ABD'nde memnuniyetle karşılanmıştır.²²³

²²³ Daha fazla bilgi için bkz. Hüseyin Emiroğlu, **Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu 1989–2000**,

Arnavut milliyetçiliği Kosova'nın bağımsızlığına kavuşmasında büyük rol oynamıştır. Eylem kalıpları ne olursa olsun Kosova Sorunu'nun dünya kamuoyunun gündeminden düşmesine engel olan Arnavut milliyetçiliği Kosova'nın bağımsızlığına kavuşmasında büyük bir paya sahiptir. NATO'nun hava operasyonlarında kara birlikleri gibi yer alan UÇK'dan siyasi arenada Kosova'nın bağımsızlığı için mücadele eden KDL ve KYDL'ne kadar bütün türevleriyle Arnavut milliyetçiliği toplumun her katmanından destek bulmuş ve bağımsızlığı kabul görene kadar da mücadeleyi sürdürmüştür. Silahlı bir güç olarak ortaya çıkan UÇK Müttefik Uyumu operasyonu esnasında sivil kayıpların az olmasında ve mültecilerin sevk edilmesinde önemli görevler üstlenmiştir. Operasyon sonrasında Kosova'da kurulan UNMIK sürecinde UÇK'nın belli oranda silahsızlanması buna karşın tamamen lağvedilmeyip yeni oluşturulan güvenlik konseptinin çekirdeğinde yer alması dikkat çekicidir. Yine UÇK bu geçiş döneminde bölgedeki Sırp azınlığa karşı gerçekleştirilen intikam operasyonlarını resmi ağızdan kınamıştır. Bu yönüyle de yasa dışı bir silahlı örgüt olarak ortaya çıkmış olan UÇK, zamanla halkın desteğini almış üstelikte süreç içerisinde uluslararası kamu oyununda resmi ve fiili desteğini almış ender milliyetçi örgütlerden birisidir. Kosova Sorunu'nun gündemde tutulmasında ve hatta çözümünde UÇK'nın üstlendiği rol yadsınamaz derecede büyüktür.

Kosova Sorunu'nun Bosna-Hersek'de yaşanan trajedileri akla getirmesi, çatışmaların Batı Avrupa'nın yakınında bir bölgede yaşanması gibi etkenlerde Kosova Sorunu'nun çözümünü dayatmış ve sonunda Kosova'nın bağımsızlığı söz konusu olmuştur. Kosova'nın bağımsızlığında Arnavut milliyetçilerinin eylemlerinin

ve örgütlenmelerinin, uluslararası kamuoyunun bölge politikasının ve geçmişten gelen bölgesel ve küresel güç hesaplarının büyük bir etkisi olmuştur. Uluslararası kamuoyu ve özellikle NATO yaşanan çatışmaların durdurulması ve sorunun çözümü için denge politikası öngörmüş ancak bu denge kurulmadan önce sorunun asıl kaynağı olarak gördüğü Miloseviç önderliğindeki Belgrad yönetiminde kadro ve rejim değişikliğini hedeflemiş ve sonunda amacına ulaşmıştır. Buna karşı çatışan taraflardan olan Arnavut'lar tüm yönetici kadrolarıyla birlikte çatışmadan daha kazançlı çıkmışlar uluslararası arenada resmi ve meşru bir yönetime sahip olmuşlardır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Kosova Sorunu'nu gündemde tutan milliyetçi kadroların UNMIK döneminde Kosova'nın yeniden örgütlenmesinde yer aldıkları bağımsızlık sonrası dönemde ise yeni kurulan devletin çekirdek kadrosunu oluşturdukları görülmüştür. Örneğin UÇK'nın lideri Haşim Taçi bağımsızlık döneminde Başbakan olurken İbrahim Rugova Cumhurbaşkanı olmuştur.²²⁴

AB ve ABD hava operasyonu sonrasında da Miloseviç yönetimindeki Sırbistan'a uygulanan ambargoyu gevşetmemiştir. Buna paralel olarak Sırbistan'da yaşanan iç karışıklıklar ve genel grevler Miloseviç'i zor durumda bırakmıştır. 24 Eylül 2000'de Sırbistan'da yapılan genel seçimleri Miloseviç kaybetmiştir. Ancak bu yenilgiyi kabul etmeyen Miloşeviç bir dizi operasyon ve karşı operasyonun ardından ülkede yaşanan madenci grevlerinin de etkisiyle seçim sonuçlarını kabul etmek zorunda kalmıştır. Yeni hükümetin Vojislav Kontunica tarafından 7 Ekim 2000'de

²²⁴ “Kosova bugünden itibaren gururlu, bağımsız ve özgür olacak.” Başbakan Haşim Taçi 17.02. 2008 günü Kosova parlamentosunda yaptığı konuşmadan.

devralınmasının ardından yaşanan bir dizi olay AB ve ABD'nin bölge politikası hakkında fikir verici olmuştur. 9 Ekim'de AB petrol ambargosunu kaldırmış bunu uçuş yasağının kaldırılması seyahat konusundaki kısıtlamaların kaldırılması izlemiş ancak Miloseviç ve ailesi bundan muaf tutulmuştur. Yine ABD'de 29 Ekim'de 100 milyon dolarlık bir yardım paketini savaş suçlularının yakalanması şartıyla onaylamıştır. Bu değişiklikler hem AB hem de ABD'nin temelde Yugoslavya'yı kapitalist sisteme olabildiğince sorunsuz almayı amaçladıklarını ve sorun yarattığına inanılan kadroların tasfiyesini öngördüklerini göstermiştir.

Kosova'da yaşanan çatışmalara müdahil olan ülkelerin uyguladıkları politikalar 19. Yüzyılda büyük devletlerin uyguladığı politikalara paralel gelişmiştir. 19. Yüzyılın sonlarında İtalya ile Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında ciddi bir rekabet söz konusu olmuştur. Adriyatik ve Balkanlardaki üstünlük mücadelesinde Arnavutların özel bir yeri olmuştur. Böylesine önemli bir coğrafyada etkili olmak isteyen büyük devletler, doğrudan veya dolaylı yollarla Arnavutları destekleyerek yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Özellikle İngiltere ile Almanya arasındaki rekabetin kızıştığı bir dönemde İngiltere, İtalya aracılığı ile Almanya da Avusturya-Macaristan aracılığı ile Arnavutlar üzerinde nüfuz mücadelesine girmişlerdir. Balkanlarda uzun yıllar istikrar sağlayamayan büyük devletler ancak II. Dünya Savaşı sonrasında Soğuk Savaş döneminde nispeten bir istikrar yakalayabilmişlerdir. Bu dönemde ABD, Yunanistan ve Türkiye'yi NATO aracılığı ile yanına çekerken; Rusya, Bulgaristan, Romanya ve Enver Hoca'nın Arnavutluk'u üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Yugoslavya ise Balkanlarda bir denge sağlamıştır. Tito bağlantısızlar hareketine katılarak Rusya'dan uzaklaşmış ve Arnavutluk da kısa süre

sonra benzer bir yola girmiştir. Arnavutluk ve Yugoslavya arasında iki liderin Bağlantısızlar hareketi içinde birlikte hareket etmelerinden dolayı iyi ilişkiler oluşmuştur. Kosova ve Makedonya'da yaşayan Arnavutlara Tito'nun tanıdığı kültürel ve siyasi haklar bu dönemde ciddi bir sorun yaşanmasını büyük ölçüde engellemiştir. Buna karşılık özellikle Kosova Arnavutları birçok kez Kurucu Cumhuriyet olma taleplerini dile getirmekten de vazgeçmemişlerdir.

1990'ların ortalarında uluslararası bir sorun haline gelen Bosna sorunu ancak Amerika Birleşik Devletleri ve NATO müdahalesi ile son bulurken, Kosova'da yeni bir etnik çatışmanın işaretleri görülmeye başlamıştır. Kosova'yı tarihsel açıdan vazgeçilmez topraklar olarak gören Sırp lar, yükselmekte olan Arnavut milliyetçiliğine kesin bir darbe indirmek için Kosova'ya yönelmişlerdir.²²⁵ Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin doğal varisi olan²²⁶ Sırbistan yönetimi Kosova sorununu kendi iç meselesi olarak okumuş ve her türlü uluslararası müdahaleye karşı koymuştur. Bununla birlikte uluslararası kamuoyu Bosna olayında yaşanan insan kayıplarını da göz önüne alarak çatışmaların durdurulması için Sırp tarafına askeri müdahaleyi de içeren seçenekleri dayatmıştır.

ABD, Kosova sorununda Yugoslavya'nın demokratikleşmesini ve özgürlüklerin arttırılmasını çözüm olarak önermiş; ancak, merkezileşme eğilimi gösteren Sırbistan hükümeti Kosova sorununda beklenen iyileşmeleri gerçekleştirmemiştir. Buna karşın, ABD temel olarak bu politikaları uygulayan

²²⁵ Gürkan Akyol, Balkan Politikasında Arnavutluk, s. 80.

²²⁶ Slovenya ve Hırvatistan'ın ayrılmasının ardından Karadağ ve Sırbistan Yugoslav Federal Cumhuriyeti'ni kurduklarını açıklamıştır. Aynı dönemde devletin adındaki "Sosyalist" ibaresi de kaldırılmıştır.

Miloseviç hükümetinin iktidardan düşürülmesine çalışmıştır. ABD'nin temel stratejisi bu sonucu getirecek askeri ve ekonomik önlemlerin uygulanması yönünde şekillenmiştir.

Kosova Sorunu çevresinde ABD, hem Avrupa Birliği'nin hem de Rusya'nın bölge üzerinde uygulayacağı politikaları etkilemiş ve kendi çıkarları doğrultusunda bölgeye müdahalede bulunmuştur. Kosova'da büyük bir askeri üs kuran ABD süreç içerisinde Bulgaristan ve Romanya'ya da askeri üsler kurmuştur. Bu üsler sonraki dönemlerde Irak ve Afganistan'a yapılan askeri operasyonlarda da kullanılmıştır.²²⁷

Almanya, II. Dünya Savaşı'ndan bölünmüş bir ülke olarak çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle tekrar birleşen Almanya, Kosova Sorununda AB'nin politikalarını en çok etkileyen ülke olarak kendisini göstermiştir. Özellikle Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarının tanınmasında aktif bir rol üstlenen Almanya, AB'nin Yugoslavya'nın sınırlarının tanınması yönünde geliştirdiği dış politikayı boşa çıkarmıştır. Almanya temelde Avrupa ile Balkanlar'ın sınırlarının bir an önce belirsizlikten kurtarılması gerektiğini savunmuş ve Avrupa'nın sınırlarının Slovenya ve Hırvatistan ile bittiğini ileri sürmüştür.²²⁸

İtalya ve Vatikan dış politikalarında Almanya'yı takip etmişlerdir. Özellikle, Vatikan, Katolik Hırvatlara askeri anlamda örgütlenmeleri için düşük faizli borç bile vermiştir. Vatikan ve İtalya, Ortodoks ve Slav olan Yugoslavya'ya karşı Katolik ve Müslüman olan tarafları desteklemişlerdir. Böylece ABD ve Almanya'dan sonra bir

²²⁷ Daha fazla bilgi için bkz. İlhan Uzgel, Türkiye ve Balkanlar: Bölgesel Güç Yanılsamasının Sonu,

Beş Deniz Havzasında Türkiye, (der.) Mustafa Aydın-Çağrı Erhan, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006.

²²⁸ Daha fazla bilgi için bkz. Diana Johonstone, **Ahmakların Seferi**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

üçüncü güç merkezi daha Yugoslavya'nın dağılmasında aktif rol almıştır.

Türkiye dini ve geleneksel bağları nedeniyle Kosova sorununda Arnavutları desteklese de Kosova Arnavutlarının ayrılıkçı tavrı nedeniyle Bosna olayında olduğu kadar rahat davranmamıştır. Ancak yine de Türkiye, Bosna'da Boşnaklar, Kosova'da Arnavutlar ve Makedonya'da Makedonları desteklemiş ve bir anlamda ABD ile birlikte hareket etmiştir.

Rusya, Kosova sorununda geleneksel olarak yakın durduğu Sırbistan'ı desteklemiş olsa da, içinde bulunduğu askeri ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle Kosova olaylarında Sırbistan'a kayıtsız şartsız destek vermemiştir. Yine de özellikle uluslararası askeri operasyon sürecinde izlediği arabuluculuk politikası nedeniyle uluslararası kamuoyu ile Sırbistan hükümeti arasındaki bazı görüşmelerin yapılmasına imkân sağlamış, ekonomik ve askeri anlamda zayıflamış da olsa bölgedeki gelişmelere kayıtsız kalamayacağını göstermiştir.

Kosova, bir yandan Sırp ve Arnavutların ulusal bilinçlerinde merkezi bir yeri işgal ederken, diğer yandan da hem “Büyük Sırbistan” hem de “Büyük Arnavutluk” rüyalarının vazgeçilmez unsuru olmuştur. Uluslararası toplum da, Kosova sorununun Balkanlardaki daha geniş “Arnavut Sorunu”nun ayrılmaz bir parçası olduğunun bilincinde olmuştur.²²⁹ Ancak sorun sadece milliyetçi fanatizmler düzeyinde ele alınamayacak kadar karmaşıktır. Ekonomik olarak gelişmemiş, bölge sınırları hemen her zaman birçok halkı iki üç ülkenin vatandaşı yapacak şekilde çizilmiş olan Balkanlarda bir noktada başlayan çatışmanın hemen başka bölgelere sıçrayacağı muhakkaktır. Bu nedenle Slovenya ve Hırvatistan'ın erken bağımsızlıklarını kabul

²²⁹ Akyol, "Balkan Politikasında Arnavutluk", s. 81.

eden Almanya gibi ülkelerin bu aceleci tavrı çatışmaların diğer bölgelere de yayılmasını hızlandırmıştır. AB, Yugoslavya'dan ayrılan ülkelerin bağımsızlığını tanımış fakat Kosova Sorunu'nu Yugoslavya'nın iç sorunu gibi görmüştür. Bu çelişik durumda müdahaleyi geciktirmiştir. Genel bir saptama olarak AB'nin Kosova sorununda başarılı bir dış politika uyguladığını söylemek mümkün değildir. AB sorunun çözümünde ABD'nin yardımı olmadan mesafe kat edememiştir. NATO'nun Kosova Sorunu'na müdahalesi Bosna-Hersek'e yapılan askeri müdahaleden daha çabuk örgütlenmiştir. Böylelikle, Kosova'da ikinci bir Bosna olayının yaşanması önlenmiştir.

Kosova Sorunu'na askeri bir operasyonla müdahale edilmesi ve Sırbistan hükümetinin çatışma alanından askerlerini geri çekmesi için tüm Sırbistan'ın bombalanması ve tüm Sırp halkının cezalandırılması ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanlar ve Japonlara yapılan benzer uygulamaları akla getirmiştir. Kosova özelinde Arnavut milliyetçiliği bağımsızlığına kavuşan bir ülkenin en etkin unsuru olarak tarih sahnesine çıkarken, Sırbistan tarafında Sırp milliyetçiliğinin sembol isimlerinin süreç içerisinde gözden düştüğü ve siyasal güçlerini yitirdikleri görülmüştür. Nitekim Miloseviç kendi çalışma arkadaşları tarafından yakalanarak Uluslararası Adalet Divanı'na teslim edilmiştir. Bu durumu Soğuk Savaş sonrasında kapitalist sisteme uyum sağlamak isteyen Arnavut milliyetçiliğinin desteklenmesi ancak NATO, ABD ve Batı Avrupa'nın belli başlı ülkeleriyle sorunlar yaşayan ve kapitalist sisteme girmek için çok da hevesli olmayan Sırp milliyetçiliğinin cezalandırılması olarak okumak mümkündür.

Uluslararası müdahalenin ardından bölgede konuşlanan KFOR askeri gücü

tüm beklentilere rağmen yaşanan birçok çatışmayı engellemekte başarısız olmuştur. Yine bölgede kurulan UNMIK yönetimi de uyguladığı tüm politikalara rağmen Sırp ve Arnavutlar arasında asayişini sağlayamamıştır. Bugün Kosova'da yaşayan Sırp ve Arnavutlar aynı topraklar üzerinde yaşasalar da iç içe geçmeyen paralel hayatlar yaşamaktadırlar. Kısa ve orta vadede bu durumun düzelmesi de mümkün görünmemektedir. Bunun temel nedenlerinden birisi Balkanlarda sıkça yaşanan yerinden etme ve etnik olarak arındırma sürecinin Kosova özelinde de yaşanmış olmasıdır. Çatışmaların başlangıcında Belgrad hükümeti Kosova'da şiddet ve korku yoluyla yerinden etme ve etnik olarak arındırma faaliyetleri yürütmüş buna karşılık hava operasyonu sonrasında aynı eylemler UÇK ya da kontrolsüz milis güçler tarafından Sırp'lara karşı gerçekleştirilmiştir. İki halkın çatışmalar sonrasında entegre olamamasının temel nedenlerinden biri ortak bir dil, tarih ya da etnik bağın olmamasıdır. Bu durumun farkında olan Arnavut milliyetçileri ve özellikle UÇK, her iki toplum tarafından kabul gören kişileri ortadan kaldırmıştır. Hava operasyonunun sonrasında ise Sırp birlikleri geri çekilirken bölgenin Sırp kökenli yerleşikleri de Kosova'dan kaçmayı tercih etmiştir.

Arnavut milliyetçiliği uzun soluklu bir mücadele sürecinin sonrasında bağımsız bir Kosova'ya kavuşmuştur. Söz konusu bağımsızlık en az çatışma süreci kadar uluslararası kamuoyunu etkilemiştir. Kosova'nın bağımsızlığını destekleyen ABD bir yandan dünya ülkelerini bu bağımsızlığı tanımaya davet ederken öte yandan Kosova'nın kendisine has şartlarının olduğunu ve örnek alınmaması gerektiğini belirtmeden de edememiştir.

Kosova Sorunu çift kutuplu dünya düzeninin dondurduğu bir sorundur.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla tek kutuplu bir dünya düzeninde yeniden ortaya çıkan bu sorun nihayet dünyada çok kutuplu bir düzenin kurulduğunun varsayıldığı dönemde çözüme ulaşmıştır.

ÖZET

Kosova Sorunu 1912 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki topraklarını kaybetmesiyle ortaya çıkmış bir sorundur. 1912 sonrasında Kosova Sırbistan tarafından işgal edilmiştir. II. Dünya savaşında Kosova geçici bir süreliğine Arnavutluk'a bağlı kalsa da Soğuk Savaş döneminde yeniden Arnavutluktan ayrılmıştır. Bu dönemde Kosova Arnavutları YSFC'nin kurucu unsuru olmak için mücadele etmişlerdir. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte Kosova Arnavutları Yugoslav hükümetinin merkezileşme çabalarına karşı bağımsızlıkçı eylemleriyle karşı koymuşlar ve bu süreç kendi doğal liderlerini ve örgütlerini doğurmuştur. Önce İbrahim Rugova liderliğinde pasif direniş yöntemleri denenmiş ardından 1995 yılından sonra UÇK ile silahlı mücadele safhasına geçilmiştir. Yugoslav hükümetinin sert uygulamaları uluslararası kamuoyunun müdahalesiyle sonuçlanmıştır. Kosova'nın 1999 yılından sonraki dönemde 2008 yılına kadar uluslararası örgütler gözetiminde yönetildiği görülmüştür. 2000 yılında yapılan ilk demokratik seçimle birlikte Kosova'da yeni bir dönem başlamış ve Arnavut halkı kullandığı oylarla radikal milliyetçilikten ılımlı milliyetçiliğe bağımsızlıktan taviz vermemek kaydıyla geçmiştir.

Kosova Sorunu'na askeri anlamda NATO, yönetsel anlamda BM ve ekonomik anlamda ise AB ve ABD sahip çıkmıştır. Uluslararası kamuoyu aynı zamanda Yugoslav hükümetinin savaşkan kadroları tasfiye edilene kadar Sırbistan'a her türlü ambargoyu uygulamış beklenen değişimin yaşanmasıyla birlikte Sırbistan'ı Kapitalist sisteme entegre etmek için ambargoyu kaldırmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Milliyetçilik, Kosova, Soğuk Savaş, Yugoslavya, Politika.*

ABSTRACT

Kosovo Problem emerged in 1912 after Ottoman Empire had lost its dominance in the Balkans. Kosovo was invaded by Serbia after 1912. Although Kosovo had been a part of Albania for a short time during World War II, it was again separated from Albania during Cold War era. Kosovo Albanians have struggled to be founder component of YSFC during this period. With the close of Cold War period, Kosovo Albanians have struggled against the centralization efforts of the Yugoslavian government for independence and this struggle has created their natural leaders and organisations. Firstly, passive resistance under the leadership of Ibrahim Rugovo was tried and armed resistance was started with UÇK was started after 1995. The brutal actions of the Yugoslavian government led to intervention of international community. It has been observed that Kosovo was governed under the monitor of international organisations between 1999- 2008. A new era has started in Kosovo with the first democratic election realized in 2000 and Albanians have decided to transform from radical nationalism to moderate nationalism without giving any concession from their independence.

Kosovo problem was under guarantee of NATO regarding military issues, under the guarantee of UN regarding governmental issues and under the guarantee of USA and EU regarding economic issues. International community has pushed any kind of embargo on Serbia to clarify the brutal Yugoslavian administrators of the country. With the transition of Serbia, they took off the embargo to integrate the country to the capitalist system.

Key Words: *Kosovo, Yugoslavia, Cold War, Nationalism, Politics*

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- AKMAN, Halil, **Paylaşılmayan Balkanlar**, IQ Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.
- ALPAN, Necip, A., **Prizren Arnavut Birliği**, Çağdaş Basımevi, Ankara, 1978.
- ANDONYAN, Aram, **Balkan Savaşı**, Aras Yayınevi, Zaven Biberyan (çev.), İstanbul, 2002.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914–1990**, Cilt I. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1980–1990**, Cilt II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992.
- ARSLAN, Murat, **Roma'nın Büyük Düşmanı Mitridates VI Eupator**, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- ARTUÇ, İbrahim, **Balkan Savaşı**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1988.
- AVLONYALI, Ekrem Bey, **Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar(1885–1912)**, Atila Dirim (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- AYDIN, Mustafa - ERHAN, Çağrı (der.), **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006.
- BABUNA, Aydın, **Geçmişten Günümüze Boşnaklar**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.
- BALLA, Şefqet, **Yeni Bir Kosova'nın Doğuşu**, Zeus Kitabevi Yayınları, İzmir, 2008.
- BERZEG, Nihat, **Çerkesler-Kafkas Sürgünü**, Çivi Yazıları, İstanbul, 2006.
- BOZBORA, Nuray, **Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişimi**, Boyut Yayınları, İstanbul, 1997.
- CASTELLAN, George, **Balkanların Tarihi**, Ayşegül Yaraman- Başbuğu (çev.), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995.
- CRAMPTON, R.J. **İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar**, Yayın Odası, Emel Kurt (çev.), İstanbul, 2007.
- ÇELİK, Bilgin, **Dağılan Yugoslavya Sonrası, Kosova ve Makedonya Türkleri**,

Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Yayınları, Antalya, 2008.

—ÇEMİŞO, Gazi, **Dönüşün İlk Adımları**, İbrahim Çetao (çev.), Kaf-Der Yayınları, Ankara, 2000.

—DEMİR, Fevzi, **Osmanlı Devletinde II. Meşrutiyet Dönemi Meclisi Mebusan Seçimleri 1908–1914**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2007.

—EMİROĞLU, Hüseyin, **Soğuk Savaş Sonrasında Kosova Sorunu**, Orient Yayınları, Ankara, 2006.

—EMİROĞLU, Hüseyin, **Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu 1989–2000**, Asil Yayınları, Ankara, 2010.

—GLENNY, Misha, **Balkanlar 1804–1999 Milliyetçilik Savaş ve Büyük Güçler**, Mehmet Harmancı (çev.), Sabah Kitapları, İstanbul, 2001.

—HEREDOT, **Şerhli Heredot Tarihi**, çev: Ömer Rıza Doğrul. Kanaat Kitapevi, Tan Matbaası, İstanbul, 1941.

—HOBSBAWN, Eric J., **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, Osman Akınhay (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.

—İZZET, Met Çünatıko Yusuf, **Kafkas Tarihi I**, Fahri Huvaj (çev.), Adıge Yayınları, Ankara, 2002.

—İZZET, Met Çünatıko Yusuf, **Kafkas Tarihi II**, Doğan Erdinç (çev.), Kaf-Dav Yayınları, Ankara, 2008.

—JEZERNİK, Bazidar, **Vahşi Avrupa Batıda Balkan İmajı**, Küre Yayınları, İstanbul, 2004.

—JELAVİCH, Barbara, **Balkan Tarihi, 18. ve 19. Yüzyıl**, Cilt I, İhsan Durdu, Haşim-Gülçin Koç (çev.), Küre Yayınları, İstanbul, 2006.

—JELAVİCH, Barbara, **Balkan Tarihi, 20.Yüzyıl**, Cilt II, İhsan Durdu, Haşim-Gülçin Koç (çev.), Küre Yayınları, İstanbul, 2006.

—JOHNSTONE, Diana, **Ahmakların Seferi**, Bağlam Yayınları, Emre Ergüven-Ergin Bulut (çev.), İstanbul, 2003.

—KARATAY, Osman, BİLGEHAN A.Gökdağ (der.), **Balkanlar El Kitabı**, Cilt I, KaraM&Vadi Yayınları, Çorum/Ankara, 2006.

—KARATAY, Osman, BİLGEHAN A.Gökdağ (der.), **Balkanlar El Kitabı**, Cilt II, KaraM&Vadi Yayınları, Çorum/Ankara, 2007.

—KARATAY, Osman, BİLGEHAN A.Gökdağ (der.), **Balkanlar El Kitabı**, Cilt III, KaraM&Vadi Yayınları, Çorum/Ankara, 2007.

—KARPAT, Kemal, H. **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, Recep Bozdemir (çev.), İnge Kitabevi, Ankara, 2004.

—KARPAT, Kemal, H. **Osmanlıdan Günümüze Elitler ve Din**, Güneş Ayas (çev.), Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.

—KARPAT, Kemal, H. **Osmanlıdan Günümüze Kimlik ve İdeoloji**, Güneş Ayas (çev.), Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.

—KARPAT, Kemal, H. **Osmanlı Nüfusu (1830–1914)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2003.

—KUT, Şule, **Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

—KUTLU, Sacit, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

—KÜPELİ, Yusuf, **Tarihin İzinde Balkanlar ve ABD**, Öncü Kitap Ltd.Şti, Ankara, 2000.

—MALCOLM, Noel, **Bosna**, Aşkın Karadağlı (çev.), Om Tarih Yayınları, İstanbul, 1999.

—MALCOLM, Noel, **Kosova Balkanları Anlamak İçin**, Özden Arıkan (çev.), Sabah Kitapları, İstanbul, 1999.

—NAMİTOK, Aytek, **Çerkeslerin Kökeni I.Kitap**, Aysel Çeviker (çev.), Kaf-Dav Yayınları, Ankara, 2003.

—NAMİTOK, Aytek, **Çerkeslerin Kökeni II. Kitap**, Aysel Çeviker (çev.), Kaf-Dav Yayınları, Ankara, 2007.

—REED, John, **Balkanlarda Savaş**, F.Burak Aydar-Sevgi Tamgüç (çev.), Pencere Yayınları, İstanbul, 2006.

—SELVER, Mustafa, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, IQ Yayınları, İstanbul, 2003.

—SLOANE, William, M, **Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar**, Sibel Özbudun (çev.), Nesnel Yayınları, İstanbul, 2008.

—SÖNMEZ, Banu İşlet, **II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

—STRABON, **Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika KİTAP XII-XIII-XIV)** çev: Adnan Pekman. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2005.

—TODOROVA, Maria, **Balkanları Tahayyül Etmek**, Dilek Şendil (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

—OKUR, Yasemin, SEVER, Akın, AYDIN, Ertan, **Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi**, M.E.B Devlet Kitapları İkinci Baskı, Ankara, 2010.

—ORAN, Baskın, **Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Modeli**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997.

—ÜLGER, Kaya İrfan, **Yugoslavya Neden Parçalandı?** Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003.

—WATCHEL, Andrev Baruch, **Dünya Tarihinde Balkanlar**, Ali Cevat Akkoyunlu (çev.), Doğan Kitap, İstanbul, 2009.

—YANNİS, Aleksandr, **Kosova-Under International Admnastration An Unfinished Conflict**, Hellenic Fondation for European and Foreign Policy, Athens, Grece, 2001.

Makaleler:

—ALTINTAŞ, Ahmet, “Makedonya Sorunu ve Çeteler”
<[http://www.sosbil.aku.tr/dergi/VII.Ahmet Altıntaş.pdf](http://www.sosbil.aku.tr/dergi/VII.Ahmet%20Altintaş.pdf)>,(20.07.2010).

—ALKAN, Necmettin, “Yugoslavya'nın Dağılması” **Balkanlar El Kitabı**, Cilt II, Osman Karatay-Bilgehan A.Gökdağ (der.), KaraM&Vadi Yayınları, Çorum/Ankara, 2007, s. 23-47.

—AYHAN, Halis, “Arnavut ve Sırp Savları Bağlamında Kosova'nın Sahipliği Sorunu”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 23, 2010, s. 74–86.

—BALCI, Mustafa, ÖZGEN, Yüksel, KARAEVLİ, Necip, “Arnavut Edebiyatı Tarihi”, **Balkanlar El Kitabı**, Cilt III, Osman Karatay-Bilgehan A.Gökdağ (der.), KaraM&Vadi Yayınevi, Çorum/Ankara, 2007, s. 57-85.

—BOZBORA, Nuray, “Kosova'da Uluslararası Yönetimin Kurulması ve Yeni Belirsizlikler”, **Avrasya Dosyası**, ASAM Yayınları, Cilt XI, Sayı 2, Ankara, 2005, s. 282–316.

—BOZBORA, Nuray, “Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu, Gelişimi ve Günümüze Etkileri”, **Avrasya Dosyası**, ASAM Yayınları, Cilt I, Sayı 1, Ankara, 2008, s. 140–151.

—CANATAN, Kadir, “Avrupa Ülkelerinin Azınlık Politikalarında Türkçe Anadil Eğitiminin Konumu “İsveç, Fransa ve Hollanda Örnekleri”, **Türkoloji Araştırmaları**, vol: 2–3, 2007, s. 160–172.

—COŞKUN, Birgül Demirtaş-TÜRKOĞLU, Emir ,“Makedonya'da Tehlike Çanları: Balkanların Eski “Model Ülke”si Yeni İstikrarsızlık Unsuru mu?”, **Stratejik Analiz**, Cilt II Sayı:13, 2001, s. 5–19.

—ÇİFTÇİ, Kemal, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD: “Rıza”ya Dayalı “Hegemonya”dan “İmparatorluk” Düzenine” **Z.K.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt V, Sayı 10, 2009, s. 203–219.

—EKER, Süer, “Avrupa Birliğinin Yeni Mottosu “Farklılıkta Birlik” ve Türkçe'nin Farklılıkta Birlikteki Yeri”, **Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, s.1–20. <[http:// Türkoloji.cu.edu.tr](http://Türkoloji.cu.edu.tr)>, (20.07.2010).

—ERGÜL FAZLI, Hüseyin, “Kosova'da Türkçe Eğitim ve Sınıf Öğretmeni Yetiştirme İhtiyacı”, **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 13, 2009, s. 39–51.

—FIRAT, Melek, “Soğuk Savaş Sonrası Türk-Yunan İlişkilerinde Değişim,” **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Mustafa Aydın-Çağrı Erhan (der.), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s. 267–283.

—GÜRSOY, Muharrem, “Balkan Politikası'nın Değerlendirilmesi”, **Harp Akademileri Dergisi**, Harp Akademileri Yayını, 2000, s. 20–28.

—İŞYAR, Ömer Göksel, -AHMET, Ergin, Makedonya Cumhuriyeti'nde Arnavut Azınlık Sorunu, **G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt VII, Sayı 3, 2005, s. 217–239.

—JAZEXHİ Ohri, “Komünizm Sonrası Arnavutluk'unda İslamofobinin Politik Suistimali”, Gürkan Biçen (çev.), <<http://webcache.googleuser.content.com>>, (20.07.2010).

—KALE, Başak, “Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçerisinde Bir Yanılsama”, **Balkan Diplomasisi**, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s. 308–315.

—KARAKOÇ, Jülide, **ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO'nun Kosova Müdahalesi**, Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt VIII, Sayı 1, 2006, 227–242.

—KUT, Şule, “Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü”, **Foreign Policy**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Sayı 3, Güz 1998. S.53-64.

—KUT, Şule, “Bosna'dan Kosova'ya: ABD ve AB'nin Balkan Politikaları'nda

Süreklilik ve Değişim ”, **Sosyal Demokrat Değişim**, Sayı 12, 1999, s. 43–51.

—KÜÇÜKŞAHİN, Ahmet, “Rusya'nın Balkan Politikası” **Harp Akademileri Dış Basın Bülteni**, Yıl 36, Sayı 276, Kasım 2000, s. 12–21.

—LATİF, Dilek, “Etnik Çatışma Sonrasında Barış İnşası Ne Kadar Mümkün? Dayton Sonrası Bosna ve Hersek” **Kıbrıs Yazıları**, Sayı 3, 2006, s.128–132.

—ORAN Baskın, “Balkan Türkleri Üzerine İnceleme (Bulgaristan - Makedonya -Kosova)”, s.122–143.<<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/4607>>, (20.07.2010).

—ÖZBEK, Nadir, İkinci Meşrutiyet'i Hazırlayan Koşullar Rumeli'de Vergi Tahsilâtı ve Jandarma, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 183. Mart, 2009, s. 46–50.

—ÖZKAN DİRİM, Özgür, “Kosova'da Çatışan Milliyetçilikler”, **Birikim Dergisi**, Sayı 228, 2008, s. 38–42.

—ÖZLEM, Terzi, “Avrupa Birliği'nin Balkanların Geleceğine Yönelik Vizyonu”, **Avrasya Dosyası**, ASAM Yayınları, Cilt XIV, Sayı 1, Ankara, 2008, s. 372–389.

—TAŞDEMİR, Fatma-YÜRÜR, Pınar, “Kosova Sorunu Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme” **G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt III, Sayı 99, s. 135–152.

—TÜRBEDAR, Erhan, “Kosova'nın Bağımsızlığı ve Muhtemel Etkileri”, **Stratejik Analiz Dergisi**, ASAM Yayınları, Sayı 95, Mart 2008, s. 21–28.

—TÜRKEŞ, Mustafa, “Türkiye'nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim”, **Avrasya Dosyası**, ASAM Yayınları, Cilt XIV, Sayı 1, Ankara, 2008, s. 276–287.

—TÜRKEŞ, Mustafa, “Yugoslav Devleti'nin Kuruluşu ve Krallık Dönemi”, **Balkanlar El Kitabı**, Cilt II, Osman Karatay-Bilgehan A.Gökdağ (der.), Karam& Vadi Yayınları, Çorum/Ankara, 2007, s. 5-15.

—UĞRASIZ Bülent, “ABD'nin Soğuk Savaş Sonrasında Balkan Politikası”, **D.E.Ü.S.B.E. Dergisi**, Cilt VI, Sayı 1, 2004, s.295–303.

—UZGEL, İlhan, “Sosyalizmden Ulusçuluğa Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması”, **SBF Dergisi**, Cilt XXXVII, Sayı 1,1992, s.217–245.

—UZGEL, İlhan, “Kosova Sorunu ve Türkiye”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt XXII, Sayı 210–212, s. 2006, 33–38.

—UZGEL, İlhan, “Kuşatılmışlıktan Kamplaşmaya Türk Dış Politikası”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt XXI, Sayı 204, 2003, s.18–27.

—UZGEL, İlhan, “Refah Batı ve Dış Politika'da Çok Başlılık”, **Mülkiyeliler Birliği**

Dergisi, Cilt XXI, Sayı 200, 1997, s. 45–56.

—UZGEL, İlhan, “Balkanlarda Sokak Gösterilerinden İç Savaşa” **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt XXI, Sayı 197, 1997, s.41–45.

—YILMAZ, Muzafer Ercan, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Sınır İçi Etnik Çatışmalar”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt II, No 6, s. 17–30.

—YILMAZ, Murat, “Avrasya Yeni Bir Uygarlık Yol Olabilir mi?”, **Türkiye Günlüğü**, Ankara, Sayı 49, 1998, s. 49–57.

—YİĞİT, Yücel, “Milliyetçilik Çağında Prizren Arnavut Birliği”, **Turkish Studies**, International Periodical For the Languages Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/8 Fall 2009, s. 2463-2487.

—YÜRÜR, Pınar, “Doğu Avrupa ve Balkanlarda Amerika Destekli Sivil Toplum Direnişleri” **Journal Of Yaşar University**, vol:1(1), s. 69-80.

—YÜRÜR, Pınar, “Kosova'nın Bağımsızlık Süreci, Bölgesel ve Kültürel Etkileri”, **2023 Dergisi**, Sayı 83, Mart 2008, s. 24–32.

Belge ve Raporlar:

—AGİT, Kosova Misyonu, **İnsan Hakları ve Toplulukları Departmanı İlkokul ve Ortaokul Eğitim Sistemleri İçinde Kosova'da Çoğunluk Toplumuna Ait Olmayan Toplulukların Konumu**, Nisan 2009.

— Assembly Support Initiative News Letter, **AB ve Kosova**, No: 8, Ekim 2003.

—Assembly Support Initiative News Letter, **Kosova Nihai Statüsü Hakkındaki Müzakereler Başlıyor**, Ocak 2006.

—Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, **İlkokul ve Ortaokul Eğitim Sistemleri İçinde Kosova'da Çoğunluk Toplumuna Ait Olmayan Toplulukların Konumu**, KOSOVA MİSYONU, Nisan 2009 Raporu.

—Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı AGİT Kosova Misyonu, **Kosova'da Topluluk Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi: Yerel Düzey Katılım Mekanizmaları**, Aralık 2009.

—Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu, **Bağımsız Kosova KKTC'ye Örnek Teşkil Eder mi?**, **Kıbrıs Bülteni**, 17.02.2008.

—DEİK, **Arnavutluk Ülke Bülteni**, Şubat 2005.

—İSTANBUL TİCARET ODASI-AB VE ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ ŞUBESİ, **Arnavutluk Ülke Raporu**, 2009.

—KONYA TİCARET ODASI, **Makedonya Ülke Raporu**, Etüt Araştırma Servisi, 2009.

—ÖZCAN, Halil, **Kosova Sorununa Bakış**, KÖKSAV-E BÜLTEN, 29.03. 2008.

—SOMUNCUOĞLU, Tuğrul, **Sırbistan Ülke Raporu**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2009.

Tezler:

—AKYOL, Gürkan, “Balkan Politikasında Arnavutluk”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2007.

—AYAN, Burcu, K., “Rus Dış Politikasında Sovyet Mirası”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

—BAŞ, Numan, “Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009.

—CRETU, Valeri, “Soğuk Savaş Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizine Yönelik Politikası”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

—GÖRÜLÜ, Ayten, “Arnavut Bağımsızlığının Osmanlı Gazetelerinden İncelenmesi (Tanin, Tercümanı Hakikat, İkdam ve Sabah 1912–1913)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

—GÜRSOY, Muharrem, “Kosova'nın Balkanlar'daki Jeostratejik Ve Jeopolitik Konumu Ve Kosova'daki Türk Varlığının İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri, İstanbul, 2008.

—KRLİÇ, Merdan, “Eski Yugoslavya'da Siyasal Hareketlerin ve Günümüz Partilerinin İç ve Dış Politika Yaklaşımı”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

—KRLİÇ, Metin, “Milliyetçilik ve Etnik Milliyetçilik Sırbistan ve Karadağ Örneği”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

—MİFTARİ, İsmail, “Kosova'daki Gelişmelerin Bölgesel Siyasete Etkileri”,

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri, İstanbul, 2007.

—MUSTAFAİ, Habil, “Balkanlarda Azınlık Hakları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

—PEKYARDIMCI, Elif Durdu, “İnsancıl Müdahale Kavramı ve Kosova Sorunu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

—PROGONATİ, Erjada, “Arnavut Devleti'nin Dış Politikasında Arnavut Azınlıklar(Kosova, Makedonya, Yunanistan)”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

—POYRAZ, Tuğçe, “Etnik Sosyoloji Açısından Kosova Türkleri Prizren ve Mamuşa Örneği” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

—SAYGILI, İlhan, “Balkanlardaki Milliyetçilik Akıllarının Osmanlı'nın Dağılımadaki Etkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

—TÜYSÜZOĞLU, Göktürk, “Kosova'nın Bağımsızlığı ve Dünya Politikalarına Etkileri”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, 2008.

—ÜÇYILDIZ, Leyla, Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin Yeniden Yapılanmasında AB'nin Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

—ÜNLÜ, Mucize, “Kosova Vilayeti'nin İdari ve Sosyal Yapısı (1877–1912)”,Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2002.

Yararlanılan İnternet Siteleri:

Can Karpat, “Arnavut Olmayanların Kosovası”
<<http://www.axisglobe.com/article.asp?>>(10.09.2009)

Erhan Türbedar,“Büyük Finalde Kosova”
<<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1982&kat1.>>(15.11.2009).

İlyas Kamalov, “Rusya ve Kosova Sorunu”,
<<http://www.asam.org.tr.>> (26.11.2008).

“Makedonya Sorunu” ,
<<http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/makedonyasorunu.asp,>> (05.09.2010)

<<http://www.bbc.co.uk>>(28.10.2008).

<<http://www.wikipedia.com>> (Kosova Maddesi. 02.15.2010)

<<http://www.ihacom.tr>> (2010.07.22).

<<http://www.kfor/kfor/documents/helsinki.htm>> (15.04.2009).

<<http://www.tgrthaber.com.tr>> (22.07.2010).

<<http://www.ulkeler.net/Arnavtluk>> (28.05.2009).

<<http://www.ihacom.tr>>(23.07.2010)

<www.kosovahaber.net>(11.12.2008)

<<http://www.tumgazeteler.com/?a=4257580>>(08.08.2010)

<<http://www.tumgazeteler.com/?a=4412731>>(08.08.2010)

<<http://www.tumgazeteler.com/?a=42575802008-10-22>>(08.08.2010)

<<http://www.tumgazeteler.com/?a=2576006>> (08.08.2010)

<http://www.un.org/french/peace/kosova/res/1244.pdf>> (20.04.2009).

<<http://nato.int/kfor/kfor/nations/default.htm>>(15.04.2009).

<<http://www.un.org/french/peace/kosova/res/1244.pdf>>(20.04.2009).

<http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html>
(02.05.2009).

<<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2008/12/10/feature-01>>,(11.10.2010).

<<http://www.zaman.gov.tr>> (22.07.2010.)

<<http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/alkaya/kosova.htm>>(22.07.2010)

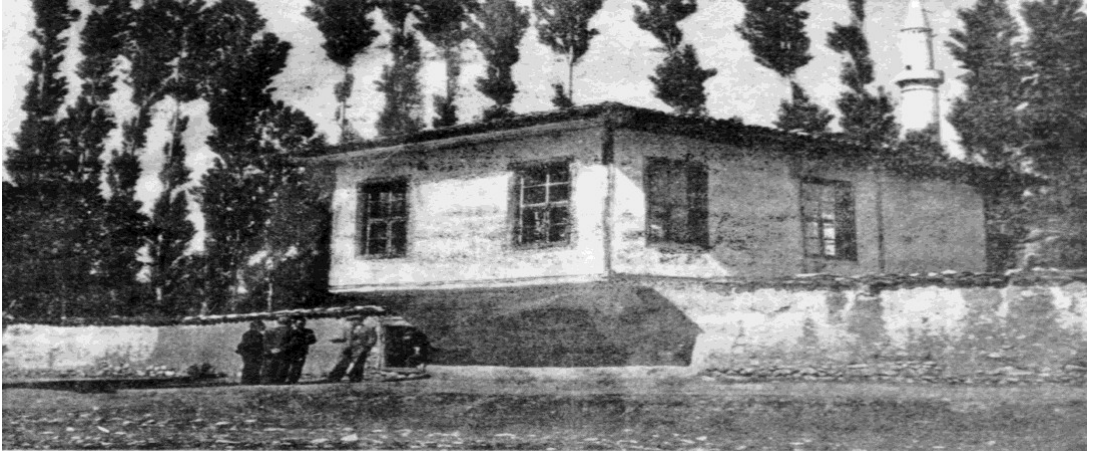
<<http://www.webdebul.net/yazi/6305/kktcye-karsi-abhazya.html>>
(05.09.2010)

<<http://www.turksam.org/tr/a2185.html>> (08.10.2010)

EKLER

EK. A RESİMLER

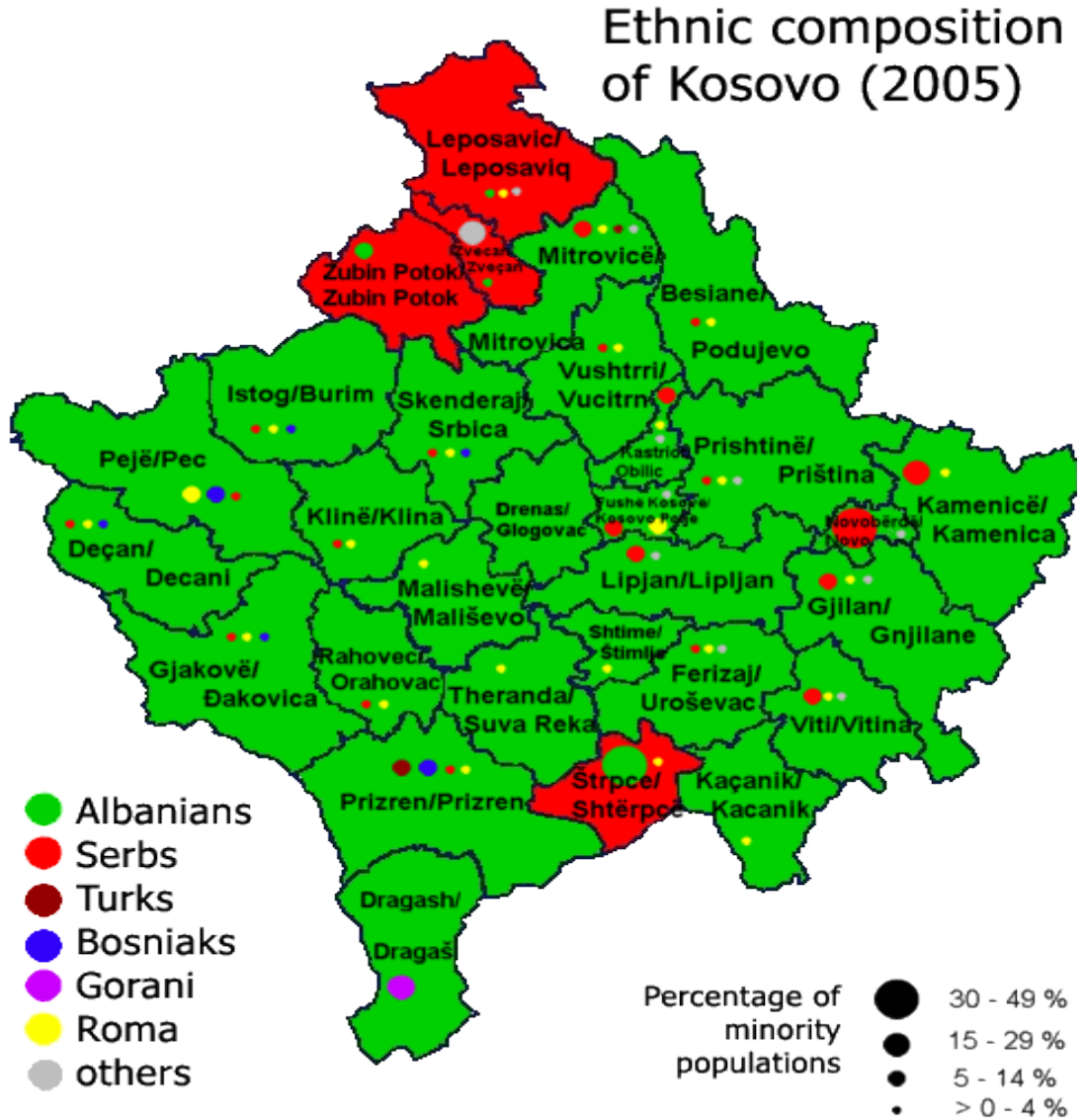
Kaynak: Yücel Yiğit, “Milliyetçilik Çağında Prizren Arnavut Birliği”
<<http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi21/124yi%C4%9Fity%C3%BCcel.pdf>>,
(09.09.2010).

Prizren Arnavut Birliği'nin Toplandığı Ev

EK. B HARİTALAR

Kaynak: <<http://www.turkcebilgi.com/kosova/resimleri/kosovo-ethnic-2005>>, (09.09.2010).

Kosova'nın Etnik Dağılımı

Kaynak: <<http://www.turkcebilgi.com/kosova/resimleri/kosova-belediyeleri7e>>, (09.09.2010).

Kosova'nın İdari Haritası

Kaynak: <<http://www.google.com.tr/imgresimgurl=http://www.csdesign.ch/max/ferien/kosovo2003/images/kosovomap.>> , (09.10.2010).

Kosova ve Komşuları

Kaynak: <<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/67/Pelasgians.jpg>>, (09.09.2010).

Arnavutların Ataları Kabul Edilen Pelasgların Yaşadıkları Bölgeler